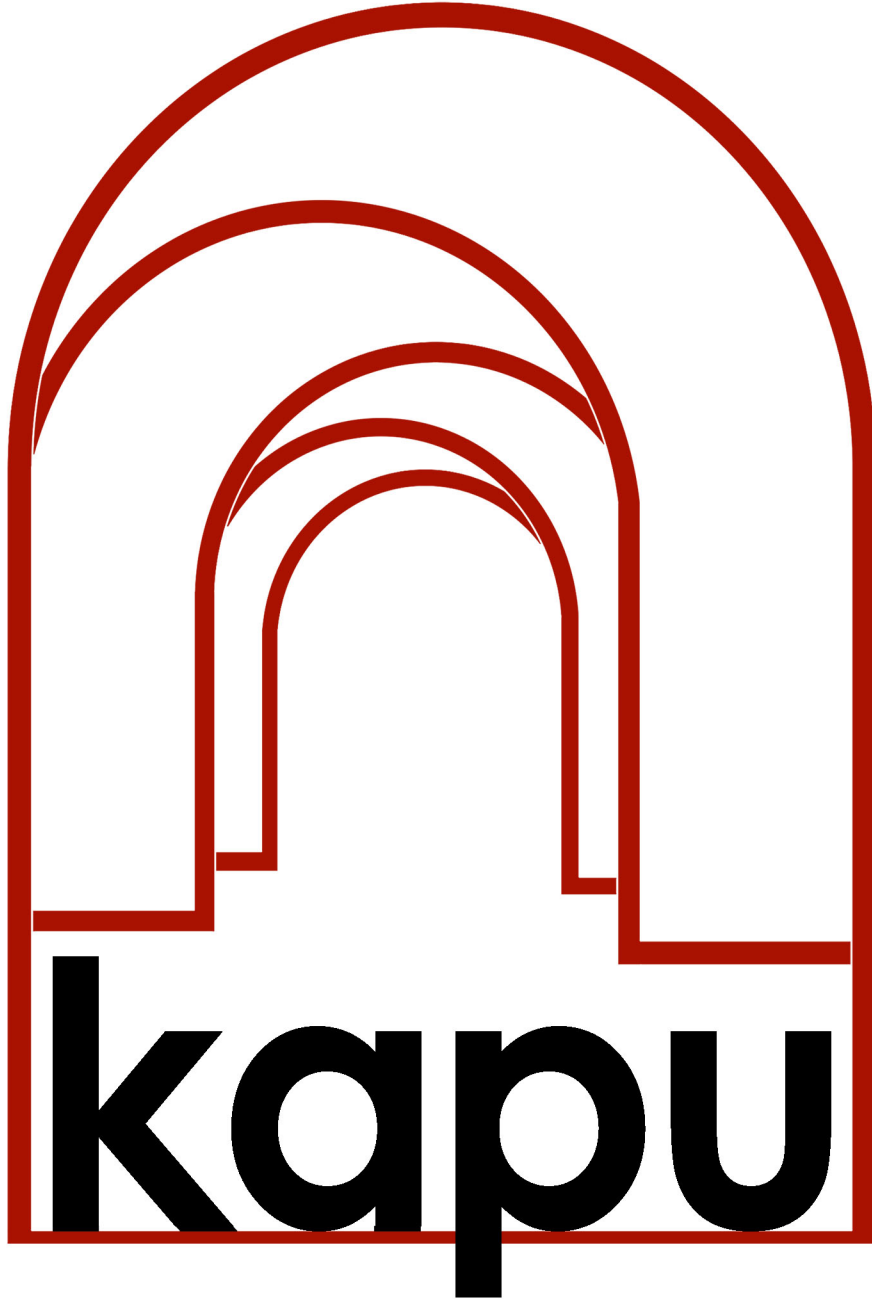

TRAKYA JOURNAL OF ARCHITECTURE AND DESIGN

TRAKYA MİMARLIK VE TASARIM DERGİSİ

Volume: 5 - Issue: 1 June 2025

Cilt: 5 - Sayı: 1 Haziran 2025

E-ISSN: 2822 -2423

KAPU

**Trakya Journal of
Architecture and Design**

Volume: 5 Issue: 1 June 2025

**Trakya Mimarlık ve
Tasarım Dergisi**

Cilt: 5 Sayı: 1 Haziran 2025

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/kapu>

kapu@trakya.edu.tr

e-ISSN : 2822 -2423

YAYIN KURULU / JOURNAL BOARDS

Dergi Sahibi / Owner of the Journal

T.Ü Mimarlık Fakültesi adına Dekan
Prof. Dr. Semiha Kartal

Baş Editör / Chief Editör

Prof. Dr. Esmâ Mihlayanlar

Yazı İşleri Müdürü / Editorial Manager

Doç. Dr. R. Duygu Çay

Yardımcı Editörler / Assistant Editors

Doç. Dr. Emel Baylan
Dr. Öğr. Üyesi Aslı Akyıldız
Dr. Öğr. Üyesi Banu Gökmen

Alan Editörleri / Section Editors

Doç. Dr. Fatma Aşlıoğlu
Doç. Dr. Damla Atik
Doç. Dr. Beste Karakaya Aytin
Doç. Dr. R. Duygu Çay
Doç. Dr. Koray Güler
Doç. Dr. Pınar Kısa Ovalı
Doç. Dr. Gülcan Minsolmaz
Doç. Dr. Gamze Fahriye Pehlivan
Doç. Dr. Filiz Umaroğulları
Dr. Öğr. Üyesi İnci Alkan
Dr. Öğr. Üyesi Selin Arabulan
Dr. Öğr. Üyesi Esin Benian
Dr. Öğr. Üyesi Tülay Canitez
Dr. Öğr. Üyesi Pelin Karaçar

Teknik Yayın Editörleri / Technical Editors

Dr. Öğr. Üyesi Dinçer Aydın
Dr. Öğr. Üyesi Tuba Hatipler Çibik
Dr. Öğr. Üyesi Melek Özdamar Seyit

BİLİMSEL DANIŞMA KURULU / SCIENTIFIC ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Abdullah Atiyye, Mansouro Üniversitesi, Mısır
Prof. Dr. Albert Fekete, Szent István Üniversitesi, Macaristan
Prof. Dr. Alexander Asanowicz, Bialystok University of Technology, Polonya
Prof. Dr. Anna Grichting, Vermont Üniversitesi, ABD
Prof. Dr. Aliye Senem Deviren, Mustafa Kemal Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Ayşe Gülçin Küçükkaya, Yeditepe Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Ayşe Nilay Evcil, Beykent Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Ayşe Sirel, İstanbul Aydın Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Aysin Sev, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Binumol Tom, Rajiv Gandhi Institute of Technology, Hindistan
Prof. Dr. Cana Bilsel, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Dicle Oğuz, Ankara Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Evgeni Velez, The State University of Library Studies and Information Technology, Bulgaristan
Prof. Dr. Fani Vavili, Selanik Aristo Üniversitesi, Yunanistan
Prof. Dr. Fehim Huskovic, Cyril and Methodius Üniversitesi- Makedonya
Prof. Dr. Filiz Şenkal Sezer, Uludağ Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Fusun Demirel, Gazi Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Gül Güneş, Selçuk Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. H. Burcu Özgüven, Trakya Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Hülya Kuş, İstanbul Teknik Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Hülya Turgut, Özyeğin Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. İlter Büyükdıran, Maltepe Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Kağan Günçe, Doğu Akdeniz Üniversitesi, KKTC
Prof. Dr. Khaled Tadmori, Lebanese Üniversitesi, Lebanon
Prof. Dr. Marcello Scalzo, Floransa Üniversitesi, İtalya
Prof. Dr. Mine Tanaç Zeren, Dokuz Eylül Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Nevnihal Erdoğan, Kocaeli Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Nilgün Görür Tamer, Gazi Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Özgür Mehmet Ediz, Uludağ Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Polyxeni Mantzou, Democritus Üniversitesi, Yunanistan
Prof. Dr. Sabit Oymael, Arel Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Seden Acun Özgünler, İstanbul Teknik Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Sennur Akansel, Trakya Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Türkan Göksal Özbalta, Ege Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Tülay Cengiz Taşlı, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Yusuf Yıldız, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
Emer. Prof. Nikolas Lianos, Democritus Üniversitesi, Yunanistan
Emer. Prof. Kyriaki Tsoukala, Selanik Aristo Üniversitesi, Yunanistan
Doç. Dr. Cristian Blidariu, Politehnica University of Timisoara, Romanya
Doç. Dr. Deniz Dokgöz, Dokuz Eylül Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Elena Dimitrova, University of Architecture Civil Engineering and Geodesy, Bulgaristan
Doç. Dr. Fatma Gül Öztürk Büke, Çankaya Üniversitesi
Doç. Dr. Hasan Fırat Diker, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Hatice Umut Tuğlu Karşı, İstanbul Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. İlkey Koman, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Manolya Kavakli, Macquarie Üniversitesi, Avustralya
Doç. Dr. M. Zühre Yıldırım, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Türkiye
Dr. Bekim Çeko, University of Business and Technology/UBT, Kosova
Dr. Diana Belci, Politehnica University of Timisoara, Romanya
Dr. Alice Tavares Costa, Averio Üniversitesi, Portekiz

Dizgi / Design

Doç. Dr. R. Duygu Çay

Kapak Tasarım / Cover Design

Doç. Dr. Arif Mısırlı

İletişim Bilgisi / Contact Information

Adres: Trakya Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Selimiye Yerleşkesi 22100 Edirne / TÜRKİYE

Web site: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kapu>

E-mail : kapu@trakya.edu.tr

Tel: +90(284) 225 69 92

EDİTÖRDEN

Değerli Okuyucularımız

2025 yılının ilk sayısını araştırmacılarla buluşturmanın mutluluğunu yaşıyoruz. Bu sayımızda farklı disiplinlerden araştırmacıların; tarihi miras ve koruma, eğitim, mimari tasarım, konfor ve sürdürülebilirlik konularındaki çalışmalarını sizlerle paylaşıyoruz. Dergimize ilgi gösteren araştırmacılara, değerlendirme süreçlerinde katkı koyan editör ve hakemlerimize, danışma ve yayın kurulumuza çok teşekkür ederim. Dergimiz Aralık sayısı için makale kabul süreci devam etmektedir.

Küresel iklim değişikliğinin ve teknolojinin dönüşümü içinde olduğumuz geleceğe yön veren hızlı gelişmelerin yanında maalesef yaşanan savaşlarla insanlar ve yaşam alanları yok edilmektedir. Bilim, insanlık ve mimarlık adına daha güzel işlerin yapıldığı, yaşanabilir bir dünya inşasına derinden katkı koyan bir gelecek temenni ediyorum.

Yayın Kurulu Adına

Prof. Dr. Esmâ MIHLAYANLAR

FROM THE EDITOR

Dear Readers,

It is with great pleasure that we present the first issue of 2025 to our academic community. In this edition, we bring together the work of researchers from various disciplines, such as historical heritage and conservation, education, architectural design, comfort, and sustainability. I would like to sincerely thank all the researchers who contributed their valuable work, as well as the editors, reviewers, and members of our advisory and editorial boards for their continued support during the evaluation process. We are currently accepting submissions for our upcoming December issue.

While the world is moving forward through rapid developments in technology and growing efforts to address global climate change, we are also sadly witnessing the destruction of lives and living spaces through ongoing wars. During these contrasting realities, I hope for a future in which science, humanity, and architecture contribute more deeply to building a more compassionate and liveable world.

On behalf of the Editorial Board

Prof. Dr. Esma MIHLAYANLAR

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

YAPI KABUĞUNDA ATIK MALZEME KULLANIMI

Merve ÖZCAN, Nihan ENGİN

1-25

SANAYİ ÜLKELERİNDE MİMARLIK TARİHİ EĞİTİMİ: KURAMSAL YAKLAŞIMLAR VE UYGULAMALAR

Aras KAHRAMAN

26 - 46

TARİHİ YAPILARDA YENİDEN İŞLEVLENDİRMEYE BAĞLI DEĞİŞİM VE DÖNÜŞÜMLER: DİYARBAKIR VAHAP AĞA HAMAMI ÖRNEĞİ

Nursen IŞIK, Sedat ASLAN

47- 67

KULLANICI MEMNUNİYETİNİN KONFOR KOŞULLARI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ: KAPALI SPOR SALONLARI

Süeda ÇİLEK GENÇ, Arta ÇUPİ, Filiz ŞENKAL SEZER

68-85

GELENEKSEL AKSARAY EVLERİNDE DEĞİŞİM VE DÖNÜŞÜM; HACI OSMAN ÜNSAL EVİ (ÜNSALLAR KONAĞI) ÖRNEĞİ

Rana ATA ÜNSAL

86-109

YAPI KABUĞUNDA ATIK MALZEME KULLANIMI

Merve ÖZCAN ¹, Nihan ENGİN ²

¹ Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Trabzon, Türkiye.

² Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Trabzon, Türkiye.

ÖZET

Dünya üzerinde hızla artan tüketim alışkanlıkları sonucunda ortaya çıkan atık sorunu, son yıllarda özellikle küresel bir problem olarak görülmekte ve her canlının hayatını etkilemektedir. Doğada çözülerek kaybolmayan, birikerek ve yayılarak canlı hayatı ile yaşam alanlarını tehdit eden atıkların önlenmesi ve kontrolü için çeşitli aşamalardan oluşan atık yönetimi uygulanmaktadır. Atık yönetiminin aşamalarını sırasıyla; önleme/azaltma, yeniden kullanım, geri dönüşüm, enerji geri kazanımı ve bertaraf oluşturmaktadır. Yapılan çalışma ile atık sorununa mimari anlamda dikkat çekmek ve günümüz yapı sektörüne bu bağlamda öneriler sunmak amaçlanmıştır. Çalışma kapsamında yurt içinden ve yurt dışından uygulanmış 30 yapı örneği analiz edilmiş, yapı kabuğunda atık malzeme kullanım olanakları ve özellikleri belirtilmiştir. Yapı kabuğunda yeniden kullanım ile yapısal atıkların tekrar kullanımı, geri dönüşüm ile yapısal atıkların dönüşümlerle farklı yapı malzemesine dönüşümü, geri kazanım ile yapısal olmayan atıkların yapı malzemesi olarak kullanımı değerlendirilmiştir. Çalışma sonucunda yapı kabuğunda kullanılan atık malzemelerin, yapı sektöründe kaynak ve enerji tüketimini azaltmaya yönelik katkı sağlayabileceği görülmüş, mevcut yapıların tadilatlarında ve yeni yapılarda, atık malzeme kullanımının büyük bir potansiyeli bulunduğu belirlenmiş, atık malzeme kullanımını arttırmak için sektördeki, üretici, tüketici ve tasarımcıların bu bağlamda bilinçlendirilmesi ve teşvik edilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yeniden kullanım, geri dönüşüm, geri kazanım, yapı kabuğu, atık malzeme.

USE OF WASTE MATERIAL IN BUILDING ENVELOPE

ABSTRACT

The waste problem has emerged as a result of rapidly increasing consumption habits in the world has been seen as a global problem in recent years and affects every living being. Waste management consisting of various stages is implemented to prevent and control wastes that do not dissolve and disappear in nature but accumulate and spread, threatening life and living spaces. The stages of waste management are prevention/reduction, reuse, recycling, energy recovery and disposal. The aim of the study is to draw attention to the waste problem in architectural sense and to present suggestions to today's construction sector in this context. Within the scope of the study, 30 construction examples implemented in Türkiye and abroad were analyzed, and the possibilities and characteristics of using waste materials in the construction shell were specified. The reuse of structural waste in the construction shell with reuse, the transformation of structural waste into different construction materials with recycling, and the use of non-structural waste as construction material with recycling were evaluated. As a result of the study, it was seen that waste materials used in the building envelope could contribute to reducing resource and energy consumption in the construction sector, it was determined, there is a great potential for the use of waste materials in the renovation of existing buildings and new buildings, and it was emphasized that producers, consumers and designers in the sector should be made aware of and encouraged in this context in order to increase the use of waste materials.

Keywords: Reuse, recycling, recovery, building envelope, waste material.

Sorumlu Yazar : Merve Özcan

Makale Geliş Tarihi : 20.12.2024

Makale Kabul Tarihi : 28.04.2025

DOI : 10.70370/ kapu.1604931

Makale Künye Bilgisi : Özcan, M., & Engin, N. (2025). Yapı kabuğunda atık malzeme kullanımı. *KAPU Trakya Journal of Architecture and Design*, 5(1), 1 – 25.

*Bu makale, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Programı'nda Prof. Dr. Nihan Engin danışmanlığında yürütülen, "Atık Malzemelerin Yapı Kabuğunda Kullanım Olanaklarının İncelenmesi" başlıklı yüksek lisans tezi kapsamında hazırlanmıştır.

1. GİRİŞ

Hızla artan nüfusun, ihtiyaçlarının karşılanması için üretim faaliyetleri artmakta, üretimin daha karlı, hızlı ve sürekli olması için daha fazla doğal kaynak ve enerji kullanılmakta, bu kaynakların sektöre kazandırılabilmesi için ise sanayileşme faaliyetleri artmaktadır. Artan sanayileşme iş gücü ihtiyacını da beraberinde getirmekte böylece kente yerleşen nüfus oranı artış göstermektedir. Tüm bunların sonucunda ise, kentleşme problemi, kaynakları tükenmekte olan doğa, kirletilmiş çevre ve atık olarak karşımıza çıkmaktadır (Keleş vd., 2012).

Mimari uygulamaların ürünü olan yapı sektörü ise artan ihtiyaçlara yönelik hızlanan yapım faaliyetleri (yapım, onarım ve yıkım) sonucu var olan problemlerin sürdürülerek artmasında büyük rol oynamaktadır. Artan çevre bilinci ile kaynak ve çevre korunumuna yönelik araştırmalar ve uygulamalar birçok alanda olduğu gibi mimarlık alanında da gelişme göstermekte, atıkların yapı sektöründe kullanılmasına yönelik çalışmalar, günümüzde etki ve önemini arttırmaktadır (İpekçi vd., 2017).

Bu bağlamda çalışmada amaç, hızla artan ve çözüm bulunmadığı takdirde daha büyük problemlere sebep olacağı düşünülen atık sorununa mimari anlamda dikkat çekmek, bu atıkların büyük çoğunluğunu oluşturan yapı malzemelerinin, yapı kabuğunda yeniden kullanım, geri dönüşüm ve geri kazanım olanaklarını yurtiçi ve yurtdışında uygulanmış örneklerden referanslar alarak günümüz yapı sektörüne öneriler vermektir.

1.1. Atık ve Atık Çeşitleri

İnsan yaşamının sürdürülebilmesi için ihtiyaçlarını karşılarken bazı temel maddeleri tüketmek zorundadır. Bu tüketim sonucunda açığa çıkan, kullanıcılığını ve yarar oranını kaybetmiş gereksiz bölüm atık olarak adlandırılmaktadır (Read, 1999). Bir başka deyişle atık; kullanım ömrünü tamamlamış, tüketici tarafından istenmeyen ve çevre sağlığı için tehlike barındıran maddelerin tümüdür (Uzunoğlu, 2014).

Dünyamızda son zamanlarda teknolojinin ilerlemesi, sanayileşmenin gelişmesi, nüfusun çoğalması gibi unsurlar oluşan atık miktarını arttırmakta bunun yanı sıra değişen tüketim alışkanlıkları, üretim süreçleri vb. nedenlerle de ortaya çıkan atık çeşitliliği artmaktadır (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2017). Atık çeşitlerinin belirlenmesi ve nitelendirilmesi, atıklara müdahale edilebilmesi açısından önemlidir. Atıklar, fiziksel özelliklere, açığa çıktığı üretim ve tüketim süreci gibi farklı etmenlere bağlı olarak çeşitlenmektedir. Bu çeşitlilik literatürde katı, sıvı, gaz ve ambalaj atığı olarak sınıflandırılmaktadır (Gündüzalp & Güven, 2016).

Katı atıklar, üretildikleri ortama göre; evsel katı atıklar, endüstriyel atıklar, tehlikeli atıklar, özel atıklar, tıbbi atıklar, tarımsal ve bahçe atıkları, inşaat artığı ve moloz atıkları olarak 7 ayrı grupta incelenmektedir. (Gündüzalp & Güven, 2016). Sıvı atıklar, endüstriyel, evsel ve diğer farklı amaçlı faaliyetler sonucu kirlenerek, doğaya ve canlılara zarar verebilecek durumda olan sıvı haldeki atıklar olarak tanımlanmaktadır. Gaz atıklar, nükleer ve termik santrallerden, sanayi tesislerinden, fosil yakıt kullanımından ve temel proseslerden, çöp depolama ve kompostlaştırma alanlarından vb. kaynaklı atıklardır (Görmüş, 2018). Ambalaj atıkları ise ürünlerin tüketiciye ulaştırılması aşamasında ürünün sunumu için kullanılan ve ürünün kullanılmasından sonra oluşan, kullanım ömrü dolmuş atıklar olarak tanımlanmaktadır (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2017).

1.2. Atık Yönetimi ve İlkeleri

Atık yönetimi atık üretilmesinin engellenmesi, bulunduğu ortamda bertarafı, geri kazanımı, çeşitlerine göre ayrıştırılması, geçici olarak stoklanması, farklı tesislere götürülmesi, yeniden kullanımı, geri dönüşümü, yakılarak enerji kazanımı sağlanması, kontrollü denetimini kapsayan yönetim biçimidir (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2015).

Atık yönetimi; atık yönetim aşamaları ve bu aşamalara karşı sorumlu davranan üreticilerin benimsediği ilkelerden oluşmaktadır (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2015). Temel öncelik, atıkların kaynaktan alınarak üretim sürecine dâhil edilmesini kapsayan süreçte atık üretimini azaltmaktır. Atıkların yeniden kullanım, geri dönüşüm ve enerji geri kazanımı ile üretim sürecine yeniden kazandırılması ikinci öncelik olarak ele alınmaktadır. Herhangi bir işlem ile geri kazanılamayan atıkların

çevreye zarar vermeyecek yöntemlerle bertaraf edilmesi ise en son tercih edilen yöntemdir (Adeniran vd., 2017).

Atık yönetim aşamaları atık önleme ve yönetimine ilişkin mevzuat ve politikalarda;

- Önleme/azaltma,
- Yeniden kullanım,
- Geri dönüşüm,
- Enerji geri kazanımı,
- Bertaraf

başlıklarıyla incelenmektedir (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2014).

Atık probleminin ana nedeni var olan malzemelerin israfıdır. Bu durum sınırlı olan kaynakların tükenmesine neden olmaktadır. Atıkların kontrolü için uygulanan atık yönetim hiyerarşisinde öncelikli hedef atıkların önlenmesidir. Bu yaklaşım çevresel etkisi daha az olan malzemeleri kullanmak, tamir edilebilir ürünler tercih etmek, marketlerde paketlenmemiş ürünler tercih etmek vb. örneklerle açıklanabilir (Bozkurt, 2012). Atıklar önlenemediğinde yapılması gereken ikincil önlem azaltmaktır. Atıkların azaltılması, atığın olduğu ilk aşamada atık oluşturmayacak şekilde ya da daha az oranda oluşacak şekilde uygulanan her türlü yöntem, proses ya da işlemler olarak tanımlanmaktadır (Karpuzcu, 2007).

Yeniden değerlendirilebilir nitelikteki atıkların toplanıp temizlenmesi hariç başka bir prosese ihtiyaç duymadan aynı ya da farklı amaçla, ekonomik ve maddesel ömrünün sonuna kadar kullanımı yeniden kullanım olarak tanımlanmaktadır. Atığın ilk haliyle yeniden kullanımı ekstra özel işlem gerektirmediğinden geri dönüşüm yönteminden daha fazla tercih edilmektedir (Palabıyık, 2001).

Geri dönüşüm Atık Yönetimi Yönetmeliğine göre; dolgu, yakıt vb. kullanımların haricinde, atıkların yeniden üretim sürecine dâhil edilerek birincil amaç ya da farklı bir amaç doğrultusunda yeniden kullanımı olarak ifade edilmektedir (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2015). Geri dönüşüm 3 aşamada gerçekleşmektedir. Öncelikle kaynaktan ayırma işlemi yapılır. Kaynaktan ayırma ile malzemelerin daha kolay geri dönüştürülmesinin sağlanmasının yanı sıra karışık atıkların neden olduğu sağlık problemleri de önlenmiş olur. Sonraki aşamalar ise sırasıyla atıkların sınıflandırması, sınıflandırılan atıkların değerlendirilmesi ve yeni ürünün ekonomiye kazandırılmasıdır (Palabıyık, 2001).

Geri dönüşümü ve yeniden kullanımı mümkün olmayan atıkların, ısı ve elektrik enerjisi kazanmak için, tekil ya da çoğul olarak özel tesislerde yakılması işlemi enerji geri kazanımı olarak adlandırılmaktadır. İkincil amacı enerji geri kazanımı olsa dahi enerji geri kazanım olarak kabul edilmeyen harmanlama, doğal karasal boşluklara doldurma, izole depolama vb. işlemler ise **atık bertarafı** olarak tanımlanmaktadır (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2015).

1.3 Güncel Literatür Özeti

Literatür özeti bölümünde mimaride atık malzemelerle ilgili güncel durumun ve eğilimlerin ortaya konulması amacıyla 2005 yılından itibaren son 20 yıllık dönemi kapsayan ilgili çalışmalar taranmıştır. Yapılan çalışmada temel olarak 'atık malzemeler' anahtar kelime olarak belirlenmiştir. Belirlenen anahtar kelime güncel, güvenilir ve hakemli çalışmaların yayınlandığı bir veri tabanı olan ScienceDirect ve Dergipark ağında gelişmiş tarama yöntemleri kullanılarak taranmıştır. Bu kapsamda atık malzemelerle ilişkili çalışmaları incelemek için başlığında, 'atık malzeme', 'yeniden kullanım' ve 'geri dönüşüm' olan mimarlık ile ilişkili ve son 20 yılı kapsayan 51 çalışma listelenmiştir (Tablo 1). Çalışmalar yapısal atıkların geri dönüşümü/yeniden kullanımı, atık malzemelerin kullanım olanakları, geri kazanılmış malzemeler, atık yönetimi ve yapı elemanlarının yeniden kullanımı olmak üzere 4 başlık altında gruplandırılmıştır (Şekil 1).

Şekil 1. Mimaride atık malzemeler ilgili çalışmaların tematik dağılımı

Tablo 1. Mimaride atık malzemeler ilgili çalışmalar

Mimaride Atık Malzemelerin Kullanımına Dair Yapılan Çalışma Başlıkları	Mimaride Atık Malzemelerin Kullanımına Dair Yapılan Çalışmalar
Yapısal Atıkların Geri Dönüşümü/Yeniden Kullanımı	Yeşilata vd., 2006; Ricciardi vd., 2014; Galitskova & Limarjeva, 2015; Paker & Taş, 2017; Jin vd., 2017; Rojas & Aquino, 2017; İpekçi vd., 2017; Salgın & Coşgun, 2018; Lu & Poon, 2019; Buzkan & Erman, 2020; Roy, 2020; Salgın vd., 2021; Shooshtarian vd., 2022; Qiao vd., 2022; Aytepe Serinsu, 2022; Soharu vd., 2022; Chen vd., 2022; Trivedi vd., 2023; Feng vd., 2023; Fu & Lee, 2024; Wang vd., 2024; Lin vd., 2024
Atık Malzemelerin Kullanım Olanakları	Gönen vd., 2012; Binici vd., 2015; Dachowski & Kostrzewa, 2016; Hita vd., 2017; Demirel & Öz, 2017; Mohajerani vd., 2017; Tandoğan, 2018; Özyurt, 2020; Fořt & Černý, 2020; Bedir & İpekçi, 2021; Gupta vd., 2021; Yalçinkaya & Karadeniz, 2022; Onay vd., 2023; Güler & Üçüncü, 2024
Atık Yönetimi	Harrufa, 2007; Altuncu & Kasapseçkin, 2011; Kabirifar vd., 2020; Aksel & Çetiner, 2021; Rheude vd., 2022; Güllü, 2022; Kaplan & Soyluk, 2024; Xu vd., 2024
Yapı Elemanlarının Yeniden Kullanımı	Charytonowicz & Skowronski, 2015; Tingley vd., 2017; Minunno vd., 2020; Condotta & Zatta, 2021; Khan vd., 2022; Sezer vd., 2023; Gobbo vd., 2024

Son 20 yıla ait literatür taramasında çalışmaların 2006-2024 yılları arasında bulunduğu, ilk çalışmaların 2006 yılında başladığı ancak konu ile ilgili çalışmaların 2017-2024 yılları arasında yoğunlaştığı görülmektedir. Yapılan incelemede Şekil 1’de yer alan konu başlıklarının araştırmalarda hâkim olduğu gözlemlenmektedir. Yapısal atıkların geri dönüşümü/yeniden kullanımı çalışmalarında yapı kaynaklı atıkların fiziksel ve kimyasal yöntemlerle dönüşüm olanakları ve kullanım örnekleri; atık malzemelerin kullanım olanakları başlığında, yapı kaynaklı sınırlaması olmadan genel anlamda ortaya çıkan atıkların kullanım olanakları; atık yönetimi çalışmalarında mevcut atıkların bertarafı, yeniden kullanımı, önlenmesi vb. sistem önerileri ve yaklaşımları; yapı elemanlarının yeniden kullanımı başlığında ise yapısal elemanların atık olarak nitelendirilmeden yeniden kullanımı ele alınmıştır.

Bu çalışmada ise literatürdekine benzer şekilde atık malzemelerin yapı sektöründeki kullanımına yer verilecektir. Çalışmada literatürden farklı olarak atık malzemelerin yapı kabuğunda kullanım olanakları ele alınacaktır.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Çalışmanın amacı hızla artan ve çözüm bulunmadığı takdirde daha büyük problemlere sebep olacağı düşünülen atık sorununa mimari anlamda dikkat çekmek, bu atıkların büyük çoğunluğunu oluşturan yapı malzemelerinin, yapı kabuğunda yeniden kullanım, geri dönüşüm ve geri kazanım olanaklarını yurtiçi ve yurtdışında uygulanmış örneklerden referanslar alarak günümüz yapı sektörüne öneriler vermektir.

Bu amaç kapsamında yapılan çalışma literatür derlemesi, örnek seçimi, analiz çalışması olarak üç ana aşamada gerçekleştirilmiştir.

Literatür çalışması:

- Konu hakkındaki bilgiler, tez, makale, kitap, internet vb. kaynaklar taranarak atık malzemelerin çeşidi, atık malzeme yönetim aşamaları ve atık malzemelerin, mimarlıkta yapı kabuğunda kullanım olanakları araştırılmıştır.
- Çalışma kapsamında yapı kabuğunda kullanılan atık malzemeler, yeniden kullanım, geri dönüşüm ve geri kazanım başlıkları ile incelenmiştir. Yapı kabuğunda, **yeniden kullanım** ile yapısal atıkların tekrar kullanımı, **geri dönüşüm** ile yapısal atıkların dönüşümlerle farklı yapı malzemesine dönüşümü, **geri kazanım** ile yapısal olmayan atıkların yapı malzemesi olarak kullanımı değerlendirilmiştir.

Örnek seçimi:

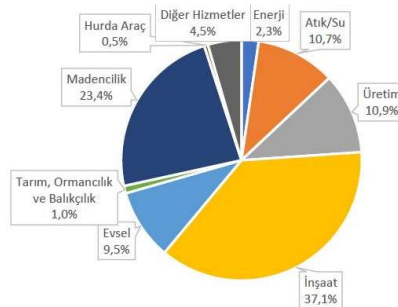
- Çok sayıdaki örnek içerisinde yapı kabuğunda atık malzeme kullanılan 30 adet uygulanmış yapı örneği ele alınmıştır. Mimarlıkta atık malzeme kullanımının başladığı ve yoğunlaştığı son 20 yıl içinde uygulanmış yapı örnekleri seçilmiştir. Yapı örneği seçiminde, yapıların uygulanmış, yapısal olarak nitelikli, birbirinden farklı işlevli ve birbirinden farklı atık malzeme kullanımlı olmasına özen gösterilmiştir. Atık malzeme kullanılmış olsa da malzeme ve yapı hakkında fazla bilgi bulunmayan yapı örnekleri çalışma dışında tutulmuştur.

Analiz Çalışması:

- Atık malzemelerin yapı kabuğunda kullanımını değerlendirmeye yönelik analiz tabloları, Yapıya ait bilgiler, yapıda kullanılan geri dönüşüm/yeniden kullanım/geri kazanım malzemesine ait bilgiler, olmak üzere 2 bölümden oluşmaktadır. Bu başlıklar üzerinden geri dönüşüm, yeniden kullanım ve geri kazanım yöntemleri ile elde edilen malzemelerin yapı kabuğundaki kullanım olanakları ve özellikleri analiz edilerek değerlendirilmiştir.

2.1 Atık ve Mimarlık

Mimari uygulamanın ürünü olan yapılar, insanların ihtiyaçlarına yönelik tasarlanan ve yapma çevre içerisinde üretilen ürünlerdir. Yapı ürünleri; gerekli hammadde ve malzemenin temin edilmesi ile başlayan ve işlenmesi, uygulanması vb. aşamaları barındıran bir üretim süreci sonucunda oluşmaktadır. Sonuç ürünler, kullanım ömrünü tamamlaması ve sonrasında onarım ve yıkım süreçlerine dâhil olması ile yapısal atık olarak karşımıza çıkmaktadırlar (Topal, 2009). Avrupa İstatistik Kurumu'nun, 2020 yılında Avrupa bölgesi genelinde elde ettiği araştırma verilerine göre; yapısal faaliyetler sonucu ortaya çıkan yapısal atıklar, genel atık miktarının %37,1'ini oluşturmaktadır (Şekil 2). Bu veriler doğrultusunda yapısal kaynaklı atıkların dünya üzerindeki kirliliğin birincil sebebi olduğu söylenebilir (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2014).

Şekil 2. Avrupa bölgesindeki atık miktarı dağılımı (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2014)

Yapısal atıklar yapı yaşam döngüsü (yapım, yenileme, onarım ve yıkım) boyunca farklı çeşit ve boyutta ortaya çıkan beton, seramik, ahşap, metal vb. yapı malzemeleri/bileşenler olarak tanımlanmaktadır (Coşgun & Esin, 2006). Hacim ve yoğunluk olarak büyük değerlere sahip yapısal atıklar, atık depolama alanlarında yeterli oranda depolanamamaktadır. Bu durum yapısal atıkların kontrolsüzce çevreye bırakılmasına neden olmaktadır. Yapısal atıkların orman, akarsu vb. doğal ortamlara kontrolsüz dağılımları erozyon, yeraltı ve yerüstü sularının kirlenmesi, doğal alanların tahrip olması, toprak yapısının değişmesi gibi büyük tahribatlara neden olmaktadır (Coşgun vd., 2009). Bu tahribatın önüne geçmek için yapıların tasarım aşamasından yıkım sürecine (yapı yaşam döngüsü) kadar ki süreçte atık yönetim ilkeleri dikkate alınmaktadır. Öncelikle atıkların önlenmesi, ardından yeniden kullanım, geri dönüşüm ve son olarak bertaraf yöntemi ile atık yönetim süreci yönetilmektedir.

Yapısal olmayan atıklar; üretim sürecinin başında, sonunda ya da üretim sürecinin herhangi bir aşamasında oluşmuş endüstriyel atıklardan, her çeşit tarımsal ürünün üretiminde ve üretim sonrasında açığa çıkan sap, kabuk, ot, gübre vb. oluşan tarımsal atıklardan, ev, ofis, otel, okul ve diğer kurumlar tarafından üretilen, gıda, kâğıt, plastik, metal, cam esaslı atıkları içeren evsel atıklardan ve ürünlerin tüketiciye ulaştırılması aşamasında ürünün sunumu için kullanılan ve ürünün kullanılmasından sonra oluşan ambalaj atıklarından oluşmaktadır. Çalışma kapsamında geri dönüşüm ve yeniden kullanım ile yapısal atıklar, geri kazanım ile yapısal olmayan atıklar ele alınmıştır.

2.2. Yapı Kabuğunda Atık Kullanımı

Yapı kabuğu; yapıda iç ortamı ve dış ortamı birbirinden ayıran, kullanıcıların iç ortamda ihtiyaç duyduğu güvenlik ve konfor şartlarını sağlayan, yapı formunu tanımlayan, çatı ve cephe elemanlarından oluşan yapı ögesidir (Orhon, 2013). Yapı içi ve dış ortam arasında denge oluşturmak ve bu dengenin devamlılığını sağlamak yapı kabuğunun ana amaçlarındandır. Yapı kabuğu iklimsel etmenlerin sebep olduğu ışık, nem, sıcaklık vb. optimum değerlerde sınırlandırarak doğal çevre ve iç ortam arasında filtre fonksiyonunu üstlenmektedir (Gür, 2015). Yapı kabuğunu oluşturan çatı ve cephe bileşenleri bu amaç ve fonksiyonları gerçekleştirmede önemli rol oynamaktadır.

Günümüzde var olan yapı stoğu, kullanılabilecek yapı malzemesi ve bileşenleri açısından geniş bir yelpazeye sahip olmakla birlikte, gelişen teknolojiye ve artan ihtiyaçlara bağlı olarak istenilen performans özelliklerine cevap veren malzemeler üretmeye yönelik çalışmalar artmıştır. Bu durum birçok yeniliği, konforu ve pratikliği sağlamasının yanı sıra üretilen yeni malzemelerin benimsenmesi, mevcut malzeme yapılarına olan talebi azaltırken, eski malzemelerin atık yönetimi sorununu artırmaktadır (Bahamon & Sanjines, 2010). Özellikle, plastikler, metal ve kompozitler gibi karmaşık malzeme bileşimleri, geri dönüşüm süreçlerinde zorluklar yaratmakta ve bu da çevresel sürdürülebilirlik açısından olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir.

2.3. Yapı Kabuğunda Atık Kullanılan Yapı Örnekleri

Çalışma kapsamında 21. yüzyılda inşa edilen ve yapı kabuğunda atık malzeme kullanılan 30 yapı analiz edilmiştir. Yapı analiz tabloları, literatür çalışmasından elde edilen bilgiler doğrultusunda oluşturulmuştur. Atık malzemelerin yapı kabuğunda kullanımını değerlendirmeye yönelik analiz tablolarında, yapıya ait çeşitli bilgiler Tablo 2' de; elde edilen bilgilerin yer aldığı kaynaklar Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 2. Yapı kabuğunda atık malzeme kullanılan yapıların yapı kimliği tablosu

No	Yapının Adı	Yapının Mimarı	Yapım Yılı	Yapım Yeri	Yapının İşlevi	Yapının Sürekliliği
1	Kolaj Evi	S+PS Architects	2015	Mumbai, Hindistan	Konut	Kalıcı yapı
2	Geri Dönüşümlü Malzeme Kulübesi	Juan Luis Martínez Nahuel	2008	Panguipulli, Şili	Konut	Kalıcı yapı
3	Ningbo Tarih Müzesi	Wang Shu, Amatör Mimarlık Stüdyosu	2008	Ningbo, Çin	Müze	Kalıcı yapı
4	The Beehive Ofis Binası	Luigi Rosselli, Raffaello Rosselli	2017	New South Wales, Avustralya	Ofis	Kalıcı yapı

Tablo 2. Yapı kabuğunda atık malzeme kullanılan yapıların yapı kimliği tablosu (devamı)

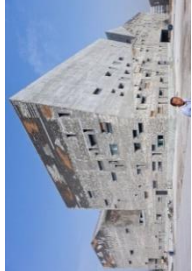
5	Döngüsel Pavyon	Encore Heureux Architects	2015	Paris, Fransa	Sergi yapısı	Geçici yapı
6	Pollo'nun Evi	Ortuzar Gebauer Arquitectos	2016	Chiloe, Şili	Konut	Kalıcı yapı
7	Çin Sanat Akademisi ve Halk Sanatları Müzesi	Kengo Kuma & Associates	2015	Hangzhou, Çin	Sanat akademisi ve müze	Kalıcı yapı
8	Karamürsel Belediyesi Balık Adası Sosyal Tesisleri	İbrahim Türkeri ve Gönül Karademir	2018	Kocaeli, Türkiye	Sosyal Tesis	Kalıcı yapı
9	AB Genel Merkez Binası	Samyn and Partners	2016	Brüksel, Belçika	Konsey Binası	Kalıcı yapı
10	Eski Tuğla Yeni Ev	Wrzeszcz Architekt	2020	Poznan, Polonya	Konut	Kalıcı yapı
11	Vegan Evi	Block Architects	2014	Ho Chi Minh, Vietnam	Konut	Kalıcı yapı
12	Kamikatz Public House	Hiroshi Nakamura & NAP	2015	Kamikatsu, Japonya	Restoran	Kalıcı yapı
13	SOS Çocuk Köyü ve Lavezzorio Toplum Merkezi	Studio Gang	2008	Chicago, ABD	Toplum Merkezi	Kalıcı yapı
14	İleri Dönüşüm Stüdyoları	Lendager Group	2018	Copenhagen Danimarka	Konut	Kalıcı yapı
15	Döngüsel Ev	3XN Arctitect	2020	Aarhus, Danimarka	Konut	Kalıcı yapı
16	Doğru Nefes Alan Ev	H&P Architects	2015	Dong Anh, Vietnam	Konut	Kalıcı yapı
17	Rotterdam Evi	Architectuur Maken	2016	Rotterdam, Hollanda	Konut	Kalıcı yapı
18	Ev A	Whispering Smith	2018	Scarborough, Avustralya	Konut	Kalıcı yapı
19	Meme- Deneysel Ev	Kengo Kuma & Associates	2011	Taiki, Japonya	Konut	Kalıcı yapı
20	Cas'Amora	Atelier Central Arquitectos	2021	Aldeia Galega Da Merceana, Portekiz	Konuk evi	Kalıcı yapı
21	Pet Pavyonu	Project.DWG and LOOS.Fm	2014	Enschede, Hollanda	Sergi Yapısı	Geçici Yapı
22	Tüp Otel	T3arc	2010	Tepotzlan, Meksika	Otel	Kalıcı yapı
23	Manifesto Evi	James & Mau	2009	Curacavi, Şili	Konut	Kalıcı yapı
24	Metal Küp	Archi Union Architects Inc	2010	Shanghai, Çin	Ofis ve konut	Kalıcı yapı
25	Bima Mikro Kütüphanesi	SHAU Indonesia	2012	Bandung, Endonezya	Kütüphane	Kalıcı yapı
26	Geçici Mutluluk Pavyonu	Shin Bogdan Hagiwara, Thierry Decuyper, Jorn Aram Bihain	2008	Brüksel, Belçika	Sergi Yapısı	Geçici Yapı
27	Brighton Atık Evi	BBM Sustainable Design	2014	Brighton, İngiltere	Atölye	Kalıcı Yapı
28	747 Kanat Evi	David Hertz Architects	2013	Malibu, ABD	Konut	Kalıcı Yapı
29	Geri Dönüşüm Evi	Belçika Yapı Araştırmaları Enstitüsü	2001	Limette, Belçika	Konut	Kalıcı Yapı
30	Havuz İzmir	Not Mimarlık, Serdar Uslubaş, Merih Feza Yıldırım	2021	İzmir, Türkiye	Yarı Olimpik Havuz	Kalıcı yapı

Tablo 3. Yapı kabuğunda atık malzeme kullanılan yapılara ait kaynak tablosu

Yapı Adı	Yapıda Kullanılan Atık Malzeme Özellikleri, Görselleri ve Yapıya Ait Açıklamaların Alındığı Kaynaklar
Kolaj Evi	Archdaily, 2024a; Griffiths, 2016a; Gazi Üniversitesi, t.y.;
Geri Dönüşümlü Malzeme Kulübesi	Archdaily, 2024b; Taşçı & Tokuç, 2015
Ningbo Tarih Müzesi	Hobson, 2016; Wöhler, 2010
The Beehive Ofis Binası	Welsh, 2018; Gozalez, 2018; Tandoğan, 2018
Döngüsel Pavyon	Schuler, 2016; Frearson, 2015b
Pollo'nun Evi	İpekçi & Karakoç, 2021; Santibanez, 2018
Çin Sanat Akademisi ve Halk Sanatları Müzesi	Mairs, 2015; Archipanic, 2016
Karamürsel Belediyesi Balık Adası Sosyal Tesisleri	Türkeri, 2021; İtez, 2018
AB Genel Merkez Binası	Griffiths, 2016c; Samyn and Partners, 2016
Eski Tuğla Yeni Ev	Pintos, 2020; Kiaček, 2021
Vegan Evi	Livin Spaces, 2015; Frearson, 2015a
Kamikatz Public House	Castro, 2018; Pollock, 2017
SOS Çocuk Köyü ve Lavezzorio Toplum Merkezi	Studio Gang, t.y.; Sr Design Portfolio, t.y.
İleri Dönüşüm Stüdyoları	Astbury, 2019; Urbannext, t.y.
Döngüsel Ev	GXN Innovation, 2018; Building Social Ecology t.y.
Doğru Nefes Alan Ev	H&P Architects, 2016; Kwok, 2016
Rotterdam Evi	Mairs, 2016; Front Materials, t.y.
Ev A	Detail.de, 2019; Whispering Smith, t.y.
Meme- Deneyisel Ev	Yagi, 2012, Frearson, 2013
Cas'Amora	Moreira, 2022
Pet Pavyonu	Tandoğan, 2018; Santos, 2017
Tüp Otel	Gordoa, 2015; Mooooo, t.y.
Manifesto Evi	İpekçi vd., 2017; Archello, t.y.
Metal Küp	Design Curial, 2010; Gazi Üniversitesi, t.y.;
Bima Mikro Kütüphanesi	Griffiths, 2016b; Nazzarri, 2019
Geçici Mutluluk Pavyonu	Hariu & Hagiwara, 2008; Nazzarri, 2019
Brighton Atık Evi	Griffiths, 2014; University of Brighton, 2014
747 Kanat Evi	İpekçi & Karakoç, 2021; Hertz, 2013
Geri Dönüşüm Evi	Brito, 2009; İpekçi vd., 2017
Havuz İzmir	İtez, 2021; İzmir Mimarlık Merkezi, 2022

Yapıda kullanılan atık malzeme özellikleri, görselleri ve yapıya ait açıklamalar ise Tablo 4' te yer almaktadır.

Tablo 4. Örnek yapılarda kullanılan malzemelere ilişkin bilgiler

Yapı Görselleri	Kullanılan Atık Malzeme	Edinme Yolu	Alındığı Yer/Bina	Alındığı yerdeki kullanım işlevi	Yeni Kullanım Yeri/ Amacı	Malzeme Üzerinde Yapılan İşlem	İşlemin Yapılma Nedeni	Malzemenin Uygulanabilirliği
1		Yeniden Kullanım	Çevredeki eski yapılar	Pencere: iç ve dış ortam arasında hava ve ışık geçişini sağlama Kapi: mekânlar arası geçişi sağlama	Cephe/ Kaplama	Fazla eklerden temizleme ve boyama	Menteşe, kol vb. aksesuarlarından temizlenip cephe konseptine uygun boyanarak hazır hale getirilmiştir.	Kolaj tekniği ile belli bir düzene göre birleşimleri sağlanmıştır.
2		Yeniden Kullanım	Sergi yapısı tadilatı	Taşıyıcı	Çatı ve Cephe/ Taşıyıcı	Temizleme ve onarım	Kullanım sonrası oluşan deformasyonları düzeltmek amacıyla temizleme ve onarım yapılmıştır.	İşlevselliğini kaybetmeyen çelik kolonların bulunma ile uygulaması yapılmıştır.
3		Yeniden Kullanım	Eski konut yıkıntıları	Taşıyıcı	Cephe / Taşıyıcıyı oluşturma	Hijyenik temizleme	Malzeme hijyenik açıdan kullanılabilir hale getirilmiştir.	Birbiri üzerine yerleştirilen tuğla malzemeler bağlayıcılarla sabitlenmiştir
4		Yeniden Kullanım	Bilinmiyor	Çatı kaplama malzemesi	Cephe / Güneş Kırıcı	Hijyenik temizleme	Malzeme hijyenik açıdan kullanılabilir hale getirilmiştir.	Belli bir örüntü oluşturacak şekilde birbirlerine kenetlenip sabitlenerek uygulanmıştır.

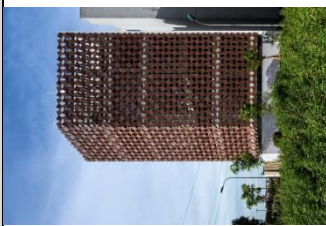
Tablo 4. Örnek yapılarda kullanılan malzemelere ilişkin bilgiler (devamı)

Yapı Görselleri	Kullanılan Atık Malzeme	Edinme Yolu	Alındığı Yer/Bina	Alındığı yerdeki kullanım işlevi	Yeni Kullanım Yeri/ Amacı	Malzeme Üzerinde Yapılan İşlem	İşlemin Yapılma Nedeni	Malzemenin Uygulanabilirliği
5		Yeniden Kullanım	Tadilat geçiren HBM binası	Mekânlar arası geçişi sağlamak	Cephe/ Kaplama	Fazla eklerden temizleme	Menteşe ve kapı kolundan temizlenerek cephede kullanıma uygun hale getirilmiştir.	Cephe üzerindeki ahşap strüktür üzerine montajı yapılarak sabitlenmiştir.
6		Yeniden Kullanım	Eski bir ahır yapısı	Cephe kaplaması	Çatı ve cephe / Kaplama	Hijyenik temizleme	Malzeme hijyenik açıdan kullanılabilir hale getirilmiştir.	Çinko kaplamanın erozyona uğraması uygulamasında değişime yol açmamıştır. Ahşap ızgara üzerine sabitlenerek uygulanmıştır.
7		Yeniden Kullanım	Çevredeki yapılardan	Cephe kaplaması	Çatı ve cephe / Kaplama	Hijyenik temizleme	Malzeme hijyenik açıdan kullanılabilir hale getirilmiştir.	Kurgulanan çelik kafes sistemde sabitlenerek uygulaması yapılmıştır.
8		Yeniden Kullanım	Bilinmiyor	Betonun şekil almasını sağlama	Çatı ve cephe / Kaplama	Vernikleme	Olumsuz hava şartlarına karşı tahta parçaları dayanıklı hale getirilmiştir.	Farklı boyutlardaki ahşaplar birbirleri üzerine bindirilerek montajı yapılmıştır.
9		Yeniden Kullanım	Çeşitli AB ülkeleri	İç ve dış ortam arasında hava sirkülasyonu sağlama	Cephe/ Kaplama	Fazla eklerden temizleme	Menteşe, kol vb. aksesuarlarından temizlenip cephe konseptine uygun hale getirilmiştir.	Kolaj tekniği ile belli bir düzene göre birleşimleri sağlanmıştır.

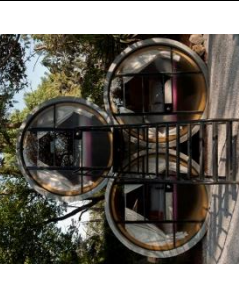
Tablo 4. Örnek yapılarda kullanılan malzemelere ilişkin bilgiler (devamı)

Yapı Görselleri	Kullanılan Atık Malzeme	Edinme Yolu	Alındığı Yer/Bina	Alındığı yerdeki kullanım işlevi	Yeni Kullanım Yeri/ Amacı	Malzeme Üzerinde Yapılan İşlem	İşlemin Yapılma Nedeni	Malzemenin Uygulanabilirliği
10		Tuğla	Yeniden Kullanım	Eski ahır yapısı	Taşıyıcı	Cephe/ Kaplama	Hijyenik temizleme	Malzeme hijyenik açıdan kullanılabilir hale getirilmiştir.
11		Ahşap Panjur	Yeniden Kullanım	Çevredeki yapılar	Pencere kaplaması	Çatı ve cephe / Kaplama	Fazla eklerden temizleme, boyama	Menteşe, kol vb. temizlenip boyanarak cephe konseptine uygun hale getirilmiştir.
12		Pencere	Yeniden Kullanım	Çevredeki terk edilmiş yapılardan	Mekân içerisinde doğal aydınlatma ve havalandırma sağlama	Cephe/ Kaplama	Fazla eklerden temizleme	Menteşe, kol vb. eklerden temizlenerek cephe konseptine uygun hale getirilmiştir.
13		Beton	Geri Dönüşüm	Bilinmiyor	Taşıyıcı	Cephe/ Cephe taşıyıcısı	Kırma, ufalama ve geri dönüşüm	Atık betonlar yeniden beton üretim sürecine dahil edilmiştir.
14		Beton	Geri Dönüşüm	Kopenhag Metro binası tadilatı	Taşıyıcı	Cephe/ Cephe taşıyıcısı	Kırma, ufalama ve geri dönüşüm	Atık betonlar yeniden beton üretim sürecine dahil edilmiştir.

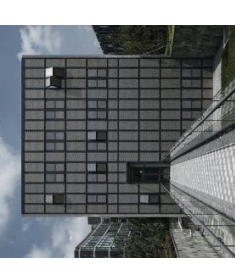
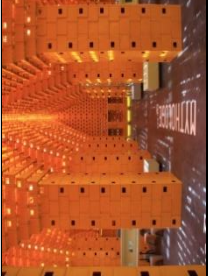
Tablo 4. Örnek yapılarda kullanılan malzemelere ilişkin bilgiler (devamı)

Yapı Görselleri	Kullanılan Atık Malzeme	Edinme Yolu	Alındığı Yer/Bina	Alındığı yerdeki kullanım işlevi	Yeni Kullanım Yeri/ Amacı	Malzeme Üzerinde Yapılan İşlem	İşlemin Yapılma Nedeni	Malzemenin Uygulanabilirliği
15								
	PVC atık	Geri Dönüşüm	Bilinmiyor	Bilinmiyor	Cephe/ Kaplama	Yangın dayanım işlemi	Malzemeye yangın kazandırılarak olası yangınlar için önlem alınmıştır.	Ahşap ızgara altlık üzerine vida ve montaj elemanlarıyla cepheye monte edilmiştir.
16								
	Seramik	Geri Dönüşüm	Bilinmiyor	Kaplama	Cephe/ Kaplama	Kırma, ufalama ve geri dönüşüm	Atık seramikleri geri dönüştürerek seramik cephe kaplaması üretilmiştir.	Geri dönüştürmüş seramiklerden, üretilen yeni seramik tuğlalar yerleştirildikleri metal çerçeve içerisine sabitlenerek uygulanmıştır.
17								
	Seramik, cam, yalıtım atıkları ve geleneksel tuğla üretiminde oluşan atık kil	Geri Dönüşüm	Bilinmiyor	Atık	Cephe/ Cephe taşıyıcısı	Kırma, ufalama ve geri dönüşüm	Farklı yapıdaki atıkların benzer boyutlara getirilerek birleşimlerini mümkün hale getirilmiştir.	Farklı malzeme atıklarından meydana gelen tuğla, yaygın tuğla örme tekniği ile uygulanmıştır.
18								
	Beton	Geri Dönüşüm	Bilinmiyor	Bilinmiyor	Cephe ve çatı/ Cephe taşıyıcısı ve bölücü panel	Geri dönüşüm	Atık betonlar parçalanarak yeni beton panel üretim sürecinde hammadde olarak kullanılmıştır.	Atık betonlardan üretilen beton paneller ön üretim sonrası yerinde monte edilmiştir.

Tablo 4. Örnek yapılarda kullanılan malzemelere ilişkin bilgiler (devamı)

Yapı Görselleri	Kullanılan Atık Malzeme	Edinme Yolu	Alındığı Yer/Bina	Alındığı yerdeki kullanım işlevi	Yeni Kullanım Yeri/ Amacı	Malzeme Üzerinde Yapılan İşlem	İşlemin Yapılma Nedeni	Malzemenin Uygulanabilirliği
19		Pet şişe	Geri Dönüşüm	Atık toplama tesisleri	Atık	Çatı ve cephe / Kaplama	Geri dönüşüm petlerle oluşturulan polyester, cam elyaf kumaşlarla birleştirilerek kaplama malzemesi oluşturulmuştur.	İskelet sistem üzerine giydirmeye yöntemi ile yerleştirilen membran, metal klipsler ile sabitlenmiştir.
20		Kiremit	Geri Dönüşüm	Bilinmiyor	Çatı kaplaması	Çatı / Kaplama	Atık kiremitler parçalanarak yeni kiremit üretimi için hammadde olarak kullanılmıştır.	Yaygın uygulama türü olan üst üste bindirme ve sabitletme yöntemi ile uygulanmıştır.
21		Pet şişe	Geri Kazanım	Atık toplama tesisleri	Ambalaj atığı	Cephe / Dolgu Malzemesi	Fazla eklerden temizleme ve presleme	Preslenen pet şişelerin ambalajlarından ayrılması ile aynı görünüşü elde etmek, preslenmesi ile daha fazla atık şişe değerlendirmek amaçlanmıştır.
22		Beton boru	Geri Kazanım	Bilinmiyor	Kentsel altyapıda atık su toplayıcısı	Kabuk / Yapı bütününe oluşturma	Hijyenik temizleme	Bütün bir yapı olarak çalışan beton tüplerin herhangi bir birleşim detayına sahip olmaması uygulama kolaylığı sağlamıştır.

Tablo 4. Örnek yapılarda kullanılan malzemelere ilişkin bilgiler (devamı)

Yapı Görselleri	Kullanılan Atık Malzeme	Edinme Yolu	Alındığı Yer/Bina	Alındığı yerdeki kullanım işlevi	Yeni Kullanım Yeri/ Amacı	Malzeme Üzerinde Yapılan İşlem	İşlemin Yapılma Nedeni	Malzemenin Uygulanabilirliği
23		Geri Kazanım	Bilinmiyor	İçerisindeki malzemenin güvenli şekilde taşınmasını sağlamak	Kabuk / Yapı bütünü oluşturma	Hijyenik temizleme ve kontrol işlemleri	Kullanılacağı yapı konseptine uygun hale getirilmiştir.	Hazır hale getirilen konteynerler vinç yardımı ile istenilen doğrultuda ve düzende yerleştirilerek birleştirilmiştir.
24		Geri Kazanım	Atık toplama tesisleri	Atık	Cephe/ Kaplama	Fazla eklerden temizleme	Toplanan farklı etiketli alüminyum kutuları ambalajlarından arındırarak aynı görünüme getirilmiştir.	Temizlenen alüminyum kutular, alüminyum çerçeveler içerisine istifleme yöntemi ile yerleştirilerek sabitlenmiştir.
25		Geri Kazanım	Atık malzeme satan işletmeler	Ambalaj Atığı	Cephe/ Kaplama	Hijyenik temizleme	Malzeme hijyenik açıdan kullanılabilir hale getirilmiştir.	Çelik kirlişler arasına yerleştirilen metal gergilerden geçirilen kutular, yağmur suyunu içeriye almaması için de dışa doğru eğimli yerleştirilmiştir.
26		Geri Kazanım	Bilinmiyor	İçecek koruyucu kasa	Çatı ve Cephe / Yapı bütünü oluşturma	Hijyenik temizleme	Malzeme hijyenik açıdan kullanılabilir hale getirilmiştir.	Plastik içecek kasaları geçme yöntemi kullanılarak birleştirilmiştir.

Tablo 4. Örnek yapılarda kullanılan malzemelere ilişkin bilgiler (devamı)

Yapı Görselleri	Kullanılan Atık Malzeme	Edinme Yolu	Alındığı Yer/Bina	Alındığı yerdeki kullanım işlevi	Yeni Kullanım Yeri/ Amacı	Malzeme Üzerinde Yapılan İşlem	İşlemin Yapılma Nedeni	Malzemenin Uygulanabilirliği
BRIGHTON ATIK EVİ								
27		Karo Halı	Geri Kazanım	Bilinmiyor	Zemin Üstü Kaplama	Cephe/ Cephe kaplaması	Hijyenik temizleme	Malzeme hijyenik açıdan kullanılabilir hale getirilmiştir.
28		Karo Halı	Geri Kazanım	Bilinmiyor	Zemin Üstü Kaplama	Cephe/ Cephe kaplaması	Hijyenik temizleme	Cephe üzerinde belirli aralıklarla üst üste yapıştirılarak uygulanmıştır.
747 KANAT EVİ								
29		Uçak kanatları	Geri Kazanım	Kaliforniya uçak mezarlığı	Endüstriyel atık	Çatı/ Çatı bütünü oluşturma	Kullanım öncesi oluşmuş tahribatlar giderilmiştir.	Yapı çatısının tamamını oluşturan uçak kanatları bağlantı elemanları ile düşey taşıyıcılara bağlanmıştır.
29		Evsel atık	Geri Kazanım	Bilinmiyor	Endüstriyel atık	Çatı/ Çatı kaplama	Geri dönüşüm	Kullanım öncesi oluşmuş tahribatlar giderilmiştir.
GERİ DÖNÜŞÜM EVİ								
30		Evsel atık	Geri Kazanım	Bilinmiyor	Endüstriyel atık	Çatı/ Çatı kaplama	Geri dönüşüm	Atık niteliğindeki çöplerin yapı malzemesi olarak kullanımı sağlanmıştır.
HAVUZ İZMİR								
30		Cam kaya	Geri Kazanım	Bilinmiyor	Endüstriyel atık	Cephe/ Çatı kaplama	Hijyenik temizleme	Malzeme hijyenik açıdan kullanılabilir hale getirilmiştir.
HAVUZ İZMİR								
30		Cam kaya	Geri Kazanım	Bilinmiyor	Endüstriyel atık	Cephe/ Çatı kaplama	Hijyenik temizleme	İkincil cephe olarak tasarlanan metal konstrüksiyon kalıp içerisine doldurularak sabitlenerek uygulanmıştır.

3. BULGULAR

Yapı kabuğunda kullanılan atık malzemelerin incelendiği bu çalışmada, literatür incelemesi ile derlenen bilgiler sonucunda atık malzemeler; yeniden kullanım, geri dönüşüm ve geri kazanım başlıklarına ayrılmıştır. Ayrılan bu başlıkların her birinden örnek incelemesi yapılarak toplamda 30 örnek analizi yapılmıştır.

Analizler sonucunda yapılan bulgular ve irdelemeler;

- Yapı ile ilgili bulgular Tablo 5'te
- Yapıda kullanılan atık malzeme ile ilgili bulgular Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 5. Yapı ile ilgili bulgular

Yapım Yılı	2000'li yıllarda yaygınlaşmaya başlayan yapıda atık malzeme kullanımı, güzüme kadar artarak devam etmiştir. İncelenen yapıların yapım yılları ele alındığında, %16'sı 2005-2010 yılları arasında, %40'ı 2010-2015 yılları arasında ve %46'sı 2015-2021 yılları arasında inşa edilmiştir.
Yapım Yeri	Yapıların yerleşim yerleri dağılımına bakıldığında dünyanın neredeyse her kıtasından örnek elde edildiği gözlemlenmiştir.
Yapının İşlevi	Yapı kabuğunda atık kullanılan yapıların %50'si konut, %13'ü sergi, %10'u sosyal yapı, %6'sı müze, %6'sı ofis ve geriye kalan %15'lik kısmını otel, restoran ve kamu yapısı oluşturmaktadır.
Yapının Sürekliliği	İncelenen yapıların %10'unun geçici, %90'nının kalıcı olduğu görülmektedir.

Tablo 6. Yapıda kullanılan atık malzeme ile ilgili bulgular

Yapıda Kullanılan Atık Malzeme	Yapılarda kullanılan atık malzemelerin; %17'si ahşap kapı ve pencere, %13'ü beton, %10'u tuğla, %10'u kiremit, %10'u cam, %7'si seramik, %7'si pet şişe, geriye kalan %26'lık kısmı çelik kolon, çinko kaplama, ahşap kalıp parçaları, PVC atık, yalıtım, konteyner, alüminyum içecek kutusu, dondurma kutusu, içecek kasası, halı, uçak kanatları ve evsel atıktan oluşmaktadır.
Edinme Yolu	Atık malzemelerin %40'ı yeniden kullanım, %27'si geri dönüşüm, %33'ü ise geri kazanım yolu ile elde edilmiştir.
Alındığı Yer/Bina	Atık malzemelerin %47'sinin nereden alındığı bilinmemekle birlikte, %17'si eski veya yıkılmış yapılardan, %17'si tadilat geçirmiş yapılardan, %13'ü atık toplama tesislerinden ve %6'sı uçak mezarlığı ve çeşitli ülke yapılarından elde edilmiştir.
Alındığı yerdeki kullanım işlevi	Kullanılan atık malzemelerin ilk kullanım işlevlerinin %33'ünün atık, %17'sinin mekanlar arası geçiş sağlama, %17'sinin taşıyıcı, %7'sinin çatı kaplaması, %7'sinin cephe kaplaması, %12'sinin betona şekil verme, nakliye, koruyucu kasa ve zemin kaplaması olarak kullanıldığı, %7'sinin ise bilinmediği görülmektedir.
Yeni Kullanım Yeri/ Amacı	Atık malzemelerinin %40'ı cephede kaplama malzemesi, %13'ü cephede taşıyıcı, %3'ü cephede güneş kırıcı, %3'ü cephede dolgu malzemesi, %7'si çatıda kaplama, %3'ü çatı konstrüksiyonunda, %7'si çatı ve cephede taşıyıcı, %13'ü çatı ve cephede kaplama ve %11'i yapı konstrüksiyonu olarak kullanılmıştır.
Malzeme Üzerinde Yapılan İşlem	Atık malzemelerin %33'ünde hijyenik temizleme, %27'sinde fazla eklerden temizleme, %27'sinde geri dönüşüm, %10'unda onarım ve %6'sında yangın dayanımı işlemleri uygulanmıştır.

Tablo 6. Yapıda kullanılan atık malzeme ile ilgili bulgular (devamı)

İşlemin Yapılma Nedeni	İşlemlerin yapılma nedenlerinin %33'ünü sağlık açısından kullanıma uygun hale getirme, %27'sini malzeme üzerindeki fazla ek, ambalaj vb. temizleme, %27'sini yeni malzemeler için hammadde sağlama, %10'unu kullanım kaynaklı tahribatların giderilmesi ve %6'sını malzemeye yangın dayanımı kazandırmak oluşturmaktadır.
Malzemenin Uygulanabilirliği	Kullanılan atık malzemelerin, yerini aldığı malzeme ile benzer uygulama özellikleri barındırdığı görülmektedir. Bu durum tüm örneklerde benzerlik göstermektedir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Dünyamızın önde gelen problemlerinden olan atık sorunu ne yazık ki gün geçtikçe artarak devam etmektedir. Bu probleme yönelik geliştirilen atık azaltma stratejileri her sektörde uygulanmaya çalışılmakta ve sonuçlar dikkatle takip edilmektedir. Yapı sektöründe geri dönüşüm, yeniden kullanım ve geri kazanım uygulamaları, atık konusunda büyük paydaya sahip olan yapı malzemeleri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Yapılan deneysel çalışmalar atık malzemelerin yapı malzemesi olarak kullanımının mümkün olduğunu göstermektedir. Yapılan bu çalışmada yapı kabuğunda kullanılan atık malzemeleri literatür ve uygulama örnekleri üzerinden incelemek, konu ile ilgili mimarlık alanında farkındalığı artırarak atık malzeme kullanımının imkanlarını göstermek amaçlanmıştır.

Çalışma kapsamında çeşitli atıkların yapı kabuğunda kullanımları incelenmiş ve 30 adet örnek yapı seçilerek analiz edilmiştir. İncelenen örneklerden elde edilen bulgular doğrultusunda elde edilen sonuçlar iki başlık altında açıklanmıştır:

- Yapı kabuğunda atık kullanımı ile ilgili sonuçlar
- Genel sonuçlar

4. 1. Yapı Kabuğunda Atık Kullanımı ile İlgili Sonuçlar

- Son 20 yılda yoğunlaşan deneysel çalışmalar nedeniyle atık malzeme kullanılan yapı örnekleri 2000-2021 yılları arasında artış göstermektedir.
- Atık malzemelerin yeniden kullanım yöntemi ile uygulanması, atık malzeme üzerinde az işlem gerektirdiğinden diğer yöntemlere göre daha fazla tercih edilmektedir.
- Atık malzemeler farklı işlevdeki yapılarda kullanılabilmeyle birlikte, yeniden kullanım ve geri dönüşüm malzemeleri çoğunlukla kalıcı konut yapılarında, geri kazanım malzemeleri ise geçici sergi yapılarında yaygın olarak kullanılmaktadır.
- Yapı kabuğunda kullanılan atık malzemeler atık toplama tesislerinde veya tadilat ve restorasyon çalışmaları sonucu atılan malzemelerden temin edilmektedir.
- Atık malzemeler fiziksel veya kimyasal işlemlere tabi tutularak üretim sürecine yeniden kazandırılırlar. Yeniden kullanım ve geri kazanım malzemeleri temizleme ve onarım gibi fiziksel işlemlere tabi tutulurken geri dönüşüm malzemeleri kimyasal işlemler sonucu ortaya çıkmaktadır.
- Atık malzemeler yapılan işlemler sonrası, önceden sahip oldukları işlevi sürdürmekle birlikte yapıda farklı amaç doğrultusunda da kullanılabilirler.
- Birincil malzemede mevcut uygulama teknikleri, yerini alan atık malzemede de aynı olmakta böylece malzemelerin uygulanması konusunda zorluk yaşanmamaktadır. Uygulama tekniğinin yanı sıra yerini aldığı malzemenin işlevselliğine sahip olmakta ve fonksiyonel özelliklerini devam ettirmektedir.
- Her çeşit atık kullanımının mümkün olduğu atık malzeme sektöründe, yeniden kullanım malzemelerinde ahşap esaslı, geri dönüşüm malzemelerinde beton ve geri kazanım malzemelerinde plastik esaslı malzemeler daha fazla kullanılmaktadır.

- Atıkların kullanımı sonucu üretilen malzemeler, hammadde ihtiyacını atıklardan elde ettiği için üretim sırasında düşük enerji tüketimi sağlamakta ve düşük maliyet ile oluşturulmaktadır. Üretim sonrası ise açığa çıkan atık miktarı birincil malzeme üretimlerine göre daha azdır.
- Yapı bozumu sonrası yeniden kullanım ve geri kazanım malzemelerinin hepsinde hem geri dönüşümü hem de yeniden kullanımı mümkün iken, geri dönüşüm malzemelerinin bazılarında sadece yeniden kullanım imkânı bulunmamaktadır.

4.2. Genel Sonuçlar

- Yapılan analizler günümüzde var olan atık malzeme kullanım ve çeşitliliğinin, gelecekte de aratarak devam edeceğini göstermektedir.
- Malzeme üretim sürecinde harcanan hammadde kaynağı ve enerji miktarı, atık malzeme kullanımı ile yarı yarıya düşerek tasarruf sağlamakta ve az atık ortaya çıkararak çevre sürdürülebilirliğini sağlamaktadır.
- Yapılarda kullanılan atık malzemelerin, yakın yapı ve tesislerden elde edilmesi ekolojik mimarlık anlayışının, atık kullanım sektörüne hâkim olduğunu göstermektedir.
- Yapı sektöründe atık kullanımı ile sürdürülebilirliğin başlıca hedefleri olan doğal kaynak miktarını azaltma ve minimum atık oluşturma koşulları sağlanmakta, gelecek için temiz bir dünya bırakma yolunda adım atılmaktadır.
- Atık bir malzeme yeniden üretim sürecine dahil edilirken sonuç ürününde birçok seçenek barındırmaktadır. Yapılan çalışmalar ile bu seçenekler giderek artmakta ve yapı malzeme skalası genişlemektedir.
- Atık malzeme konusundaki araştırma ve uygulamaların hala sürüyor olması, üretici ve kullanıcıların yeterli bilgiye sahip olamaması, çevrede bu anlamda yapı örneklerinin az bulunması ya da fark edilmemesi, tedarik ve uygulama süreci içerisinde yeterli donanımda eleman bulunmaması ve atık malzemelerin kullanımına yönelik standartların henüz oluşturulmamış olması gibi potansiyel riskler, yapıda atık malzeme kullanımının sorgulanmasına neden olmaktadır. Bu olumsuz etkilerin giderilmesi ile atık malzemeler geleceğin mimarisini şekillendirmekte rol oynayacaktır. Gelecek mimarisinde geri dönüştürülmüş beton, plastik, cam vb. malzemeler yapı inşasında kendine daha çok yer bulacak ve sektör tarafından talep edilir duruma gelecektir.

4.3. Öneriler

- Atıklardan oluşan yapı malzemelerinin kullanımını yaygınlaştırma amaçlı çalışmalar ve uygulamalar yapılmalı, devlet politikası haline getirilerek gerekli mevzuat, yönetmelik ve sabit kontrol mekanizması ile denetlenmelidir.
- Atık işleme tesisleri kurulmalıdır. Bu sayede hem ekonomik hem de çevresel sürdürülebilirlik desteklenebilir.
- Atık bilinci oluşturmak amacıyla hem üreticiler hem de kullanıcılara bu konuda eğitimler verilmelidir. Böylece toplum geneline hâkim olan atık malzemelerin ikinci el ve işlevsiz nitelikte olduğu düşüncesi çürütülecektir.
- Yapılarda kullanılan atık malzeme karşısında gerek KDV indirimi gerek yeşil sertifikalar verilerek sektörde hem üretici hem de kullanıcı için teşvik sağlanmalıdır.
- Atık malzemelere yönelik AR-GE çalışmalarının üniversitede yürütülmesinin ve lisansüstü çalışmalarında bu alanın özendirilmesinin konunun gelişimine daha fazla katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

Research Problem & Purpose

The purpose of the study;

- *To draw architectural attention to the rapidly increasing waste problem, which is thought to cause even greater problems if a solution is not found,*

- To provide suggestions to today's construction sector by taking references from domestic and international examples of the reuse, recycling and recovery possibilities of building materials, which constitute the vast majority of these wastes, in the building envelope.

Methodology

Data were obtained by compiling from literature. Information on the subject, thesis, articles, books, internet etc. sources were scanned to investigate the types of waste materials, waste material management stages and the possibilities of using waste materials in the building envelope in architecture. Within the scope of the study, waste materials used in the building envelope were examined under the titles of reuse, recycling and recovery. In the building envelope, reuse and reuse of structural wastes, recycling and transformation of structural wastes into different building materials, and recycling and use of non-structural wastes as building materials were evaluated. 30 implemented building examples using waste materials in the building envelope were considered from a large number of examples. Building examples implemented in the last 20 years from 2000, when the use of waste materials in architecture started and intensified, were selected in this context. In the selection of building examples, care was taken to ensure that the buildings were implemented, structurally qualified, had different functions and used different waste materials. Building examples that did not have much information about the material and structure, even if waste materials were used, were excluded from the study.

Findings

The application of waste materials with the reuse method is preferred more than other methods since it requires less processing on the waste material. While waste materials can be used in structures with different functions, reuse and recycling materials are mostly used in permanent housing structures, and recycling materials are widely used in temporary exhibition structures. Waste materials used in the building shell are obtained from materials discarded in waste collection facilities or as a result of renovation and restoration works. Waste materials are recycled into the production process by being subjected to physical or chemical processes. Reuse and recycling materials are subjected to physical processes such as cleaning and repair, while recycling materials are produced as a result of chemical processes. After the processes are carried out, waste materials continue to have the function they had before, and can also be used for different purposes in the structure. The existing application techniques in the primary material are the same in the waste material that replaces it, so there is no difficulty in applying the materials. In addition to the application technique, it has the functionality of the material it replaces and continues its functional properties. In the waste material sector, where all types of waste can be used, wood-based materials are used more in reusable materials, concrete in recycling materials and plastic-based materials in recycling materials. Materials produced as a result of the use of waste provide low energy consumption during production and are created at low cost since they obtain their raw material needs from waste. The amount of waste released after production is less than primary material production. While both recycling and reuse are possible in all reuse and recycling materials after deconstruction, some of the recycling materials do not have the possibility of reuse alone.

Conclusions and Recommendation

The analyses conducted show that the current waste material usage and variety will continue to increase in the future. The raw material source and energy amount spent in the material production process are reduced by half with the use of waste materials, providing savings and ensuring environmental sustainability by generating less waste. The fact that waste materials used in construction are obtained from nearby structures and facilities shows that the ecological architecture concept dominates the waste usage sector. With the use of waste in the construction sector, the primary goals of sustainability, which are reducing the amount of natural resources and creating minimum waste, are achieved, and a step is taken towards leaving a clean world for the future. When a waste material is included in the re-production process, the final product contains many options. With the studies conducted, these options are increasing and the scale of construction materials is expanding. Potential risks such as the fact that research and applications on waste materials are still ongoing, producers and users do not have sufficient information, there are few or unnoticed examples of structures in this sense in the environment, there are not enough personnel with sufficient equipment in the supply and application process, and the fact that standards for the use of waste materials have not yet been established cause the questioning of the use of waste materials in construction. By eliminating these negative effects, waste materials will play a role in shaping the architecture of the future.

Considering these results; studies and practices should be carried out to popularize the use of building materials made from waste, and they should be turned into state policy and supervised with the necessary legislation, regulations and fixed control mechanisms. Waste processing facilities should be established. In this way, both economic and environmental sustainability can be supported. In order to create waste awareness, both producers and users should be given training on this subject. In this way, the idea that waste materials are second-hand and dysfunctional, which is dominant in society in general, will be refuted. Incentives should be provided for both producers and users in the sector by giving VAT discounts and green certificates for waste materials used in buildings. It is thought that conducting R&D studies on waste materials at universities and encouraging this field in postgraduate studies will contribute more to the development of the subject.

Yazar Katkı Beyanı

A. Fikir ve Kurgu **B.** Literatür İncelemesi **C.** Yazım
D. Veri Toplama **E.** Analiz **F.** Eleştirel İnceleme

Merve Özcan: **A/B/C/D/E/F**

Nihan Engin: **A/E/F**

KAYNAKLAR

- Adeniran, A. E., Nubi, A. T., & Adelopo, A. O. (2017). Solid waste generation and characterization in the University of Lagos for sustainable waste management. Lagos – Nigeria. Waste Management, 67, 3-10. DOI: 10.54033/cadpedv20n7-005.
- Aksel, H., & Çetiner, İ. (2021). Yapım sürecinde atık yönetimi: yapım sürecinde atık yönetiminin sistem yaklaşımıyla ele alınması. Journal of Architectural Sciences and Applications, 6(1), 206-226. DOI: 10.30785/mbud.887749.
- Altuncu, D., & Kasapseçkin, M. A. (2011). Management and recycling of constructional solid waste in Turkey. Procedia Engineering, 21, 1072-1077. DOI: 10.1016/j.proeng.2011.11.2113.
- Archello. (t.y.). Infiniski manifesto house. <https://archello.com/project/infiniski-manifesto-house>
- Archdaily. (2024a). Collage house / s+ps architects. <https://www.archdaily.com/786059/collage-house-s-plus-ps-architects>
- Archdaily. (2024b). Recycled materials cottage / juan luis martínez nahuel. <https://www.archdaily.com/134620/recycled-materials-cottage-juan-luis-martinez-nahuel>
- Archipanic. (2016). Kengo kuma designs folk art museum in hangzhou as a traditional chinese village. <https://www.archipanic.com/folk-art-museum-by-kengo-kuma-in-hangzhou/>
- Astbury, J. (2019, Nisan 16). Lendager group uses recycled materials to build 20 townhouses in copenhagen. Dezeen. <https://www.dezeen.com/2019/04/16/upcycle-studios-townhouses-lendager-group-copenhagen-recycled-materials/>
- Aytepe Serinsu, B. (2022). Sürdürülebilir tasarımda geri kazanılmış tuğla ve kiremitlerin mimari uygulamalarda yeniden dönüşümü. Turkish Online Journal of Design Art and Communication, 12(4), 927-939.
- Bahamon, A., & Sanjines, M. (2010). Rematerial From Waste to Architecture. New York: W.w. Norton & Co.
- Bedir, Z., & İpekçi, C.A., (2021). Yapı malzemesi özelinde atık alçılara yönelik bir inceleme. Ulusal Çevre Bilimleri Araştırma Dergisi, 4(1), 13-21.
- Binici, H., Sevinç, A. H., Eken, M., & Efe, V. (2015). Atık gazete kâğıdından yalıtım malzemesi üretimi. Çukurova Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi, 30(2), 13-24. DOI: 10.21605/cukurovaummfd.242772.
- Bozkurt, S. (2012). Evsel nitelikteki katı atıkların geri dönüşüm olasılıkları ve bertaraf yöntemlerinin araştırılması. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Çukurova Üniversitesi.
- Brito, J. (2009). Ecomateriais e Sua Incorporação na Construção. 1º Fórum Internacional de Tecnologia da Construção (Teccon 2009), FEUPat: Porto, Portugal.
- Building Social Ecology. (t.y.). Circle House: Develops, propagates and anchors new knowledge about circular construction in the building industry. <https://www.buildingsocialecology.org/projects/circle-house-lisbjerg/>
- Buzkan, C., & Erman, O. (2020). Yapısal atıkların geri dönüşüm sorunu ve Türkiye'deki durumun mevzuat bakımından değerlendirilmesi. Doğal Afetler ve Çevre Dergisi, 6(1), 76-89. DOI: 10.21324/dacd.570141.
- Castro, F. (2018, Nisan 19). Kamikatz public house / hiroshi nakamura & nap. Archdaily. <https://www.archdaily.com/892767/kamikatz-public-house-hiroshi-nakamura-and-nap>
- Charytonowickz, J. & Skowronski, M. (2015). Reuse of building materials. Procedia Manufacturing, 3, 1633-1637. DOI: 10.1016/j.promfg.2015.07.456.
- Chen, X., Yang, Y., Zhang, C., Hu, R., Zhang, H.Y., Li, B.X. & Zhao, Q.L. (2022). Valorization of construction waste materials for pavements of sponge cities: A review. Construction and Building Materials, 356. DOI: 10.1016/j.conbuildmat.2022.129247.

- Condotta, M., & Zatta, E. (2021). Reuse of building elements in the architectural practice and the European regulatory context: Inconsistencies and possible improvements. *Journal of Cleaner Production*, 318. DOI: 10.1016/j.jclepro.2021.128413.
- Coşgun, N., & Esin, T. (2006, Mayıs 14-16). Türkiye’de yapısal atık yönetim(sizlik) sorunları. Türkiye’de Çevre Kirlenmesi Öncelikleri Sempozyumu V, Gebze, Kocaeli, 19-24.
- Coşgun N., Güler T., & Doğan B. (2009). Yapısal atıkların önlenmesinde/azaltılmasında tasarımcının rolü. *Mimarlık Dergisi*, 348, 75-78.
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2014). Ulusal geri dönüşüm strateji belgesi ve eylem planı, 2014-2017. Resmî Gazete (Sayı: 29221). <https://webdosya.csb.gov.tr/db/ugds/ustmenu/ustmenu615.pdf>
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2015). Atık yönetimi yönetmeliği. Resmî Gazete (Sayı: 29314). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=20644&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2017). Ambalaj atıklarının kontrolü yönetmeliği. Resmî Gazete (Sayı: 30283). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/12/20171227-12.htm>
- Dachowski, R., & Kostrzewa, P. (2016). The use of waste materials in the construction industry. *Procedia Engineering*, 161, 754-758. DOI: 10.1016/j.proeng.2016.08.764.
- Demirel, S., & Öz, H. Ö. (2017). Atık malzemelerin kendiliğinden yerleşen beton performansına etkisi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 20(3), 40-48. DOI: 10.17780/ksujes.309442.
- Design Curial. (2010, Ekim 18). Archi union designs ‘can cube’ mixed-use scheme in shanghai. <https://www.designcurial.com/news/archi-union-designs-can-cube-mixed-use-scheme-in-shanghai/Eri%C5%9Fim>
- Detail.de. (2019). Card house made of concrete: house a by whispering Smith. https://www.detail.de/de_en/card-house-made-of-concrete-house-a-by-whispering-smith-33933
- Feng, S., Li, J., Zheng, Q., Zhang, M., Yu, Y., & Zhao, Y. (2023). Utilization potential of waste residue and dust powder from C&D waste. *Case Studies in Construction Materials*, 19. DOI: 10.1016/j.cscm.2023.e02513.
- Fořt, J., & Černý, R. (2020). Transition to circular economy in the construction industry: Environmental aspects of waste brick recycling scenarios. *Waste Management*, 118, 510-520, DOI: 10.1016/j.wasman.2020.09.004.
- Frearson, A. (2013, Ocak 16). Meme meadows experimental house by kengo kuma and associates. Dezeen. <https://www.dezeen.com/2013/01/16/meme-meadows-experimental-house-by-kengo-kuma-and-associates/>
- Frearson, A. (2015a, Haziran 19). Facade of colourful shutters allows light and wind into block architects' vegan house. Dezeen. <https://www.dezeen.com/2015/06/19/facade-colourful-shutters-allows-light-wind-into-block-architects-vegan-house-ho-chi-minh-city-district-3-vietnam/>
- Frearson, A. (2015b, Aralık 18). Encore heureux uses recycled materials to build circular pavilion in Paris. Dezeen. <https://www.dezeen.com/2015/12/18/circular-pavilion-encore-heureux-paris-france-recycled-materials-doors/>
- Front Materials. (t.y.). House made of waste in Rotterdam. <https://www.front-materials.com/projects/house-made-of-waste-rotterdam/>
- Fu, S., & C Lee, J. (2024). Recycling of ceramic tile waste into construction materials. *Developments in the Built Environment*, 18. DOI: 10.1016/j.dibe.2024.100431.
- Galitskova, Y. M., & Limarjeva, E. V. (2015). The Research of qualitative characteristics of construction materials based on concrete waste. *Procedia Engineering*, 111, 228-232. DOI: 10.1016/j.proeng.2015.07.081.
- Gazi Üniversitesi. (t.y.). 3r kavramı: azalt-yeniden kullan-geri dönüştür. <https://fromzerotohero.gazi.edu.tr/site/wp-content/uploads/2021/09/Modul-2-3R-KAVRAMI-1.pdf>
- Griffiths, A. (2014, Haziran 19). Waste house by BBM is "UK's first permanent building made from rubbish". Dezeen. <https://www.dezeen.com/2014/06/19/waste-house-by-bbm-architects-is-uks-first-permanent-building-made-from-rubbish/>
- Griffiths, A. (2016a, Mayıs 1). Reclaimed windows and doors form facades of collage house by s+ps architects. Dezeen. <https://www.dezeen.com/2016/05/01/s-ps-collage-house-reclaimed-window-door-facade-mumbai-india/>

- Griffiths, A. (2016b, Temmuz 16). Recycled ice cream tubs cover walls of elevated microlibrary by shau. Dezeen. <https://www.dezeen.com/2016/07/16/microlibrary-shau-facade-recycle-ice-cream-tubs-bandung-indonesia-architecture/>
- Griffiths, A. (2016c, Aralık 16). EU headquarters features glass box containing curvaceous glowing "lantern". Dezeen. <https://www.dezeen.com/2016/12/16/european-union-headquarters-offices-curvaceous-glowing-lantern-glass-box-brussels-belgium/>
- Güler, C., & Üçüncü, B. (2024). Atık kâğıtlardan levha üretim denemeleri. Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 25(2), 238-248. DOI: 10.17474/artvinofd.1520964.
- Güllü, G. (2022). Kentsel dönüşümde sıfır atık yönetimi. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 4(2), 112-120. DOI: 10.47769/izufbed.1131056.
- Gündüzalp, A., & Güven, S. (2016). Atık, çeşitleri, atık yönetimi, geri dönüşüm ve tüketici: Çankaya Belediyesi ve semt tüketicileri örneği. Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi, 1-19.
- Gür, N.V. (2015). Yapı Kabuğu ve Yenilikçi Yaklaşımlar. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Yayınları.
- Gobbo, E., Nia, E. M., Straub, A., & Stephan, A. (2024). Exploring the effective reuse rate of materials and elements in the construction sector. Journal of Building Engineering, 98. DOI: 10.1016/j.job.2024.111344.
- Gordoa, L. (2015, Mayıs 28). T3arc tubohotel. Divisare. <https://divisare.com/projects/290245-t3arc-luis-gordoa-tubohotel>
- Gozalez, M. F., (2018, Mayıs 8). The beehive / luigi rosselli + raffaello rosselli. Archdaily. <https://www.archdaily.com/893997/the-beehive-luigi-rosselli-plus-raffaello-rosselli>
- Gönen, T., Onat, O., Cemalgil, S., & Yilmazer, B. (2012). Beton teknolojisi için yeni atık malzemeler üzerine bir inceleme. Yapı Teknolojileri Elektronik Dergisi, 8(1), 36-43.
- Görmüş, T. (2018). Atık yönetimi, sorunlar ve çözüm arayışları: Antakya örneği. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Mustafa Kemal Üniversitesi.
- Gupta, A., Misra, M., & Mohanty, A. (2021). Novel sustainable materials from waste plastics: compatibilized blend from discarded bale wrap and plastic bottles. RSC Advances, 11(15), 8594-8605, DOI: 10.1039/d1ra00254f.
- GXN Innovation. (2018). Circle house - Denmark's first circular housing project. https://gxn.3xn.com/wp-content/uploads/sites/4/2019/02/CircleHouse_ENG_2018.pdf
- Hariu, S., & Hagiwara S. B. (2008, Nisan 5). Bonheur provisoire. Shsh. <https://www.shsh.be/en/home/0/1/BONHEUR-PROVISOIRE>
- Harrufa, S. (2007). Reduction of building waste in Baghdad Iraq. Building and Environment, 42(5). DOI: 10.1016/j.buildenv.2006.03.011.
- Hertz, D. (2013). 747 wing house. <https://davidhertzfaia.com/747-wing-house>
- Hita, P., Gálvez, P., Conde, M. & Liñán, R. (2017). Reuse of ceramic demolition waste in the reconstruction of planked timber floor slabs. The Open Construction and Building Technology Journal, 11, 124-135. DOI: 10.2174/1874836801711010124.
- Hobson, B. (2016, Ağustos 18). Wang shu's ningbo history museum built from the remains of demolished villages. Dezeen. <https://www.dezeen.com/2016/08/18/video-interview-wang-shu-amateur-architecture-studio-ningbo-history-museum-movie/>
- H&P Architects. (2016, Kasım 9). Properly breathing house / h&p architects. Archdaily. <https://www.archdaily.com/798824/properly-breathing-house-h-and-p-architects>
- İpekçi, C. A., Coşkun, N. & Karadayı, T. T. (2017). İnşaat sektöründe geri kazanılmış malzeme kullanımının sürdürülebilirlik açısından önemi. Türk Bilim Araştırma Vakfı, 2(10), 43-50.
- İpekçi, C. A., & Karakoç, A. F. (2021). Sürdürülebilir mimarlık bağlamında metal malzemenin yeniden kullanımı ve geri dönüşümünde mimarın/tasarımcının rolü. Mimarlık ve Yaşam Dergisi, 6(2), 695-715.
- İtez, Ö. (2018, Ekim 3). Karamürsel belediyesi balık adası sosyal tesisleri projesi. Arkitera. <https://www.arkitera.com/proje/karamursel-belediyesi-balik-adasi-sosyal-tesisleri-projesi/>
- İtez, Ö. (2021, Temmuz 28). Havuz İzmir. Arkitera. <https://www.arkitera.com/proje/havuz-izmir/>
- İzmir Mimarlık Merkezi. (2022, Nisan 4). Işık, gölgeler ve yansımalar üzerine. <https://www.izmirmimarlikmerkezi.com/projeler/havuz-izmir>

- Jin, R., Li, B., Zhou, T., Wanatowski, D., & Piroozfar, P. (2017). An empirical study of perceptions towards construction and demolition waste recycling and reuse in China. *Resources, Conservation and Recycling*, 126, 86-98. DOI: 10.1016/j.resconrec.2017.07.034.
- Kabirifar, K., Mojtahedi, M., Wang, C., & Tam, V. (2020). Construction and demolition waste management contributing factors coupled with reduce, reuse, and recycle strategies for effective waste management: A review. *Journal of Cleaner Production*, 263. DOI: 10.1016/j.jclepro.2020.121265.
- Karpuzcu, M., 2007, Çevre Kirlenmesi ve Kontrolü. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Kaplan, E., & Soyluk, A. (2023). Deprem sonrası atık yönetimi: Atık betonun geri dönüşümü ve mimaride kullanımı için öneriler. *Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi (MBUD)*, 140-162. DOI: 10.30785/mbud.1317425.
- Keleş, R., Hamamcı, C. & Çoban, A. (2012). Çevre Politikası. Ankara: İmge Yayınları.
- Khan, S., Asmatulu, E., Uddin, N. & Asmatulu, R. (2022). Recycling and reusing of construction materials. *Recycling and Reusing of Engineering Materials*, 85-103, DOI: 10.1016/B978-0-12-822461-8.00008-5.
- Kiaček, M. (2021). Recycling as an inspiration for architecture. *Architecture Papers of the Faculty of Architecture and Design STU*, 26(2), 14-23. DOI: 10.2478/alfa-2021-0009.
- Kwok, N. (2016, Kasım 6). H&P architects' breathing house in vietnam features double-layer façade. *Designboom*. <https://www.designboom.com/architecture/hp-architects-breathing-house-hanoi-vietnam-11-07-2016/>
- Lin, Y., Wang, J., Niu, D., & Tao, X. (2024). Blockchain-driven framework for construction waste recycling and reuse. *Journal of Building Engineering*, 89. DOI: 10.1016/j.job.2024.109355.
- Livin Spaces (2015, Haziran 24). A creative confluence: vegan house in vietnam by block architects. <https://livinspace.net/design-stories/featured-projects/residential-design/a-creative-confluence-vegan-house-in-vietnam-by-block-architects/>
- Lu, J. & Poon, C. S. (2019). Recycling of waste glass in construction materials. *New Trends in Eco-efficient and Recycled Concrete*, 153-167. DOI: 10.1016/B978-0-08-102480-5.00006-3.
- Mairs, J. (2015, Ekim 16). Kengo kuma creates sprawling "village" of folk-art galleries for china academy of arts. *Dezeen*. <https://www.dezeen.com/2015/10/16/china-academy-of-arts-folk-art-museum-kengo-kuma-recycled-tiles-roof/>
- Mairs, J. (2016, Eylül 19). Fifteen tonnes of rubble used to build rotterdam house by architectuur maken. *Dezeen*. <https://www.dezeen.com/2016/09/19/architectuur-maken-15-tonnes-rubble-recycled-rotterdam-house/>
- Minunno, R., O'Grady, T., Morrison, G., & Gruner, R. (2020). Exploring environmental benefits of reuse and recycle practices: A circular economy case study of a modular building. *Resources, Conservation and Recycling*, 160. DOI: 10.1016/j.resconrec.2020.104855.
- Mohajerani, A., Vajna, J., Cheung, T., Kurmus, H., Arulrajah, A. & Horpibulsuk, S. (2017). Practical recycling applications of crushed waste glass in construction materials: A review. *Construction and Building Materials*, 156, 443-467. DOI: 10.1016/j.conbuildmat.2017.09.005.
- Moool. (t.y.). Tubohotel by t3arc. <https://moool.com/en/tubohotel-by-t3arc.html>
- Moreira, S. (2022, Şubat 15). Wine tourism apartments, cas'amaro / atelier central arquitectos. *Archdaily*. https://www.archdaily.com/976847/galician-village-of-merceana-casamaro-atelier-central-arquitectos?ad_source=search&ad_medium=projects_tab/Eri%C5%9Fim
- Nazzarri, G., 2019. Re[Mod] reuse plastic & robotic modification. Delft University of Technology Faculty of Architecture and the Built Environment, Netherlands.
- Onay, B., Okuyucu, Ş. E., & Çoban, G. (2023). Atık malzemelerin işlevsel ürüne dönüştürülme süreci: İç mimarlık stüdyo deneyimi. *Kent Akademisi*, 16(3), 1741-1758. DOI: 10.35674/kent.1252387.
- Orhon, A. V. (2013). Akıllı yapı kabukları. 11. Ulusal Tesisat Mühendisliği Kongresi, İzmir, 1481-1487.
- Özyurt, H. (2020). Design and properties of composite sustainable building material by using waste HDPE. *Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi*, 8(3), 777-782. DOI: 10.21923/jesd.741478.
- Paker, B., & Taş, N. (2017). Sürdürülebilir yapım sürecinde mimarın yapısal atık oluşumuna etkisinin irdelenmesi: Bursa örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Yalvaç Akademi Dergisi*, 2(1), 88-98.
- Palabıyık, H. (2001). Belediyelerde katı atık yönetimi: İzmir Büyükşehir Belediyesi örneği. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.

- Pintos, P. (2020, Mart 24). Old Brick New House / Wrzeszcz Architekci. Archdaily. <https://www.archdaily.com/935645/old-brick-new-house-wrzeszcz-architekci>
- Pollock, N. (2017, Haziran 1). Kamikatz public house. Architectural Record. <https://www.architecturalrecord.com/articles/12756-kamikatz-public-house>
- Qiao, L., Tang, Y., Li, Y., Liu, M., Yuan, X., Wang, O. & Ma, Q. (2022). Life cycle assessment of three typical recycled products from construction and demolition waste. Journal of Cleaner Production, 376. DOI: 10.1016/j.jclepro.2022.134139.
- Read, A. D. (1999). A weekly doorstep recycling collection, I had no idea we could overcoming the local barriers to participation. Resources, Conservation and Recycling, 26, 217-249.
- Rheude, R., Bucher, A., & Röder, H. (2022). Residential demolition and waste management - An ecobalancing case study. Cleaner Waste Systems, 3. DOI: 10.1016/j.clwas.2022.100056.
- Ricciardi, P., Belloni, E. & Cotana, F. (2014). Innovative panels with recycled materials: thermal and acoustic performance and life cycle assessment. Applied Energy, 134, 150-162. DOI: 10.1016/j.apenergy.2014.07.112
- Rojas-Valencia MN., & Aquino E. (2017). Recycling of construction wastes for manufacturing sustainable bricks. Proceedings of the Institution of Civil Engineers - Construction Materials, 172, 29-36. DOI: 10.1680/jcoma.16.00046.
- Roy, M. (2020). Using Construction and demolition waste materials as construction materials for a new building. Encyclopedia of Renewable and Sustainable Materials, 330-344. DOI: 10.1016/B978-0-12-803581-8.11468-7.
- Salgın, B., & Coşgun, N. (2018). Kentsel dönüşüm uygulamalarında yapısal atık sorunu ve çözüme yönelik öneriler: Kayseri örneği. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi, 7(1), 465-476. DOI: 10.28948/ngumuh.387388.
- Salgın, B., Aydın İpekçi, C., Coşgun, N., & Tıkansak Karadayı, T. (2021). Enerji ve ham madde korunumu açısından yapısal atıkların yeniden kullanımına/geri dönüşümüne yönelik bir değerlendirme. Journal of Architectural Sciences and Applications, 6(2), 526-537. DOI: 10.30785/mbud.927981.
- Samyn, P. & Partners (2016, Aralık 28). European council and council of the european union / samyn and partners. Archdaily. https://www.archdaily.com/802379/european-council-and-council-of-the-european-union-samyn-and-partners?ad_medium=gallery
- Santibanez, D. (2018, Ocak 25). Casa pollo / ortuzar gebauer arquitectos. Archdaily. <https://www.archdaily.com/887654/casa-pollo-ortuzar-gebauer-arquitectos>
- Santos, S. (2017, Nisan 17). From recycled plastic waste to building material. Archdaily. <https://www.archdaily.com/870029/from-recycled-plastic-waste-to-building-material>
- Schuler, T. A. (2016, Ekim 25). The reclaimed circular pavilion. Architect Magazine. https://www.architectmagazine.com/technology/architectural-detail/the-reclaimed-circular-pavilion_o
- Sezer, S., Özbaşaran, H., & Hiçyılmaz, M. (2023). Yapı elemanlarının yeniden kullanımı ve envanter kısıtlı yapısal optimizasyon. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Dergisi, 31(4), 988-1012. DOI: 10.31796/ogummf.1280445.
- Shooshtarian, S., Caldera, S., Maqsood, T., Ryley, T., Wong, P. & Zaman, A. (2022). Analysis of factors influencing the creation and stimulation of the Australian market for recycled construction and demolition waste products. Sustainable Production and Consumption, 34, 163-176. DOI: 10.1016/j.spc.2022.09.005.
- Soharu, A., Naveen, B. P., & Sil, A. (2022) Construction waste – causes and solution: action research. Proceedings of the Institution of Civil Engineers- Waste and Resource Management, 176(4), 131-140. DOI: 10.1680/jwarm.21.00045.
- Sr Design Portfolio. (t.y.). The project - lavezzorio community centre (2004-2008). <https://srdesignsportfolio.com/lavezzoriocommunitycentre>
- Studio Gang. (t.y.). Sos children's villages lavezzorio community centre. <http://studiogang.com/project/sos-children-s-villages-lavezzorio-community-center>
- Tandoğan, O. (2018). Atık malzemelerin mimaride kullanımı. Ulusal Çevre Bilimleri Araştırma Dergisi, 1(4), 189-202.
- Taşçı, B., & Tokuç, A., 2015. Yeniden kullanılabilir malzeme ile mimarlık deneyimleri. Ege Mimarlık, 1-2, 89-90.

- Tingley, D., Cooper, S., & Cullen, J. (2017). Understanding and overcoming the barriers to structural steel reuse, a UK perspective. *Journal of Cleaner Production*, 148. DOI: 10.1016/j.jclepro.2017.02.006.
- Topal, S. (2009). Yapısal atıkların geri dönüşüm potansiyellerinin araştırılması. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gebze Teknik Üniversitesi.
- Türkeri, İ. (2021). Ahşabı geri kazanmak. *Yapı Dergisi*, 467, 35-41.
- Trivedi, S., Snehal, K., Das, B., & Barbhuiya, S. (2023). A comprehensive review towards sustainable approaches on the processing and treatment of construction and demolition waste. *Construction and Building Materials*, 393. DOI: 10.1016/j.conbuildmat.2023.132125.
- University of Brighton. (2014). Brighton waste house - ecological architectural design. <https://www.brighton.ac.uk/research/research-news/feature/brighton-waste-house.aspx>
- UrbanNext. (t.y.). Upcycled studios: a sustainable solution. <https://urbannext.net/upcycled-studios/>
- Uzunoğlu, H. (2014). Çevremizi kirleten atıklar ve atık yönetiminin önemi. *Ar&Ge Bülten* 2014 Haziran, 25-31.
- Wang, L., Zhu, Z., Xie, X. & Wu, J. (2024). Research trends in the treatment and recycling of construction and demolition waste based on literature data-driven visualization. *Journal of Environmental Management*, 371. DOI: 10.1016/j.jenvman.2024.123018.
- Welsh, D. (2018, Eylül 1). Terracotta trope: the beehive. *ArchitectureAu*. <https://architectureau.com/articles/the-beehive/>
- Whispering Smith. (t.y.). House a. <https://www.whisperingsmith.com.au/wshousea>
- Wöhler, T. (2010, Mart 1). Ningbo museum by pritzker prize winner wang shu. *The Architectural Review*. <https://www.architectural-review.com/buildings/ningbo-museum-by-pritzker-prize-winner-wang-shu>
- Xu, Y., Liu, S. & Heisel, F. (2024). Towards sustainable construction waste management: Study on a disassemblable brick partition wall for the architecture, construction, and engineering industry. *Circular Economy*, 3(1). DOI: 10.1016/j.cec.2024.100078.
- Yagi, Y. (2012, Kasım 30). Mème - experimental house. *World Architects*. <https://www.world-architects.com/en/architecture-news/reviews/meme-experimental-house>
- Yalçinkaya, Ş., & Karadeniz, İ. (2022). Sürdürülebilir mimari tasarımda atık malzemenin yeri. *Journal of Architectural Sciences and Applications*, 7(2), 750-762. DOI: 10.30785/mbud.1168291.
- Yeşilata, B., Turgut, P., & İşiker, Y. (2006). Atık polimerik malzeme katkılı betonun yalıtım özelliğinin deneysel olarak incelenmesi. *Isı Bilimi ve Tekniği Dergisi*, 26(1), 15-20.

SANAYİ ÜLKELERİNDE MİMARLIK TARİHİ EĞİTİMİ: KURAMSAL YAKLAŞIMLAR VE UYGULAMALAR

ÖZET

Bu çalışma, sanayi ülkelerinde mimarlık tarihi eğitiminin farklı akademik modeller üzerinden nasıl şekillendiğini inceleyerek, tarih eğitiminin tasarım pratiği ve diğer disiplinlerle olan ilişkisini değerlendirmektedir. Mimarlık tarihi eğitimi, ülkeden ülkeye farklılaşmaktadır; ancak genel olarak tarih derslerinin yalnızca kronolojik ve üslup analizi odaklı olmaktan çıktığı, disiplinler arası bir yaklaşımla ele alındığı görülmektedir. Araştırmada İngiltere ve ABD gibi ülkelerde mimarlık tarihi eğitiminin genellikle sanat tarihi ve eleştirel kuram ile ilişkili olarak bağımsız bir disiplin şeklinde ele alındığı, buna karşın Hollanda ve Belçika'da tarih derslerinin tasarım stüdyolarıyla entegre edildiği tespit edilmiştir. Almanya, Avusturya ve İsviçre'de daha teknik ve mühendislik odaklı bir tarih eğitimi söz konusu iken, Fransa ve Japonya'da tarih dersleri kentsel miras ve koruma perspektifiyle sunulmaktadır. Bu farklı yaklaşımlar, sanayi ülkelerinde mimarlık tarihi eğitiminin çeşitli modeller üzerinden geliştiğini ve ortak bir yaklaşım benimsenmediğini ortaya koymaktadır. Bazı ülkeler tarih eğitimi tasarım pratiğiyle birleştirirken, bazıları onu bağımsız bir disiplin olarak sürdürmeyi tercih etmektedir. Türkiye'de ise mimarlık tarihi eğitimi genellikle kronolojik ve üslup analizi odaklı bir şekilde yürütülmekte olup, sanayi ülkelerindeki farklı modeller, bu yaklaşımın yeniden değerlendirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Mimarlık tarihi eğitiminin gelecekte hangi yönde ilerlemesi gerektiği konusunda akademik bir mutabakat olmamakla birlikte, farklı yaklaşımlardan çıkarılacak derslerin mimarlık eğitiminin genel yapısını şekillendirmeye devam edeceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mimarlık tarihi, mimari pratik, sanayi ülkeleri, eğitim modelleri.

ARCHITECTURAL HISTORY EDUCATION IN INDUSTRIALIZED COUNTRIES: THEORETICAL APPROACHES AND APPLICATIONS

ABSTRACT

This study examines how architectural history education has evolved across various academic models in industrialized countries, assessing its relationship with architectural practice and other disciplines. Architectural history education varies from country to country; however, it is generally observed that history courses have moved beyond a purely chronological and stylistic analysis, adopting an interdisciplinary approach. The study identifies that in countries such as the United Kingdom and the United States; architectural history education is typically treated as an independent discipline associated with art history and critical theory. In contrast, history courses are integrated into design studios in the Netherlands and Belgium. In Germany, Austria, and Switzerland, architectural history education is more technically and engineering-oriented, whereas in France and Japan, it is delivered through the lens of urban heritage and conservation. These diverse approaches indicate that architectural history education in industrialized countries has developed through various models without a universally accepted framework. While some countries integrate history education with architectural practice, others maintain it as an independent academic discipline. In Türkiye, architectural history education is traditionally structured around chronological and stylistic analysis. However, different educational models in industrialized nations suggest the necessity of reevaluating this approach. Although there is no academic consensus on the future trajectory of architectural history education, insights drawn from diverse methodologies will likely continue to shape the overall structure of architectural education.

Keywords: Architectural history, architectural practice, industrialized countries, educational models.

Sorumlu Yazar : Aras Kahraman

Makale Geliş Tarihi : 27.02.2025

Makale Kabul Tarihi : 28.05.2025

DOI : 10.70370/ kapu.1648184

Makale Künye Bilgisi : Kahraman, A. (2025). Sanayi ülkelerinde mimarlık tarihi eğitimi: Kuramsal yaklaşımlar ve uygulamalar. *KAPU Trakya Journal of Architecture and Design*, 5(1), 26-46.

1. GİRİŞ

Mimarlık tarihi, insanlığın mekânsal gereksinimlerini karşılamak amacıyla oluşturulan fiziksel yapıları çevrenin biçimsel, teknik ve kültürel gelişimini inceleyen disiplinler arası bir alandır (Kostof, 1995). Mimarlık yalnızca estetik bir üretim süreci değil, aynı zamanda toplumsal, politik, ekonomik ve teknolojik dinamiklerle şekillenen tarihsel bir anlatıdır (Summerson, 1980). Bu nedenle, mimarlık tarihi çalışmaları, yapıların fiziksel özelliklerini belgelemekten öteye geçerek, onların ait olduğu bağlamları, üretim süreçlerini ve temsil ettikleri ideolojik, dini veya kültürel anlamları analiz etmeyi hedefler (Giedion, 1968).

Mimarlık tarihi, yalnızca yapıların kronolojik gelişimini ve biçimsel değişimlerini ele alan bir alan olmanın ötesinde, mimari üretimi kültürel, politik, teknolojik ve toplumsal bağlamlarıyla birlikte değerlendiren disiplinler arası bir çalışma sahasıdır (Conway & Roenisch, 1994). Farklı kuramsal çerçeveler, mimarlığın tarihini anlamada çeşitli yöntemler sunmuş ve her biri mimarlık tarihini farklı açılardan ele alarak disipline özgün bakış açıları kazandırmıştır (Colquhoun, 1981). Bu bağlamda, mimarlık tarihi, mimarlığın geçmişini organize eden bir disiplin olması nedeniyle beşeri bilimler kategorisinde değerlendirilebilir¹.

Öte yandan, mimarlık tarihi eğitimi geçmişin tarafsız bir aktarımı olarak görmektense, belirli ideolojik tercihler ve temsil biçimleri üzerinden kurulan bir söylem alanı olarak değerlendirmek mümkündür. Bu çerçevede, mimarlık tarihi eğitiminin, Michel Foucault'nun (1999) tanımladığı anlamda, bilgiyi üretme ve yeniden üretme süreçlerinde iktidar ilişkilerinin etkili olduğu bir söylemsel zemine sahip olduğu söylenebilir. Söylem, yalnızca mevcut iktidar yapılarını yansıtmakla kalmaz; aynı zamanda bu yapıların üretildiği ve yeniden kurulduğu bir alanı da tanımlar (Foucault, 1999). Hangi dönemlerin, yapıların ve tarzların "tarihsel değer" taşıdığına karar verilmesi, estetik ya da işlevsel kaygıların ötesinde, çoğu zaman resmî ideolojilerin güncel politikaları ve kurumsal hafızanın bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Başka bir deyişle, mimarlık tarihi derslerinde belirli anlatıların ve örneklerin merkeze alınarak öne çıkarılması yoluyla "tarih" in inşa edilmesi, bu iktidar ilişkilerinin bir sonucu olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda, mimarlık tarihi eğitimi pedagojik bir içerikten öte; temsiliyet ilişkilerinin ve ideolojik inşaların yeniden üretildiği bir alan olarak da nitelendirilebilir.

Mimarlık ve sanat tarihi, XIX. yüzyılda tek bir disiplin olarak değerlendirilmiş olmasına rağmen, günümüze kadar farklı bilimsel paradigmalardan perspektifinden ele alınmış ve bu paradigma değişimleri mimarlık tarih yazımı yaklaşımlarını etkilemiştir (Summerson, 1980). Biçimsel analiz, Marksist tarihçilik, fenomenoloji ve postmodern eleştiriler, mimarlık tarihinin farklı açılardan değerlendirilmesine olanak tanımış, bu çeşitlilik mimarlık tarihinin disiplinler arası doğasını ortaya koyarak sürekli gelişen bir alan olduğunu göstermiştir (Leach, 2015).

Mimarlık tarihi eğitiminin gerekliliği ve sağladığı faydalar nedir? Mimarlık eğitimi bağlamında mimarlık tarihinin amacı ve konumu nedir? Bu sorulara verilen yanıtlar belirli bir tayfta sınıflandırılabilir. Tayfin bir ucunda mimarlık tarihine sıcak bakan, mimarlık tarihini kimlik inşasının temeli ve çağdaş ile geleceğin mimarisine yönelik bir model olarak kabul eden yaklaşımlar yer almaktadır. Bu görüşe göre, geçmişin cevaplarına bağlı kalmak esastır. Bu tayfin diğer ucunda ise mimarlık tarihi bilgilerine karşı çıkan, geçmiş mimari birikimi göz ardı eden ve mimarlık tarihini yaratıcı tasarım sürecine engel olarak gören yaklaşımlar bulunmaktadır. Ancak bu tayfin iki ucu arasında, geçmişin etkisinden kurtulamayan ancak aynı zamanda tasarım sürecindeki yenilikçiliğin cazibesinden de uzaklaşamayan ara yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu yaklaşımlar, mimarlık tarihine salt biçimci bir perspektiften yaklaşmamakla birlikte, tarihsel şemanın önemini vurgulamakta ve tarih bilgisinin kayda değer bir takım içerikler barındırdığına dikkat çekmektedir.

Birinci yaklaşım, mimarlık tarihi bilgisinin yararlı olduğunu ve tasarım süreçlerinde bu bilgi birikiminden faydalanılması gerektiğini savunan görüşlerden oluşmaktadır. Kronolojik yaklaşımdan

¹ Ancak, tarihsel olarak bu disiplinin konumu sabit kalmamış; özellikle XIX. yüzyılın sonu ve XX. yüzyılın başlarında, Mantıksal Pozitivizm (Logical Positivism) ve Empirizm paradigmasının etkisi altında deterministik bir bilim dalı olarak ele alınmıştır. Bu konuda Jacob Burckhardt'ın *The Architecture of the Italian Renaissance*, Heinrich Wölfflin'in *Principles of Art History* eserlerinden bahsetmek mümkündür.

uzaklaşmayı öneren bu tür sistemsel modellerin günümüze dek mimarlık tarihi derslerinde yaygın olarak uygulanmadığını söylemek mümkündür. Robert L. Anderson'a (1949) göre, XX. yüzyılın başlarından itibaren mimarlık tarihi, eğitim programlarında daha az öncelik verilen bir disiplin hâline gelmiş, bunun temel nedenlerinden biri modern mimarlığın tarihsel üsluplarla bağlarını koparması olmuştur. R. L. Anderson, mimarlık tarihinin işlevini düz bir bilgi aktarımı yerine, tasarım eğitimiyle bütünleşik ve eleştirel bir araç olarak yeniden düşünülmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu bağlamda, mimarlık tarihi yalnızca geçmişin belgelenmesi değil, aynı zamanda öğrencilerin çağdaş mimarlık pratiğini şekillendirmesine yardımcı olacak bir araç olarak değerlendirilmelidir. Hans Morgenthaler (1995), mimarlık tarihinin yalnızca kronolojik bir sıralamaya dayalı olarak öğretilmesinin öğrencilerin yaratıcı süreçlerini desteklemediğini ve mimarlık pratiği ile tarih arasındaki bağı zayıflatıldığını öne sürmektedir. Morgenthaler'e göre, mimarlık tarihinin bir sistem olarak ele alınması ve yapıların izole nesneler yerine bağlam içinde değerlendirilmesi, eğitimin daha etkili hâle gelmesini sağlayacaktır. Morgenthaler'in bu eleştirisi, mimarlık tarihinin yalnızca geçmiş belgeleyen bir alan olmaktan çıkıp tasarım sürecine entegre edilmesi gerektiğini savunan görüşlerle örtüşmektedir. Morgenthaler (1995), tarih bilgisinin yapılandırılmasının belirli bir sistematik çerçevede gerçekleşmesi gerektiğini savunarak şu değerlendirmede bulunmuştur: *"Tarihin amacı geçmişle ilgili bilgileri aktarmaktır. Bu aktarım, olayları ve olguları belirli bir kronolojik çerçevede sıralamak suretiyle gerçekleşir. Buna karşılık mimari tasarımın amacı, insanlara işlevsel ve estetik açıdan kabul edilebilir mekânlar sunmaktır... Ancak tarih, mimarlık tasarım sürecinin vazgeçilmez bir bileşenidir."* Anthony Antoniadis (1992) de mimarlık tarihinin analiz edilmesinin gerekliliğini vurgulamış ve şu ifadeleri kullanmıştır: *"Tarih bilgisinin, mimari düşüncenin gelişimi açısından kritik bir değeri olduğu şüphe götürmez. Günümüzde özellikle ABD'de mimarlık eğitimi, tasarım sürecinde tarihsel verileri kullanmaya ve yaratıcı mimarlık anlayışını geçmişin analizine dayandırmaya önem vermektedir. Pek çok tasarım projesi, tarihsel araştırmaların sunduğu geçmiş bilgisiyle şekillendirilmektedir."* (Antoniadis, 1992). Aldo Rossi (2006) de mimarlık tarihi ile mimarlık üretimi arasındaki bağlantıyı vurgulayarak, tarihin mimarlık pratiği için bir araç olduğunu ve mimari tasarımların bu bilgi birikimiyle şekillendiğini belirtmektedir.

Mimarlık tarihi eğitiminin, günümüz mimari problemlerini anlamak açısından yararlı olduğunu ancak bu bilgilerin birebir olduğu gibi kullanılmaktansa eleştirel bir bakışla gözden geçirilmesi gerektiğini savunan görüşler, mimarlık tarihinin gerekli olduğunu kabul etmekle birlikte, onun tamamen tasarımsal bir paradigmanın parçası olmasından ziyade, tarih olgusunun tasarımcının beğeni yargısının arka planında kaçınılmaz bir varlık teşkil ettiğini öne sürmektedir. S. Anderson (1999), mimarlık tarihinin yalnızca geçmişin belgelenmesiyle sınırlı kalmaması gerektiğini, aynı zamanda çağdaş mimarlık pratiğiyle bağ kurarak eleştirel düşünme yetisini güçlendiren bir alan olması gerektiğini savunmaktadır. Anderson'a (1999) göre, mimarlık tarihi eğitimi, mimarlık okullarında sürekli değişen bir alan olmuş, tarih ile tasarım pratiği arasındaki ilişki zamanla farklı şekillerde yorumlanmıştır. Özellikle modernizmin eğitim sisteminde etkili olduğu XX. yüzyılın ortalarında, tarih bilgisinin mimarlık pratiğine doğrudan katkısı sorgulanmış ve kimi zaman tarih eğitimi tasarım stüdyolarından bağımsız bir alan olarak görülmüştür (Anderson, 1999). Bu durum, mimarlık tarihi eğitimi bağlamında çeşitli yöntemlerin ve kuramsal paradigmaların gelişmesine neden olmuş; ancak farklı kuramların birbiriyle örtüşmeyen yöntemleri, mimarlık tarihinin öğretilmesini karmaşık ve tartışmalı bir alan hâline getirmiştir. Mark Swenarton (1987), mimarlık tarihi eğitimi üzerine yaptığı çalışmada, bu alanda realist, klasik ve modernist olmak üzere üç ana yaklaşımı ele almıştır. Swenarton'a göre, bu yaklaşımlar mimarlık tarihini genellikle tasarım eğitiminin bir aracı olarak ele almakta ve bağımsız bir analitik disiplin olarak değerlendirmemektedir. Swenarton (1987), mimarlık tarihinin yalnızca belirli mimari paradigmaları desteklemek yerine eleştirel düşünmeyi teşvik eden bir alan olması gerektiğini savunmaktadır. Paul Alan Johnson (1994), mimarlık tarihi ve mimarlık kuramı arasındaki ilişkiye dair çeşitli yaklaşımları sınıflandırmıştır. Johnson'a göre bazı araştırmacılar mimarlık tarihi ile mimarlık kuramını birbirine bağımlı görürken, bazıları bu iki alanı birbirinden bağımsız kabul etmektedir. Diğer bir grup ise mimarlık tarihinin mimarlık eğitimi açısından hiçbir değeri olmadığını savunmaktadır. Ancak Johnson'a göre tarih ile kuram arasında özel bir bağ bulunmaktadır. Bu iki alanı tam anlamıyla birbirinden ayırmak mümkün olmasa da, analitik bir çerçevede değerlendirilerek aralarındaki ilişkiyi incelemek mümkündür. Hazel Conway (1994) ise mimarlık tarihinin araştırılmasını, günümüz

hakkında genel tarih araştırmalarından bağımsız düşünmenin mümkün olmadığını ifade etmiştir. Conway'ye göre: *"Tarih araştırmaları, mevcut durumu anlamaya duyulan ihtiyaçtan kaynaklanır. Bu gereklilik, geçmişin bilinmeden bugünün anlaşılamayacağı inancından beslenir. Çünkü geçmişi inceleyerek günümüze nasıl ulaştığımızı, hangi kararların ve tercihlerin bizi bu noktaya getirdiğini anlayabiliriz. Mimarlık tarihinin incelenmesi de, geçmişi ve bugünü eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirme imkânı sunar. Yalnızca geçmişin anlaşılması yoluyla, onun ürünü olan bugünün dünyasını kavrayabiliriz. Ve ancak geçmiş ile bugün arasındaki karşılıklı ilişkiyi anlayarak daha iyi bir gelecek inşa edebiliriz"*.

Üçüncü yaklaşım ise mimarlık tarihinin günümüz mimarlık problemlerine ve tasarım süreçlerine gereksiz bir alan olduğunu savunmaktadır. Rainer Banham, mimarlık tarihi eğitiminin gereksiz olduğunu düşünenler arasındadır: *"Bir olgunun yalnızca pratik faydalarına odaklanan bir anlayışla değerlendirilmesi, tarihsel incelemelerin mimar için doğrudan yararlı sonuçlar üretmesini nadiren mümkün kılar"* (Johnson, 1994). Johnson (1994), tarihsel araştırmaların yalnızca üslup analizi ile sınırlı kalması durumunda mimarlık öğrencileri ve uzmanlar için herhangi bir fayda sağlamayacağını ifade etmektedir. Benzer şekilde, Bruno Zevi, tarih eğitiminin Beaux-Arts Okulu'nda üslup analizine indirgenmesinin, mimarlık tarihini yaratıcı süreçle ilişkilendirmek yerine biçimciliğe hapsederek özgün tasarımların önünü kapattığını belirtir: *"Beaux-Arts ekolü, mimarlık tarihini üslup analizine indirgeyerek, onu yaratıcı mimarlığın karşısına koyan bir dogmaya dönüştürmüştür"* (Antoniades, 1992). Bruno Zevi, modern mimarlığın güçlü bir savunucusu olarak, postmodernizmin ortaya çıkışıyla birlikte tarihselci yaklaşımlara sert eleştiriler yöneltmiş ve mimarlık tarihinde geçmişin baskın etkilerine karşı çıkmıştır. Charles Jencks'e (1986) göre Zevi, Beaux-Arts eğitim sisteminin mimarlık öğrencilerini geçmişin ağırlığı altında ezdiğini ve bu durumun yaratıcı süreçleri olumsuz etkilediğini ileri sürmektedir. Bu perspektiften bakıldığında, mimarlık tarihi eğitimi, mimarlık öğretiminin temel bir bileşeni olarak görülmemekte ve yalnızca tarihsel farkındalık kazandırmakla sınırlandırılmaktadır. Tarihsel bilgiden hareketle zamansız ve evrensel mimari ilkeler üretmenin mümkün olmadığını savunanlar, mimarlık tarihinin eğitime katkısının sınırlı olduğunu öne sürmektedir.

Dördüncü yaklaşım ise tarihsel bilgilerin mimarlık pratiğine aktarılmasının gerekliliğini reddetmemekle birlikte, bu durumun ilerlemeyi engelleyebileceğini iddia etmektedir. Bu noktada şu sorunun sorulması gerekir: Geçmişteki mimarlar, geleneksel mimarlık kurallarına bağlı kalarak nasıl yeni tasarımlar üretebilmiş ve mimarlığı ileriye taşıyabilmiştir? Nitekim tarih boyunca mimarlar, geçmişe bağlı kalarak dahi yaratıcı eserler ortaya koymuş ve bu eserler günümüzde bile hayranlık uyandıran bir teknik ve sanatsal başarı sergilemiştir. Bu bağlamda, Peter Collins'in konuya ilişkin değerlendirmesi dikkat çekicidir. Collins'e (1998) göre, tarih öncesi dönemlerde mimarlar, mimarlık tarihinin evrimsel sürecini tam anlamıyla kavramaksızın yaratıcı ve başarılı eserler üretebilmişlerdir. Ancak XIX. yüzyılda mimarlık tarihi akademik bir disiplin olarak ele alınmaya başlandığında, mimarlık üretimi bu tarihsel süreçlerin ağırlığı altında ezilmiş ve doğal yaratıcı sürecini kaybetmiştir. Collins (1998) bu durumu şu şekilde açıklar: *"Önceki dönemlerde mimarların yaratıcı olmalarının temel sebebi, mimarlık tarihinin gelişim süreçlerine tam anlamıyla vakıf olmamalarıydı. XIX. yüzyılda mimarlar bu süreçleri akademik bir çerçevede öğrenmeye başladıklarında, yaratıcılıkları da zayıfladı. Bu durum, sanki bir kişi küçük dilinin yutkunma sırasındaki işleyişi hakkında bir kitap okuduktan sonra doğal şekilde yemek yemekten aciz hale gelmesine benzer"*. Collins, tarihsel süreci analiz ederek geçmişin ilkelerini doğrudan bugüne uygulamaya çalışan mimarların, yaratıcı özgürlüklerini kaybettiklerini ve bunun sonucunda güncel mimari üretimin sekteye uğradığını ileri sürmektedir.

Görünen o ki, tarih eğitiminin tasarım pratiğine nasıl entegre edilmesi gerektiği ve mimarlık tarihinin yararlı olup olmadığı konusunda hâlâ bir uzlaşma sağlanamamıştır. Ancak, mimarlığın geçmişini bilmenin, reddedilmesi gereken bir alan olarak görülse bile, en azından neyin reddedilip edilmemesi gerektiğine dair bir bilinç oluşturduğu söylenebilir. Mimarlık tarihinin en önemli kanıtı olan tarihi yapıların varlığı ve korunması sorunu ya da mimarlık eğitiminin gereksinimleri açısından değerlendirildiğinde, mimarlık tarihinin akademik bir disiplin olarak öğretilmesinin kaçınılmaz olduğunu söylemek mümkündür.

Türkiye'deki mimarlık tarihi eğitim müfredatı incelendiğinde, genellikle mimarlık tarihinin toplumsal, ekonomik, ideolojik ve kültürel bağlamlardan bağımsız ele alındığı ve çoğunlukla üslup ve biçimsel analizlerle sınırlandırıldığı görülmektedir (Necipoğlu, 2015). Bu tür bir sınırlama, mimarlık tarihini yalnızca içsel bir sistem olarak değerlendiren yaklaşımlara dayanmaktadır. Öyle ki, yukarıda ele alınan mimarlık tarihi eğitimi yaklaşımlarının ortak noktası da bu eğitimin yalnızca kronolojik bir çerçevede ele alınmaması ve diğer alanlardan ya da faktörlerden bağımsız bir disiplin olarak değerlendirilmemesi gerektiğidir. Bu hususun en ideal şekli ise, S. Anderson'un (1999) da vurguladığı gibi, mimarlık tarihi eğitiminin tasarım eğitimiyle doğrudan bağlantı kurmadığı sürece, öğrencilerin mimarlık tarihine mesleki pratik açısından ilgisiz kalmasına yol açmaya devam edecek olmasıdır.

Bu bağlamda gelişmiş sanayi ülkelerindeki okullarda gelişen mimarlık tarihi eğitimine bakmak bu ülkelerde mimarlık tarihi eğitiminin nasıl ele alındığı ve hangi süreçlerden geçtiği hakkında bilgi verecektir. Bu hususun Türkiye'deki mimarlık bölümlerinde mimarlık tarihi eğitime katkı sağlamak amacıyla bu makalede dünyadaki sanayi ülkelerinde gerçekleşen mimarlık tarihi eğitimi gözden geçirilerek bu sürecin mimarlık pratiği ile nasıl yürüdüğü veyahut entegre edil(me)diği hakkında bilgi paylaşılacaktır. Bu çalışmada incelenen ülkeler, sanayi devrimini erken dönemde yaşamış, mimarlık eğitimi alanında kurumsallaşmış geleneklere sahip, farklı coğrafi, kültürel ve pedagojik yaklaşımlar geliştirmiş sanayi toplumları arasından seçilmiştir. Ülke seçiminde, mimarlık eğitimi sistemlerinin kurumsal çeşitliliği, tarihsel sürekliliği ve ilgili literatürdeki temsiliyet düzeyleri temel ölçütler olarak dikkate alınmıştır. Ayrıca, seçilen ülkeler mimarlık tarihi eğitimi alanında kapsamlı akademik çalışmaların üretildiği ve farklı metodolojik yaklaşımların gelişim gösterdiği örneklerdir.

2. YÖNTEM

Bu çalışmada, karşılaştırmalı analiz ve literatür taraması yöntemleri kullanılarak sanayi ülkelerinde mimarlık tarihi eğitiminin farklı akademik modeller üzerindeki gelişimi incelenmektedir. Çalışmada, İngiltere, Avusturalya, ABD, Almanya, Avusturya, İsviçre, Fransa, Japonya, Hollanda ve Belçika gibi ülkelerdeki mimarlık tarihi eğitiminin ana çerçevesi, teorik yaklaşımlar ve uygulamalı modeller açısından karşılaştırılmıştır. Farklı ülkelerde benimsenen yaklaşımlar, tarih eğitiminin tasarım pratiği ve disiplinler arası bağlamlarla ilişkisi doğrultusunda değerlendirilmiştir.

Çalışmanın büyük bölümünde betimsel analiz yöntemiyle literatür taraması gerçekleştirilmiş, mimarlık tarihi eğitimi üzerine yapılan önceki akademik çalışmalar incelenmiştir. Bu analiz, mimarlık tarihi eğitiminin kuramsal ve uygulamalı yönleriyle nasıl şekillendiğini anlamaya katkı sağlamaktadır.

3. SANAYİ ÜLKELERİNDE MİMARLIK TARİHİ EĞİTİMİ

3.1. İngiltere ve Avustralya'da Mimarlık Tarihi Eğitimi

İngiltere'de mimarlık tarihi eğitimi, *Britanya Kraliyet Mimarlar Enstitüsü*² tarafından belirlenen standartlara göre şekillendirilmiştir. RIBA, mimarlık eğitiminin genel kalitesini değerlendiren ve belirli standartları zorunlu kılan bir otorite olarak, mimarlık tarihi derslerinin de mimarlık eğitiminin ayrılmaz bir parçası olmasını sağlamaktadır (Howard, 2002). Bu nedenle, ülkedeki tüm mimarlık okulları müfredatlarında mimarlık tarihi derslerine yer vermek zorundadır. Bununla birlikte, yalnızca Edinburgh Üniversitesi ve Keele Üniversitesi gibi sınırlı sayıda yükseköğretim kurumu, lisans seviyesinde mimarlık tarihi alanında uzmanlık programları sunmaktadır (Howard, 2002).

İngiltere'de mimarlık tarihi eğitimi genellikle sanat tarihi bölümlerine entegre edilmiştir. Ancak, ülkede mimarlık tarihine özel bağımsız akademik bölümlerin sınırlı sayıda olması, bu alandaki akademik ilerlemeyi zorlaştırmaktadır. Üniversitelerde genellikle sanat tarihçileri tarafından verilen derslerde, mimarlık tarihi sanat tarihi perspektifinden ele alınmakta, bu durum ise mimarlık tarihi alanında uzmanlaşan akademisyenlerin sayısını azaltmaktadır (Howard, 2002). Bu bağlamda, mimarlık tarihinin sanat tarihi içinde marjinalleştirildiği ve yeterli akademik desteği göremediği

² Royal Institute of British Architects (RIBA)

ifade edilmektedir. Bu minvalde Edinburgh Üniversitesi son zamanlarda akademik yapılanmasını yeniden şekillendirerek mimarlık tarihi eğitimi alanında daha disiplinler arası bir yaklaşım benimsemiştir. Günümüzde *Edinburg Mimarlık ve Peyzaj Mimarlığı Okulu*³ bünyesinde sunulan *Mimarlık Tarihi ve Kuramı* ile *Mimarlık Tarihi ve Mirası*⁴ programlarında, mimarlık tarihini yalnızca sanat tarihi perspektifinden değil, aynı zamanda kent planlaması, tarihi koruma çalışmaları ve mimari eleştiri bağlamında ele alındıkları iddia belirtilmektedir (University of Edinburgh, 2023). Bu dönüşüm, mimarlık tarihi derslerinin kent planlaması, tarihi koruma çalışmaları ve mimari eleştiri gibi alanlarla daha yakın ilişkilendirilmesine olanak sağlamış, öğrencilere kuramsal bilgiyle uygulamalı deneyimi birleştirme fırsatı sunmuştur. Üniversitenin 2002’de fakültelerden okullara geçiş yapması, mimarlık tarihinin sanat tarihi ve beşeri bilimlerle daha yakın ilişkilendirilmesine olanak sağlamıştır (University of Edinburgh, 2023). Bu değişim, mimarlık tarihi disiplini sanat tarihi perspektifinin ötesine taşıyarak, öğrencilerin tarihi yapıları belgeleme, koruma politikaları geliştirme ve çağdaş mimari tartışmalarına katılmalarını sağlayan bir eğitim modeli sunmuştur. Lisans ve lisansüstü düzeyde sunulan programlar, öğrencilere kuramsal bilgiyle saha çalışmasını birleştirme fırsatı vermektedir (University of Edinburgh, 2023).

İngiltere’de mimarlık tarihi eğitimi dijitalleşme sürecinden büyük ölçüde etkilenmiştir. Historic England Archive gibi dijital arşivler, öğrencilere ve araştırmacılara 12 milyondan fazla tarihi fotoğraf, plan ve belge sunarak eğitimde önemli bir kaynak haline gelmiştir (Historic England, 2023). Ayrıca, Pevsner Architectural Guides gibi önemli kaynaklar dijital platformlara taşınmış ve araştırmacılar için daha erişilebilir hale gelmiştir (Pevsner, 2025).

Öte yandan, Avustralya’da mimarlık tarihi eğitimi daha çok farklı disiplinlerden gelen akademisyenler tarafından yürütülmektedir. Burada mimarlık tarihi dersleri, genellikle sosyal bilimlerle, ekonomi, edebiyat, sanat tarihi, coğrafya ve kültürel çalışmalar gibi farklı alanlarla ilişkilendirilerek öğretilmektedir. Avustralya’daki bu yaklaşım, mimarlık tarihini daha geniş bir kültürel bağlama oturtarak, küresel ve yerel mimari arasındaki etkileşimleri ele almaktadır (Howard, 2002). Avustralya’daki mimarlık tarihi eğitiminin postkolonyal kimlik ve kültürel etkileşimler çerçevesinde ele alınması ve mimarlığın yalnızca bir kültürel ifade aracı değil, aynı zamanda bir kültürel eleştiri aracı olarak değerlendirilmesi gerektiğini düşünenler de vardır (Akkach, 2001)⁵.

Avustralya’da mimarlık tarihi eğitimi, belirli kurallar çerçevesinde yürütülmekte olup, özellikle kuramsal çerçevelerin çeşitliliğine önem verilmektedir. Ancak, ülkede mimarlık okullarında tek bir kuramsal yaklaşımın hâkim olması engellenmekte, öğrencilerin farklı metodolojik yaklaşımlarla eğitilmesi teşvik edilmektedir. Örneğin, modernizm, postmodernizm, eleştirel kuram ve kültürel çalışmalar gibi farklı kuramsal yaklaşımlar mimarlık tarihi derslerinde ele alınmaktadır (Howard, 2002). John Macarthur (2000), mimarlık tarihi müfredatlarının kanon tartışmaları çerçevesinde yeniden şekillendirilmesi gerektiğini ve öğrencilerin belirli bir mimarlık tarihine sıkışıp kalmaması için eleştirel perspektiflerin müfredata entegre edilmesinin önemini vurgulamaktadır.

İngiltere ve Avustralya’daki mimarlık tarihi eğitimi farklı akademik yapılar içinde ele alınmakta, her iki ülkenin eğitim sistemleri, tarih disiplini farklı kuramsal ve metodolojik bağlamlarda sunmaktadır. İngiltere’de sanat tarihi ağırlıklı bir mimarlık tarihi eğitimi benimsenirken, Avustralya’da daha disiplinler arası bir eğitim yaklaşımı ön plandadır. Son yıllarda mimarlık tarihi eğitiminde çeşitlilik ve kapsayıcılık konularına daha fazla önem verilmeye başlanmıştır. Akademik çerçevede, mimarlık tarihinin yalnızca Avrupa merkezli bir perspektiften ele alınmasının yetersiz olduğu ve küresel mimarlık tarihine daha fazla yer verilmesi gerektiği yönündeki tartışmalar artmıştır. Örneğin, *Matrix Açık Feminist Mimarlık Arşivi*⁶ gibi girişimler, mimarlık tarihinin kadın

³ Edinburgh School of Architecture and Landscape Architecture - ESALA

⁴ Architectural History and Theory and Architectural History and Heritage

⁵ Buradan hareketle Melbourne Üniversitesi, 2007 yılında “Melbourne Model” olarak bilinen yeni bir eğitim sistemine geçerek mimarlık tarihi eğitimi daha bütüncül bir yaklaşımla ele almaya başlamıştır. 2014 yılında açılan Melbourne School of Design binası, mimarlık tarihi eğitimi için ileri teknoloji kaynaklar ve disiplinler arası iş birliği imkânı sunmaktadır (University of Melbourne, 2023). Melbourne Üniversitesi’nde mimarlık tarihi eğitimi, özellikle Asya-Pasifik bölgesindeki mimari mirasa odaklanarak küresel mimarlık tarihine yönelik daha geniş bir perspektif sunmaktadır (Melbourne School of Design, 2023).

⁶ Matrix Open Feminist Architecture Archive - MOFAA

mimarlar ve azınlık grupların katkıları bağlamında da ele alınmasını sağlamıştır (Matrix Feminist Design Co-operative, 2002).

3.2. Amerika Birleşik Devletleri'nde Mimarlık Tarihi Eğitimi

Amerika Birleşik Devletleri'nde mimarlık tarihi eğitimi, Avrupa'daki eğitim modellerinden etkilenecek şekilde şekillenmiş ve zaman içinde kendine özgü bir çerçeve kazanmıştır. XIX. yüzyılın sonlarına doğru ABD'de mimarlık eğitimi daha sistematik bir hâle gelmiş, Avrupa'daki Beaux-Arts modelinin etkisi altında, tarih bilgisinin tasarım süreçlerine rehberlik etmesi gerektiği fikri öne çıkmıştır. Bu dönemde, akademik kurumlar mimarlık tarihini, geçmişin estetik ve yapısal ilkelerini aktarmanın bir aracı olarak görmüş ve tarih eğitimi, tasarım disiplininin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmiştir (Chafee, 1977; Wright, 1990).

Ancak, XX. yüzyılın başlarında modernist hareketin yükselişiyle birlikte mimarlık tarihi eğitimi, biçimselci yaklaşımlardan uzaklaşarak daha analitik ve kuramsal bir perspektifle ele alınmaya başlanmıştır. Walter Gropius, *Harvard Üniversitesi*'nde (1937) ve Ludwig Mies van der Rohe, *Illinois Teknoloji Enstitüsü*'nde (1938) modernist mimarlık eğitimini şekillendirirken, mimarlık tarihi derslerine yönelik yaklaşımda belirgin bir değişiklik meydana gelmiştir. Anderson'a (1999) göre, Gropius'un Harvard'da mimarlık tarihine mesafeli bir tutum sergilemesi, tarih bilgisinin tasarım pratiğiyle doğrudan ilişkilendirilmesine yönelik geleneksel yaklaşımı sorgulamaya açmıştır. Aynı şekilde, Mies van der Rohe (1941), tarih eğitimini modern tasarım sürecine doğrudan katkıda bulunması gereken bir araç olarak görmek yerine, belirli tarihsel dönemleri analiz eden, ancak çağdaş tasarımın bağımsızlığını koruyan bir disiplin olarak değerlendirmiştir.

Bu süreçte, tarih eğitiminin mimarlık stüdyoları ile doğrudan bağlantısının zayıfladığı görülmektedir. Modernist paradigmanın egemen olduğu bu dönemde, tarih bilgisi bağımsız bir akademik alan olarak şekillenmiş ve tasarım pratiklerinden ayrılmıştır. Mimarlık fakültelerinde tarih dersleri, giderek sanat tarihi ve kültürel incelemelerle daha fazla örtüşmeye başlamış, tarih eğitimi mimarlık pratiğine katkıda bulunan bir araç olmaktan çok, entelektüel bir çerçeve sunan bir alan hâline gelmiştir.

XX. yüzyılın ortalarından itibaren mimarlık tarihi eğitimi, farklı kuramsal yaklaşımların etkisi altında yeniden şekillenmiştir. Beaux-Arts geleneğinden gelen tarih eğitimi, tasarım odaklı bir yöntem izlerken, modernist eğitim modelleri tarih bilgisini tasarımdan bağımsız bir bilgi alanı olarak ele almıştır (Watkin, 1980; Frampton & Latour, 1980). Ancak 1960'lı yıllardan itibaren, Kenneth Frampton ve Manfredo Tafuri gibi akademisyenler tarafından geliştirilen eleştirel tarih yaklaşımı, mimarlık tarihini sosyal, politik ve kültürel bağlamlarla ilişkilendirerek yeniden değerlendirmeyi amaçlamıştır (Moholy-Nagy, 1967). Özellikle 1960'ların sonunda, *Massachusetts Teknoloji Enstitüsü (MIT)* ve *Columbia Üniversitesi* gibi kurumlar, mimarlık tarihini sadece geçmişin belgelenmesi olarak değil, eleştirel düşünme ve kuramsal analiz için bir zemin olarak değerlendiren yeni yaklaşımlar geliştirmiştir. Kenneth Frampton'ın (1983) *tarihsel bölgeselcilik* kavramı, bu dönemde mimarlık tarihi eğitiminde tarihsel bağlamın göz ardı edilmemesi gerektiğini savunan bir anlayışı temsil etmiştir. Stanford Anderson (1999), bu dönemde tarih eğitiminin mimarlık okullarında özerk bir disiplin olarak konumlanmasının, tasarım süreçleriyle olan bağına daha da zayıflatıldığını belirtmiştir. Aynı zamanda, eleştirel tarih ve kuram yaklaşımının güçlenmesi, mimarlık tarihinin yalnızca bir form repertuarı olarak değil, çağdaş mimarlık üretimini yönlendiren bir bilgi alanı olarak değerlendirilmesine yol açmıştır. Bu dönemde, mimarlık tarihi eğitiminin içeriği de değişmiştir. Örneğin, Spiro Kostof (1995) ve Dell Upton (1998), mimarlık tarihinin yalnızca klasik yapıları inceleyen bir alan olmaktan çıkması gerektiğini ve daha geniş bir bağlamda, toplumsal ve kültürel süreçleri de kapsamaması gerektiğini savunmuşlardır. Bruno Zevi (1951), mimarlık tarihini "operatif bir tarih" olarak ele alarak, tarih bilgisinin çağdaş mimarlık üretimini doğrudan etkilemesi gerektiğini öne sürmüştür (Zevi, 1951). Manfredo Tafuri (1980) ise, tarih bilgisinin ideolojik bir bağlam içinde ele alınması gerektiğini savunarak, tarih öğretiminin eleştirel bir araç olması gerektiğini vurgulamıştır.

Amerika Birleşik Devletleri'nde son yıllarda mimarlık tarihi eğitimi, farklı akademik kurumlar arasında çeşitlilik göstermekte ve disiplinler arası yaklaşımlarla zenginleşmektedir. Massachusetts

Teknoloji Enstitüsü (MIT), *Mimarlık Tarihi, Kuram ve Eleştiri*⁷ programı aracılığıyla sanat ve mimarlık tarihinin eleştirel analizine odaklanmaktadır. Bu program, öğrencilerin mimarlık ve sanat eserlerinin tarihsel bağlamlarını, yorumlanma biçimlerini ve bu eserler üzerindeki jeopolitik etkileri incelemelerini teşvik etmektedir. HTC programı, lisans ve lisansüstü düzeyde dersler sunarak, öğrencilerin eleştirel düşünme ve analitik becerilerini geliştirmeyi amaçladığını iddia etmektedir (MIT, n.d.).

Harvard Üniversitesi'nde, *Sanat ve Mimarlık Tarihi Bölümü*⁸, görsel sanatlar ve mimarlığın tarihsel yorumlanması ve eleştirel analizine yönelik bir eğitim sunmaktadır. Bölüm, öğrencilerin sanatsal ve mimari eserleri teknik, malzeme ve çevresel bağlamlarda değerlendirmelerini sağlayarak, görsel okuryazarlık ve kültürel analiz becerilerini geliştirmeyi hedeflemektedir. *Harvard Sanat Müzeleri*⁹ ve diğer kampüs koleksiyonlarıyla iş birliği yaparak, öğrencilere orijinal eserlerle doğrudan çalışma imkânı sunmaktadır (Harvard University, n.d.).

Columbia Üniversitesi'nde ise, *Mimarlık Tarihi ve Kuramı*¹⁰ programı, mimarlık ve sanatın tarihsel ve kuramsal boyutlarını disiplinler arası bir perspektifle ele almaktadır. Programda, mimarlık tarihini yalnızca form ve üslup üzerinden değil, aynı zamanda toplumsal, ekonomik ve politik bağlamlarla ilişkilendirerek değerlendirildiği belirtilmiştir. Columbia'nın Mimarlık, Planlama ve Koruma Fakültesi (GSAPP) bünyesinde sunulan dersler, öğrencilerin tarihsel analiz yapmasını teşvik ederken, çağdaş mimari pratiklerle bağ kurmalarına da olanak tanımaktadır (Columbia University, n.d.).

ABD'de mimarlık tarihi eğitimi, farklı akademik kurumlar arasında büyük çeşitlilik göstermektedir. Örneğin, Harvard Üniversitesi, tasarım stüdyoları ile doğrudan bağlantısı olmayan kuramsal bir tarih anlayışını benimserken, MIT ve Princeton Üniversitesi, tarih bilgisini çağdaş tasarım süreçleriyle ilişkilendirmeye çalışmaktadır (Hays, 1995; MIT, n.d.). Columbia Üniversitesi, mimarlık tarihini sanat tarihi bölümü ile entegre ederek öğretmekte ve tarih eğitimini kültürel analizle birleştirmektedir (Anderson, 1999; Columbia University, n.d.). Bu çeşitlilik, mimarlık tarihi eğitiminin dinamik bir alan olarak gelişmeye devam ettiğini göstermektedir. ABD'de tarih eğitiminin mimarlık pratiğiyle ne ölçüde bütünleşmesi gerektiği konusu tartışılmaya devam etmekte ve mimarlık tarihi, yalnızca geçmişin belgelenmesine dayalı bir alan olmanın ötesinde, çağdaş tasarım süreçleriyle bağlantılı bir disiplin olarak yeniden şekillenmektedir.

3.3. Almanya, Avusturya ve İsviçre'de Mimarlık Tarihi Eğitimi

Almanya, Avusturya ve İsviçre'de Mimarlık Tarihi Eğitimi Almanya'da mimarlık eğitimi tarihsel olarak XVIII. yüzyılın sonlarına kadar uzanmaktadır. İlk mimarlık okulu olan Königliche Bauakademie (Kraliyet Mimarlık Akademisi), 1799 yılında Berlin'de kurulmuştur. 1836'dan sonra Karl Friedrich Schinkel tarafından yeni bir binaya taşınan okulun amacı, sadece profesyonel mimarlar yetiştirmek değil, aynı zamanda akademik araştırmaları teşvik eden bir ortam oluşturmaktır. Bu bağlamda, mimarlık tarihi eğitimi, tasarım stüdyoları ile iç içe geçmiş, tarihsel biçimlerin (özellikle Antik Yunan ve Gotik mimari) öğretimiyle birleştirilmiştir (Neumann, 2002). Sonuç olarak, bu eğitim sistemi, mezunların antik eserlerin restorasyonunda görev almasını sağlarken, aynı zamanda Almanya'da arkeolojik araştırmaların gelişmesine de katkıda bulunmuştur. XIX. yüzyılın sonlarından XX. yüzyılın başlarına kadar, mimarlık tarihi eğitimi ağırlıklı olarak kronolojik bir yaklaşımı benimsemiş ve biçimsel analizlere dayalı bir müfredat sunmuştur. Ancak 1920'lerden itibaren eğitimde yeni yaklaşımlar benimsenmiş ve mimarlık tarihinin mühendislik, malzeme bilimi ve yapı teknolojisi gibi disiplinlerle entegre edilmesi gerektiği düşüncesi yaygınlaşmıştır (Gropius, 1971). Bu doğrultuda, mimarlık tarihi eğitimi, tasarım stüdyolarından bağımsız bir akademik alan olarak ele alınmaya başlanmış ve Almanya, Avusturya ve İsviçre'deki mimarlık fakültelerinde ayrı bir ders olarak sunulmuştur.

⁷ History, Theory, and Criticism - HTC

⁸ Department of History of Art and Architecture

⁹ Harvard Art Museums

¹⁰ History and Theory of Architecture.

Almanya’da mimarlık tarihi eğitimi ve mimarlık tarihi araştırmaları arasındaki fark oldukça belirgindir. Mimarlık tarihi, sanatsal ve kültürel süreçlerin bir parçası olarak ele alınırken, yapı tarihi daha çok teknik ve mühendislik odaklı bir disiplin olarak değerlendirilmektedir (Neumann, 2002). Örneğin, yapı tarihi derslerinde, tarihi yapıların belgelenmesi, malzeme analizi, restorasyon teknikleri gibi konular işlenmektedir.

Almanya, Avusturya ve İsviçre’deki mimarlık okullarında, mimarlık tarihi eğitimi genellikle farklı bölümlerde verilmekte olup, mimarlık ve sanat tarihi bölümlerinde yer almaktadır. Almanya’da, mimarlık eğitiminin ilk iki yılında mimarlık tarihi dersi zorunlu olarak verilmektedir. Ancak üst sınıflarda bu dersler genellikle seçmeli hale gelmektedir. Bu nedenle, zorunlu dersler arasında yer almayan mimarlık tarihi, eğitimdeki önceliğini yitirmekte ve mühendislik veya tasarım odaklı derslerin gölgesinde kalmaktadır (Neumann, 2002).

Mimarlık tarihi eğitiminin güçlü olduğu okullardan biri, *İsviçre Federal Teknoloji Enstitüsü*’dür¹¹. 1855 yılında kurulan bu okulda, mimarlık tarihine büyük önem verilmekte olup, ilk iki yıl boyunca zorunlu ders olarak okutulmaktadır. Ayrıca, öğrenciler restorasyon, kent tarihi ve sanat tarihi gibi konularla da tanıştırılmaktadır (Neumann, 2002). ETH Zürich’te, 1967 yılında kurulan *Mimarlık Tarihi ve Kuramsi Enstitüsü*¹², mimarlık tarihi ve kuramı alanında önemli bir araştırma ve eğitim merkezi olarak faaliyet göstermektedir. Enstitü, tarih ve kuram arasındaki etkileşimi vurgulayarak, mimarlık eğitiminde disiplinler arası bir yaklaşımı benimsemektedir. Özellikle son yıllarda enstitü bünyesinde çeşitli araştırma projeleri ve doktora programları yürütülmektedir. Ayrıca, ETH Zürich’in Mimarlık Bölümü Yerel, Bölgesel ve Ulusal Planlama Enstitüsü’nü¹³, *Ağ Şehri ve Peyzaj*¹⁴ olarak yeniden organize ederek mimarlık tarihi ve kuramsi eğitiminde kentsel planlama ve peyzaj çalışmalarının entegrasyonunu güçlendirmiştir (ETH Zürich, 2024).

Viyana Teknik Üniversitesi’nde (Technische Universität Wien), mimarlık tarihi eğitimi dört yıl boyunca zorunlu olarak sunulmaktadır. Bu okulda, modern mimarlık tarihi, XIX. ve XX. yüzyıl mimarlığı, toplumsal ve kültürel bağlamda mimarlık tarihi gibi dersler programın önemli bir parçasını oluşturmaktadır (Neumann, 2002). *Sanat Tarihi, Yapı Arkeolojisi ve Restorasyon Enstitüsü*¹⁵ bünyesinde yer alan *Mimarlık Tarihi ve Yapı Arkeolojisi Bölümü*, mimarlık tarihi eğitime kapsamlı bir yaklaşım sunmaktadır. Bölüm, mimarlık tarihinin kuramsal yönlerinin yanı sıra, tarihi yapıların belgelenmesi, analiz edilmesi ve korunması konularında da eğitim vermektedir. Öğrenciler, farklı dönemlere ait mimari eserleri inceleyerek, mevcut yapılarla çalışma ve restorasyon teknikleri konusunda pratik deneyim kazanmaktadırlar (TU Wien, 2024). Enstitü, (1) *Sanat Tarihi, Yapı Arkeolojisi ve Araştırmaları*, (2) *Restorasyon, Anıt Koruma* ve (3) *Mevcut Yapılarda İnşaat* olmak üzere üç temel akademik bileşenden oluşmaktadır. Bu yapısal ayırım, mimarlık tarihi araştırmaları ile koruma ve restorasyon çalışmalarının kuramsal ve uygulamalı yönlerini bütüncül bir yaklaşımla ele almayı amaçlamaktadır. Bu bölümler, kuramsal bilgi ile pratik uygulamayı birleştirerek, mimarlık öğrencilerine geniş kapsamlı bir eğitim sunmaktadır. Özellikle mevcut yapıların sürdürülebilirliği ve korunması konularında yapılan çalışmalar, günümüz mimarlık pratiği için büyük önem taşımaktadır (TU Wien, 2024).

Almanya, Avusturya ve İsviçre’de mimarlık tarihi eğitimi, tarihsel süreç içinde biçimsel analizlerden disiplinler arası yaklaşımlara doğru bir evrim geçirmiştir. Mimarlık tarihi eğitimi, başlangıçta üslup odaklı bir öğretim yöntemi benimserken, zaman içinde mühendislik, yapı teknolojisi ve restorasyon gibi alanlarla entegre edilmiştir. Bununla birlikte, özellikle modern dönemde mimarlık tarihi dersleri, tasarım odaklı eğitimin gölgesinde kalmış ve akademik bağlamda konumunu sorgulayan bir yapıya bürünmüştür. ETH Zürich ve TU Wien gibi önde gelen üniversiteler, sanat tarihi ve yapı arkeolojisi gibi disiplinlerle bütünlük bir mimarlık tarihi eğitimi sunarak bu alandaki akademik sürekliliği sağlamaya çalışmaktadır. Ancak, mimarlık tarihi eğitiminin geleceği, akademik yaklaşımlar ve eğitim

¹¹ Eidgenössische Technische Hochschule Zürich - ETH Zürich.

¹² Institut für Geschichte und Theorie der Architektur – gta.

¹³ Institut für Orts-, Regional- und Landesplanung – ORL.

¹⁴ Netzwerk Stadt und Landschaft – NSL.

¹⁵ Institut für Kunstgeschichte, Bauforschung und Denkmalpflege

politikaları doğrultusunda şekillenmeye devam etmekte olup, bu alanın mesleki pratikle nasıl daha güçlü bağlar kuracağı konusu günümüzde önemli bir tartışma konusudur.

3.4. Fransa'da Mimarlık Tarihi Eğitimi

Fransa'da mimarlık tarihi eğitimi, özellikle 1968'deki öğrenci ayaklanmalarının Beaux-Arts sisteminin tekeli sarsmasıyla birlikte köklü bir dönüşüm geçirmiştir. 1968'e kadar mimarlık tarihi, genellikle mimarlar tarafından ve tasarım odaklı bir yaklaşımla verilmekteydi. Ancak Beaux-Arts modelinin eleştirilmesi, mimarlık tarihinin, tasarım pedagojisinin ayrılmaz bir parçası olarak yeniden şekillendirilmesine yol açmıştır (Chafee, 1977).

Bu dönüşümde iki temel gelişmenin etkili olduğunu söylemek mümkündür. Bunlardan ilki, 1964'te Andre Malraux'un kültür bakanlığı döneminde kurulan *Fransa Genel Anıtlar ve Sanatsal Zenginlikler Envanteri*¹⁶ olmuştur. Bu envanter projesi, akademik mimarlık tarihçiliğine olan ihtiyacı artırmış ve Fransız mimarlık tarihinin metodolojik çeşitliliğini genişletmiştir (Chastel, 1990). İkinci gelişme ise, Aralık 1968'de çıkarılan bir kararnameyle mimarlık okullarının mevcut sisteminin yeniden düzenlenmesi olmuştur. Bu kararname, mimarlık eğitimini üniversitelerden bağımsız hale getirerek devletin mimarlık eğitimi üzerindeki denetimini farklı bir yapıya dönüştürmüştür (Bergdoll & Thomine, 2002).

1970'lerden itibaren, Fransız mimarlık tarihi eğitiminde metodolojik değişiklikler meydana gelmiştir. Geleneksel sanat tarihi yaklaşımının yanı sıra, tarihsel tipoloji ve kent morfolojisi çalışmaları mimarlık tarihine entegre edilmiştir. Özellikle Manfredo Tafuri ve Saverio Muratori'nin tarihsel yaklaşımlarından etkilenen Fransız akademisyenleri, mimarlık tarihini yalnızca sanatsal ve estetik bir disiplin olarak değil, aynı zamanda toplumsal ve kentsel bir görüngü olarak ele almaya başlamışlardır (Bergdoll & Thomine, 2002). Pérouse de Montclos'un (1988) *Mimarlık: Yöntem ve Terimler*¹⁷ adlı çalışması, bu dönemde mimarlık tarihi eğitiminde temel referanslardan biri olarak kabul edilmiştir.

Mimarlık okullarında mimarlık tarihi eğitimi genellikle ilk üç yıl boyunca zorunlu ders olarak sunulmakta, dördüncü yılda isteğe bağlı olarak devam etmektedir. Dersler genellikle antik çağdan modern döneme kadar genelleyici bir bakış sunmakta olup, ileri seviyelerde daha spesifik konulara odaklanılmaktadır. XX. yüzyıl modern mimarlık kuramları ile Fransız mimarlık tarihinin kültürel mirasla ilişkisi gibi konular ders müfredatına eklenmiştir (Bergdoll & Thomine, 2002).

1995'te mimarlık okullarının bütçesi Kültür Bakanlığı'na devredilmiş ve bu husus, mimarlık tarihi eğitiminde yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. 1997 reformuyla, mimarlık okullarındaki eğitimin yapısı üniversitelerdeki lisans, yüksek lisans ve doktora sistemine yaklaştırılmıştır. Bu düzenleme sayesinde, mimarlık tarihi alanında doktora yapmak isteyen öğrenciler için üniversitelerle ortak programlar geliştirilmiştir (Bergdoll & Thomine, 2002).

*Paris-Belleville Ulusal Yüksek Mimarlık Okulu*¹⁸ ve *Paris 1 Panthéon-Sorbonne Üniversitesi* bünyesindeki *Sanat ve Arkeoloji Tarihi Okulu*¹⁹, mimarlık tarihi eğitimini disiplinler arası bir yaklaşımla ele almakta ve kuramsal bilgi ile uygulamalı süreçleri bütünleştiren kapsamlı programlar sunmaktadır. Paris-Belleville'de mimarlık tarihi eğitimi, öğrencilerin mimarlık tarihine dair temel kavramları ve farklı mimari akımları kavramalarını sağlarken, tarihsel analizlerin yalnızca biçimsel ve üslupsal çerçevede değil, aynı zamanda toplumsal, kültürel ve politik bağlamlarla birlikte ele alınmasına olanak tanımaktadır (École Nationale Supérieure d'Architecture de Paris-Belleville, n.d.-a). Mimarlık tarihi dersleri, tasarım stüdyoları ve kent tarihi çalışmalarıyla entegre bir şekilde yürütülmekte, bu sayede öğrencilerin tarihsel dokuyu malzeme, teknik ve işlev bağlamında değerlendirmesi teşvik edilmektedir (École Nationale Supérieure d'Architecture de Paris-Belleville, n.d.-b). Mimarlık tarihinin, restorasyon, miras yönetimi ve yapı belgelenmesi gibi alanlarla ilişkilendirilmesiyle, öğrencilerin mimarlık tarihine dair kuramsal bilgiyi çağdaş tasarım süreçlerine entegre etmeleri sağlanmaktadır. Sorbonne Üniversitesi'nde ise mimarlık tarihi, şehircilik ve

¹⁶ Inventaire Général des Monuments et Richesses Artistiques de la France

¹⁷ Architecture: Vocabulaire

¹⁸ École Nationale Supérieure d'Architecture de Paris-Belleville - ENSAPB.

¹⁹ École d'Histoire de l'Art et d'Archéologie de la Sorbonne - EHAAS

peyzajla ilişkilendirilerek, tarihsel bağlamın mimari üretim üzerindeki etkileri araştırılmaktadır (Université Paris 1 Panthéon-Sorbonne, n.d.-a). *Mimarlık, Şehir, Peyzaj: Tarih ve Miras* programında, öğrenciler Orta Çağ'dan günümüze kadar uzanan kentsel ve mimari üretimleri inceleyerek, inşa edilmiş çevrenin tarihsel süreç içindeki dönüşümünü analiz etmektedir (Université Paris 1 Panthéon-Sorbonne, n.d.-b)²⁰. Eğitim modeli, mimari mirasın korunması, miras hukuku ve tasarım süreçlerinin tarihsel bağlam ile ilişkilendirilmesi gibi konulara odaklanarak, öğrencilere kuramsal bilgiyi pratik çalışmalarla bütünleştirme imkânı sunmaktadır²¹. Her iki kurumda da mimarlık tarihi eğitimi, tasarım süreçlerine yön veren bir bilgi alanı olarak ele alınmakta, öğrencilerin mimari biçimlerin tarihsel gelişimini kavrayarak çağdaş tasarım pratiğinde eleştirel bir perspektif geliştirmesi hedeflenmektedir (École Nationale Supérieure d'Architecture de Paris-Belleville, n.d.-c; Université Paris 1 Panthéon-Sorbonne, n.d.-b).

Fransız mimarlık tarihi eğitimi, farklı kurumlar arasındaki etkileşim ve iş birlikleriyle daha karmaşık bir yapıya sahiptir. Mimarlık okullarıyla üniversiteler arasında doktora seviyesinde programlar artarken, mimarlık tarihi eğitimi giderek uzmanlık alanı haline gelmiş, koruma ve kültürel miras çalışmaları üzerine yeni akademik girişimler ortaya çıkmıştır. Fransa'daki yeni mimarlık tarihçileri nesli, sadece sanatsal ve tarihsel bakış açısıyla değil, aynı zamanda mimarlık pratiğiyle de yakından ilgili bir disiplin oluşturma yolunda ilerlemektedir.

3.5. Belçika ve Hollanda'da Mimarlık Tarihi Eğitimi

Belçika ve Hollanda'da mimarlık tarihi eğitimi, Avrupa'daki diğer ülkelerle kıyaslandığında kendine özgü bir gelişim süreci izlemiş ve kuramsal ve pratik eğitimin bir arada sunulduğu disiplinler arası bir model oluşturmuştur. Heynen & de Jonge'nin (2002) belirttiği gibi, bu iki ülkede mimarlık tarihi eğitimi yalnızca geçmişin belgelenmesiyle sınırlı kalmamış, aynı zamanda çağdaş tasarım süreçlerine yön veren bir entelektüel araç olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, mimarlık tarihinin aktarımı yalnızca biçimsel analizlere ve üslup tarihine dayalı bir içerik taşımamakta, aynı zamanda sosyal, kültürel ve politik bağlamlar üzerinden ele alınmaktadır.

Belçika'da *Leuven Katolik Üniversitesi*²², *Brüksel Libre Üniversitesi*²³ ve *Gent Üniversitesi*²⁴ gibi kurumlar mimarlık tarihi eğitiminde önemli merkezler olarak öne çıkmaktadır. Leuven Katolik Üniversitesi'nde mimarlık tarihi dersleri, sanat tarihi ve kültürel çalışmalarla iç içe bir yapıya sahiptir. Mimarlık tarihi eğitimi, klasik Avrupa mimarlık tarihinden çok daha geniş bir perspektifle ele alınmakta, özellikle sömürge dönemi mimarlığı ve kentleşme süreçleri gibi konular da ders içeriklerinde yer almaktadır (Heynen & de Jonge, 2002). Leuven Katolik Üniversitesi'nde, mimarlık bölümü bünyesindeki *Mimarlık Tarihi, Kuramı ve Eleştirisi*²⁵ programı, mimarlık, kültür ve toplum arasındaki ilişkileri geçmişten günümüze ele alan yenilikçi anlatılar geliştirmektedir (KU Leuven, n.d.). Bu program, mimarlık tarihini eleştirel bir perspektiften inceleyerek, mekânsal uygulamalar ile kültürel ve sosyal olgular arasındaki etkileşimleri araştırmaktadır²⁶. Bunun yanı sıra, Brüksel ve Gent'teki üniversitelerde mimarlık tarihi yalnızca Avrupa merkezli bir yaklaşımla ele alınmamakta, küresel tarih perspektifiyle Asya, Afrika ve Latin Amerika'daki mimari hareketler de incelenmektedir (De Jonge, 2000). Brüksel Libre Üniversitesi'nde mimarlık tarihi eğitimi kronolojik bir müfredatla sunulmaktadır. Örneğin, *Mimarlık Tarihi: Başlangıçtan XIX. Yüzyılın Sonuna Kadar*²⁷ başlıklı ders, mimarlığın başlangıcından XIX. yüzyılın sonuna kadar olan dönemini kapsamlı bir şekilde ele almaktadır (Université Libre de Bruxelles, n.d.). Bu ders, mimarlık tarihini kronolojik bir yöntemle

²⁰ Architecture, Ville, Paysage: Histoire et Patrimoine – AVP

²¹ Ayrıca, üniversite bünyesindeki *Sanat, Kültür ve Toplum Tarihi Araştırma Merkezi* (HiCSA), mimarlık tarihi alanında genç araştırmacıların çalışmalarını desteklemekte ve yayınlamaktadır. Örneğin, "L'Atelier de la Recherche. Annales d'Histoire de l'Architecture" başlıklı yayın serisi, mimarlık tarihi alanındaki güncel araştırmaları ve akademik çalışmaları içermektedir (Marantz, 2022).

²² Katholieke Universiteit Leuven – KU Leuven.

²³ Université libre de Bruxelles - ULB.

²⁴ Universiteit Gent.

²⁵ History, Theory and Criticism of Architecture.

²⁶ Programın kapsamı, mobilya ve iç mekân tasarımıyla kentsel koşullar ve küreselleşmenin etkilerine kadar geniş bir yelpazede konuları kapsamaktadır (KU Leuven, n.d.).

²⁷ Histoire de l'architecture : Des origines à la fin du XIXe siècle.

sunarken, öğrencilerin farklı dönemlerin karakteristik özelliklerini ve toplumsal bağlamlarını anlamalarını sağlamayı hedeflemektedir.

Hollanda'daki mimarlık tarihi eğitimi, tasarım stüdyoları ile daha doğrudan entegre edilmiştir. *TU Delft* ve *Eindhoven Teknoloji Üniversitesi*, tarih bilgisini tasarım eğitimiyle birleştiren bir sistem geliştirmiştir. Heynen & de Jonge (2002), *TU Delft*'te tarih derslerinin yalnızca kronolojik bilgi aktarımına dayalı olmadığını, aksine *De Stijl* hareketi, *CIAM*'ın kentsel planlama üzerindeki etkileri, postmodernizm ve sürdürülebilirlik gibi konuların tarih eğitiminin temel bileşenleri arasında yer aldığını belirtmektedir. Özellikle Aldo van Eyck ve Herman Hertzberger gibi mimarların kuramsal katkıları, tarih derslerinin yalnızca geçmişi öğrenmek için değil, aynı zamanda çağdaş mimarlık üretiminde eleştirel bir analiz yöntemi olarak kullanılmasını teşvik etmektedir (Heynen, 1999). Son yıllarda *TU Delft*'te Mimarlık Tarihi Kürsüsü Hollanda mimarlığı ve kentlerinin yüzyıllar içindeki evrimini inceleyen uzmanların yanı sıra, küresel, disiplinler arası ve kültürler arası uygulamalar üzerine çalışan akademisyenleri de barındırmaktadır. Eğitim konuları arasında su ve petrol gibi kaynakların liman kentleri ve diğer metropol alanlar üzerindeki etkileri de bulunmaktadır. Bu bağlamda, kürsü üyeleri tarafından hazırlanan kısa filmler, tarihî ve çağdaş liman kentlerinin yanı sıra küresel petrol manzaralarını da ele almaktadır (*TU Delft*, n.d.-a). Kürsünün *Mimarlık ve Şehir Planlaması Tarihi*²⁸ stüdyosu, suyun mimari tasarım ve kent planlamasındaki rolü gibi güncel sorunları ele almaktadır. Özellikle *Kentsel Takımada*²⁹ stüdyosu, suya duyarlı mimari ve kentsel stratejiler geliştirmeye odaklanmaktadır. Bu yaklaşım, suyun tasarım süreçlerindeki temel bir bileşen olarak ele alınmasını teşvik etmektedir (*TU Delft*, n.d.-b).

Belçika ve Hollanda'daki mimarlık tarihi eğitiminin temel özelliklerinden biri, disiplinler arası yaklaşım ve eleştirel düşünme becerilerine odaklanmasıdır. Mimarlık tarihi dersleri, sanat tarihi, mühendislik, kültürel miras çalışmaları ve kent politikaları gibi farklı alanlarla bütünleşik bir şekilde sunulmaktadır (Heynen & de Jonge, 2002). Özellikle Hollanda'da, tarih eğitimi kentsel planlama, restorasyon çalışmaları ve miras yönetimiyle yakından ilişkilidir ve öğrencilerin yalnızca tarihsel yapıları incelemekle kalmayıp, bu bilgileri çağdaş tasarım süreçlerinde nasıl kullanabileceklerini öğrenmeleri hedeflenmektedir.

Ayrıca, Belçika ve Hollanda'da mimarlık tarihi eğitimi kuramsal ve uygulamalı bileşenleri bir arada sunan bir model üzerinden yürütülmektedir. Örneğin, Belçika'daki bazı mimarlık fakültelerinde öğrenciler, tarihsel yapıların analizine dayalı saha çalışmaları yapmakta, mimarlık tarihi eğitiminde yalnızca ders kitaplarına dayalı anlatıların ötesine geçerek, yerinde gözlem ve belgelemeye dayalı çalışmalar yürütmektedir (Heynen & de Jonge, 2002).

Bu ülkelerde mimarlık tarihi eğitiminin diğer bir önemli özelliği, tarihsel bilgilerin tasarım sürecine nasıl entegre edilmesi gerektiği üzerine yapılan akademik tartışmalardır. Heynen (1999), tarih bilgisinin tasarım sürecine doğrudan uygulanması gerektiğini savunan yaklaşımların yanı sıra, tarih eğitiminin tasarım kararlarını belirleyen bir normatif çerçeve sunmak yerine, öğrencilerin tarihsel bilgiyi eleştirel bir süzgeçten geçirerek kullanmasını sağlaması gerektiğini belirtmektedir.

Böylelikle, Belçika ve Hollanda'da mimarlık tarihi eğitimi, yalnızca geçmişi belgelemeye yönelik bir alan olmanın ötesine geçmiş ve tasarım süreciyle doğrudan bağlantılı bir eleştirel analiz aracı olarak yeniden yapılandırılmıştır. Heynen & De Jonge (2002)'nin vurguladığı gibi, bu ülkelerde mimarlık tarihi eğitimi, mimarlık pratiği ve kuramını besleyen, disiplinler arası bir alan olarak geliştirilmiş ve öğrencilerin çağdaş tasarım süreçleriyle tarih bilgisini bütünleştirmesine olanak tanıyacak bir model oluşturulmuştur.

3.6. Japonya'da Mimarlık Tarihi Eğitimi

Japonya'da mimarlık tarihi eğitimi, Batılı akademik modellerin etkisiyle şekillenmiş, ancak zamanla yerel bağlam ve mimarlık pratikleriyle iç içe geçmiş bir alan hâline gelmiştir. İlköğretim ve lise seviyelerinde öğrenciler, tarihî yapıları ziyaret ederek temel mimarlık bilgisi edinirken, akademik düzeyde mimarlık tarihi eğitimi daha disiplinler arası bir yapıya sahiptir. Tokyo Üniversitesi³⁰, Kyoto

²⁸ History of Architecture and Urban Planning

²⁹ Urban Archipelago

³⁰ The University of Tokyo

Üniversitesi³¹ ve Tokyo Teknoloji Enstitüsü³² gibi önde gelen kurumlarda mimarlık tarihi dersleri, Batı mimarlık tarihi ve Japon mimarlık tarihi olarak iki ayrı kategoride ele alınmaktadır (Reynolds, 2002).

Modern Japon mimarlık tarihçiliğinin temelleri, Meiji Restorasyonu (1868) sonrasında Batılı eğitim sistemlerinin benimsenmesiyle atılmıştır. 1873 yılında kurulan İmparatorluk Mühendislik Koleji, İngiliz mimar Josiah Conder tarafından şekillendirilmiş ve öğrencilere Batı'nın Gotik, Neoklasik ve diğer üslupları öğretilmiştir. Conder'ın öğrencileri, mimarlık tarihini James Fergusson'un *A History of Architecture* adlı eseri üzerinden öğrenmiş, ancak Japon mimarlık tarihi başlangıçta müfredatta yer almamıştır. Japon mimarisi üzerine dersler ancak 1889 yılında müfredata eklenmiş, marangozluk alanında uzman Kigo Kiyoyoshi tarafından geleneksel yapı teknikleri öğretilmeye başlanmıştır (Reynolds, 2002).

Ito Chuta, modern Japon mimarlık tarihçiliğinin öncülerinden biri olarak kabul edilir. Ito'nun Budist tapınağı *Horyu-ji* üzerine yazdığı analizler, Batılı tarihsel metodolojileri Japon mimarlık tarihine entegre eden ilk akademik çalışmalar arasında yer almıştır (Reynolds, 2002). Ito, Batı ve Japon mimarlık tarihlerini karşılaştırarak, Japon mimarisinin küresel mimarlık tarihi içindeki yerini belirlemeye çalışmıştır.

II. Dünya Savaşı sonrasında, Japon mimarlık tarihi eğitimi modernist düşüncelerle yeniden şekillendirilmiştir. Sigfried Gideon'un *Space, Time, and Architecture* ve Kenneth Frampton'ın (2020) *Modern Architecture: A Critical History* gibi Batılı metinleri Japon akademik çevrelerinde yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle Kenzo Tange ve öğrencileri, Japonya'nın geleneksel estetik değerlerini modern betonarme yapı tasarımlarına entegre etmeye çalışmıştır (Reynolds, 2002).

Japonya'daki mimarlık tarihi eğitimi günümüzde disiplinler arası bir yapıya sahiptir. Tokyo Üniversitesi ve Kyoto Üniversitesi gibi kurumlar, tarihsel analizleri yalnızca biçimsel ve üslupsal bir çerçevede ele almamakta, aynı zamanda mimarlık tarihini toplumsal ve kültürel bağlamlarıyla birlikte değerlendirmektedir. Örneğin, Fujimori Terunobu'nun (1993) *Modern Japon Mimarlığı*³³ adlı eseri, Japon modern mimarlığının gelişimini toplumsal süreçlerle ilişkilendirirken, Suzuki Hiroyuki ve Yamaguchi Hiroshi'nin (1993) *Erken Modern ve Çağdaş Mimarlık*³⁴ adlı çalışması erken modern ve çağdaş mimarlık arasındaki ilişkileri incelemektedir.

Günümüzde Japonya'daki mimarlık tarihi eğitimi, saha çalışmaları, belgeleme projeleri ve yapı koruma uygulamaları ile desteklenmektedir. Öğrenciler, geleneksel Japon yapılarını yerinde inceleyerek, restorasyon süreçleri ve yapı teknikleri hakkında doğrudan deneyim kazanmaktadır. Bununla birlikte, akademik programlarda Batı mimarlığı ve modern tasarımın hâlâ büyük bir yer kapladığı görülmektedir (Reynolds, 2002). Örneğin, Tokyo Teknoloji Enstitüsü ve Kyoto Üniversitesi'nde verilen mimarlık tarihi dersleri büyük ölçüde Avrupa ve ABD merkezli modernist akımlar üzerine odaklanmaktadır. Ancak son yıllarda Asya, Afrika ve Latin Amerika'nın mimarlık tarihleri de müfredata dâhil edilmeye başlanmış ve küresel bir perspektif benimsenmiştir (Reynolds, 2002). Kyoto Üniversitesi *Mimarlık ve Mimari Mühendislik Bölümü*³⁵, hem lisans hem de lisansüstü düzeyde programlar sunmakta olup, mimarlık tarihi, tasarım kuramları ve koruma alanlarında bilimsel araştırmalara olanak sağlamaktadır. Mimarlık Tarihi Laboratuvarı, mimari yapılar ve bunların korunması, devamlılığı ve yeniden canlandırılması üzerine eğitim ve araştırmalar yürütmektedir (Kyoto University, n.d.-a). Kyoto Üniversitesi'nde verilen dersler, Avrupa, Asya ve Japonya'daki mimarlık tarihi geleneklerini tarihsel, sosyal, dini ve politik bağlamlarında ele almaktadır. Üniversitenin mimarlık tarihi eğitimi öğrencilere, mimari çeşitliliği, siyasi sistemler ve kültürel arka plan ile mimari mekân arasındaki ilişkiyi analiz etme becerisi kazandırmayı

³¹ Kyoto University

³² Tokyo Institute of Technology; Tokyo Teknoloji Enstitüsü, 1 Ekim 2024 tarihinde "Tokyo Tıp ve Diş Hekimliği Üniversitesi" (Tokyo Medical and Dental University) ile birleşerek "Tokyo Bilim Enstitüsü" (Institute of Science Tokyo) adını almıştır.

³³ Nihon no Kindai Kenchiku

³⁴ Kindai Gendai Kenchikushi

³⁵ Kenchikugaku Senkō

üstlenmiştir (Kyoto University OpenCourseWare, 2022). Ayrıca, üniversitedeki akademik çalışmalar, çağdaş Japon mimarlığındaki gelişmeleri sanat, kültür, politika ve ekonomi bağlamında değerlendirilerek eleştirel bir bakış açısı kazandırmayı amaçlamaktadır (Kyoto University, n.d.-b). Tokyo Üniversitesi'nde mimarlık tarihi eğitimi, araştırma temelli bir yaklaşımla yürütülmektedir. Üniversitede, mimarlık tarihi ve kuramsi üzerine çeşitli akademik çalışmalar ve projeler yürütülmekte olup, bu çalışmalar Japonya'daki mimarlık tarihinin oluşum süreçlerini ve küresel bağlamdaki konumunu analiz etmeye odaklanmaktadır (Tokyo College, n.d.). Ayrıca, üniversite bünyesinde yer alan koleksiyonlar, Japon mimarlık tarihine dair geniş bir arşiv sunmakta ve bu alanda yapılan akademik araştırmalara kaynak sağlamaktadır (The University Museum, The University of Tokyo, n.d.). Tokyo Teknoloji Enstitüsü, mimarlık tarihi eğitiminde modern Japon mimarlığının gelişimini araştıran önemli bir merkezdir. Üniversitenin Mimarlık ve Yapı Mühendisliği Bölümü, mimarlık tarihi ve yapısal kuram üzerine derinlemesine çalışmalar yürütmektedir (Tokyo Institute of Technology, n.d.-a).

Japonya'daki mimarlık tarihi eğitimi, Batılı modellerin etkisi altında şekillenmiş olsa da, zamanla yerel mimari gelenekleri ve modernist akımları bir araya getiren özgün bir yapı kazanmıştır. Mimarlık tarihi yalnızca geçmişin belgelenmesi değil, aynı zamanda çağdaş mimarlık pratiğini anlamaya ve şekillendirmeye yönelik eleştirel bir araç olarak değerlendirilmektedir. Kyoto Üniversitesi'nin eleştirel ve disiplinler arası yaklaşımı, Tokyo Üniversitesi'nin araştırma odaklı projeleri ve Tokyo Teknoloji Enstitüsü'nün modern Japon mimarlığını tarihsel bağlamda değerlendiren çalışmaları, Japonya'daki mimarlık tarihi eğitiminin çok katmanlı yapısını gözler önüne sermektedir.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Mimarlık tarihi eğitimi, sanayi ülkelerinde farklı akademik ve pedagojik yaklaşımlar geliştirerek çeşitli modeller oluşturmuştur. Makalenin başında değerlendirilen Swenarton, Antoniades ve Frampton gibi kuramcıların tarih-tasarım ilişkisine dair vurguları, farklı ülkelerdeki eğitim modellerinde yansımalarını bulmaktadır. Bu bağlamda, kuramsal eğilimler ile uygulamadaki çeşitlilik arasında doğrudan bir karşılaştırma yapılabilir. Yapılan inceleme, mimarlık tarihi eğitiminin her ülkede farklı önceliklere sahip olduğunu ancak genel olarak dört temel eksenle şekillendiğini ortaya koymaktadır: disiplinler arası entegrasyon, tasarım pratiğiyle ilişki, metodolojik yaklaşım ve küresel tarih perspektifi.

Birincisi, mimarlık tarihi eğitiminin disiplinler arası yapısı ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Almanya, Avusturya ve İsviçre'de mimarlık tarihi eğitimi, mühendislik, malzeme bilimi ve restorasyon gibi alanlarla entegre edilmiştir. Benzer şekilde, Japonya'da saha çalışmaları ve belgelemeye dayalı bir sistem benimsenmiş, geleneksel Japon mimarlığının korunmasına yönelik çalışmalar eğitimin ayrılmaz bir parçası olmuştur. Buna karşın, İngiltere ve ABD'de mimarlık tarihi daha çok sanat tarihi ve eleştirel kuram ile ilişkilendirilmiştir. Bu ülkelerde, tarih eğitimi genellikle kuramsal düşünme ve eleştirel analiz odaklı ilerlemektedir. Fransa'da ise mimarlık tarihi eğitimi kültürel miras ve kent tarihiyle bağlantılı şekilde yapılandırılmış ve restorasyon politikalarıyla bütünleşmiştir.

İkincisi, mimarlık tarihi eğitiminin tasarım pratiğiyle ilişkisi ülkeden ülkeye değişiklik göstermiştir. Hollanda ve Belçika'da mimarlık tarihi, tasarım stüdyolarıyla entegre edilerek öğrencilerin tarih bilgisini tasarım süreçlerine yansıtmaları sağlanmıştır. Buna karşın, ABD ve İngiltere gibi ülkelerde tarih dersleri genellikle tasarım eğitiminden bağımsız bir şekilde sunulmuştur. Bu farklılık, mimarlık tarihi eğitiminin tasarım pratiğiyle ne ölçüde ilişkili olması gerektiği üzerine devam eden akademik tartışmaların bir sonucudur.

Üçüncüsü, metodolojik yaklaşım farklılıkları belirgin bir ayırım oluşturmuştur. Geleneksel olarak İngiltere ve Fransa, mimarlık tarihini kronolojik ve üslup analizi temelli bir modelle ele almıştır. Buna karşın, ABD'de Tafuri, Frampton ve Kostof gibi tarihçilerin geliştirdiği eleştirel tarih yaklaşımları, tarih bilgisinin ideolojik ve politik bağlamlarla birlikte okunması gerektirdiğini savunmuş, bu da tarih eğitiminin daha kuramsal ve felsefi bir temele oturmasını sağlamıştır. Japonya ve Almanya'da ise mimarlık tarihi eğitimi, teknik bilgilerle desteklenerek tarih bilgisinin restorasyon ve mühendislik

alanlarına uygulanmasına odaklanmıştır. Bu çeşitlilik, mimarlık tarihi eğitiminin salt bir bilgi aktarımının ötesine geçerek, farklı akademik yaklaşımlar ve metodolojiler üzerinden şekillendiğini göstermektedir.

Dördüncüsü, mimarlık tarihi eğitiminin küreselleşen perspektifi dikkat çekmektedir. Geleneksel olarak Batı merkezli bir tarih anlayışı öne çıkarken, son dönemde Belçika, Japonya ve ABD gibi ülkelerde mimarlık tarihi eğitimi küresel bir perspektifle yeniden yapılandırılmıştır. Çin, Hindistan, Afrika ve Latin Amerika'daki mimari hareketlerin tarihsel gelişimi daha fazla incelenmeye başlanmış, bu da mimarlık tarihi eğitiminin Batı merkezli paradigmadan uzaklaşmasına katkı sağlamıştır.

Bu çerçevede, sanayi ülkelerindeki mimarlık tarihi eğitimi, farklı metodolojik yaklaşımları benimsemekle birlikte, disiplinler arası entegrasyon, tasarım pratiğiyle bağlantı, metodolojik çeşitlilik ve küresel tarih perspektifi gibi ortak temalar etrafında şekillenmektedir (Tablo 1). Bu unsurlar, mimarlık tarihi eğitiminin gelecekte hangi yönde gelişmesi gerektiği konusunda önemli bir tartışma zemini sunmaktadır. Bu çalışmanın ortaya koyduğu bulgular, mimarlık tarihi eğitiminin nasıl daha etkin bir hale getirilebileceğine dair akademik tartışmalar için önemli bir temel sunmaktadır.

Tablo 1. Sanayi ülkelerinde mimarlık tarihi eğitimi karşılaştırması

Ülke	Tarih Eğitiminin Ana Çerçevesi	Öne Çıkan Üniversiteler	Disiplinler arası Entegrasyon - Tasarım Pratiğiyle Bağlantı	Öne Çıkan Yaklaşımlar ve Metodolojik Yaklaşım
Almanya, Avusturya, İsviçre	Disiplinler arası model, yapı teknolojisi ve kent morfolojisi ile entegrasyon	ETH Zürich, TU Wien	Mühendislik ve Restorasyon ile Entegre - Kısmen Entegre	Kronolojik analiz, disiplinler arası entegrasyon, Mühendislik Temelli, Batı Merkezli
İngiltere	Sanat tarihi ile bağlantılı, sınırlı uzmanlık programları	Edinburgh ve Keele Üniversiteleri	Sanat Tarihi ile Entegre - Bağımsız	Sanat tarihi perspektifi, eleştirel analiz eksikliği, Kronolojik ve Üslup Analizi, Batı Merkezli
Avustralya	Disiplinler arası yaklaşım, metodolojik çeşitlilik	Sydney ve Melbourne Üniversiteleri	Disiplinler Arası Çalışmalar - Tasarım Sürecine Katılım	Kültürel çalışmalar, kuramsal çeşitlilik, Kronolojik ve Küresel Perspektif

Tablo 1. Sanayi ülkelerinde mimarlık tarihi eğitimi karşılaştırması (devamı)

ABD	Tarih eğitimi kuramsal ve eleştirel kuramlara dayalı	Harvard, MIT, Columbia	Eleştirel Kuram ve Kültürel Çalışmalar - Bağımsız	Modernizm sonrası eleştirel tarih, tasarımdan bağımsız bilgi alanı, Eleştirel ve Kuramsal, Küresel Açılım Başladı
Belçika, Hollanda	Tasarım eğitimiyle bütünleşmiş, küresel tarih perspektifi	KU Leuven, TU Delft	Tasarım Stüdyolarıyla Entegre - Doğrudan Entegre	Tarih bilgisinin tasarımla entegrasyonu, saha çalışmaları, Küresel Tarih ve Sömürgecilik Çalışmalarına Açık
Japonya	Batı etkisiyle şekillenmiş, yerel mimari geleneklerle sentezlenmiş	Tokyo ve Kyoto Üniversiteleri	Saha Çalışmaları ve Belgeleme Temelli - Saha Çalışmaları ile Bağlantılı	Uygulamalı saha çalışmaları, yerel ve küresel tarih sentezi, Tarihsel ve Kültürel Bağlamlarla İnteraktif, Küresel Perspektif Benimseniyor
Fransa	Beaux-Arts sonrası dönüşüm, tipoloji ve kent tarihi ile entegrasyon	ENSBA, Paris-Belleville	Kültürel Miras ve Kent Tarihi ile Bütünleşik - Kentsel Planlama ile Bağlantılı	Tarih, tipoloji ve koruma arasındaki bağın güçlendirilmesi, Restorasyon Odaklı, Kültürel Miras Odaklı

Sanayi ülkelerinde mimarlık tarihi eğitimi, tasarım süreciyle ilişkisi bağlamında farklı yaklaşımlar sunmaktadır. İngiltere ve ABD gibi ülkelerde mimarlık tarihi genellikle sanat tarihi ve eleştirel kuram ile bağlantılı şekilde, tasarım pratiğinden bağımsız bir disiplin olarak ele alınmaktadır. Buna karşın, Hollanda ve Belçika'da mimarlık tarihi dersleri doğrudan tasarım stüdyolarıyla entegre edilerek, tarih bilgisinin tasarım sürecine aktif katkı sağlayıp sağlamayacağı sorusuna alternatif bir yanıt sunmaktadır. Almanya, Avusturya ve İsviçre'de tarih eğitimi daha teknik ve mühendislik odaklı bir yapıya sahipken, Fransa ve Japonya gibi ülkelerde tarih, koruma ve kentsel miras perspektifiyle daha çok işlenmektedir.

Bu farklı yaklaşımlar, mimarlık tarihi eğitiminin nasıl bir işlev görmesi gerektiği konusunda tüm dünya çapında ortak bir mutabakat olmadığını göstermektedir. Kimileri mimarlık tarihinin tasarım süreciyle entegrasyonunun öğrencilere yaratıcı bir bakış kazandırdığını savunurken, kimileri de tarih bilgisinin tasarım kararlarını kısıtladığını ve yaratıcılığı baskıladığını iddia etmektedir. Örneğin, Rainer Banham (1960), mimarlık tarihi eğitiminin gereksiz olduğunu, geçmişe aşırı bağlı kalmanın yenilikçi düşünmeyi engelleyebileceğini öne sürerken; Anthony Antonides ve Kenneth Frampton, tarih bilgisinin çağdaş tasarım süreçlerine katkı sağladığını ve eleştirel düşüncüyü geliştirdiğini savunmaktadır. Bu tartışmalar, farklı mimarlık tarihi eğitim modellerinin zamana ve ihtiyaçlara göre şekillendiğini göstermektedir.

Sanayi ülkelerinde yaşanan gelişmeler, mimarlık tarihi eğitiminin yalnızca biçimsel analizlerden ibaret olmaması gerektiğini ve farklı disiplinlerle bütünleşerek zenginleşmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Ortak nokta, tarih eğitiminin sadece üslup ve kronolojiye dayalı olarak ele alınmaması gerektiğidir. Her ne kadar uygulama biçimleri farklı olsa da, mimarlık tarihinin yalnızca geçmişi belgeleme amacı taşımaması gerektiği ve mimarlık pratiğine doğrudan veya dolaylı bir katkı sunması gerektiği konusunda genel bir farkındalık oluşmuştur. Özellikle tasarım odaklı eğitimi benimseyen ülkelerde, tarih derslerinin yalnızca bir bilgi aktarımı aracı olmanın ötesinde, tasarımcıların düşünsel altyapısını güçlendiren bir kaynak olarak değerlendirildiği görülmektedir. Buna karşın, tarih eğitiminin tasarım sürecine entegre edilmesinin nasıl bir etki yaratacağı konusundaki tartışmalar sürmektedir.

Bu noktada, Türkiye için nasıl bir yol izlenmesi gerektiği sorusu önem kazanmaktadır. Geleneksel olarak Türkiye’de mimarlık tarihi eğitimi, kronolojik ve üslup analizi odaklı bir yaklaşım benimsemiş ve genellikle tasarım pratiğinden bağımsız tutulmuştur. Ancak dünyadaki gelişmeler ve mimarlık eğitimindeki yeni yaklaşımlar göz önüne alındığında, mimarlık tarihi derslerinin tasarım stüdyoları ve uygulamalı eğitim ile daha bütünleşik bir yapıya kavuşturulması gerektiği zengin bir tarihi eser hazinesine sahip olan Türkiye için doğru bir adım oluşturacağı muhtemeldir. Bunun yanı sıra, Batı merkezli tarih yazımından uzaklaşan ve daha küresel bir perspektif sunan eğitim modellerinin incelenmesi ve bu modellerden dersler çıkarılması, Türkiye’de mimarlık tarihi eğitiminin gelişimi için yararlı olabilir.

Kısa vadede, Türkiye’de mimarlık tarihi derslerinin tasarım stüdyolarıyla daha bütüncül bir biçimde ilişkilendirilmesi, tarih bilgisinin öğrenciler açısından daha üretken ve işlevsel hâle gelmesini sağlayabilir. Bu kapsamda, tarih derslerinde tasarım stüdyolarıyla eşgüdümlü olarak yürütülebilecek ortak proje temalarının geliştirilmesi; stüdyo süreçlerine entegre edilecek tarihî bağlam analizleri; tarihi yapıların 3D modelleme teknikleriyle değerlendirilmesi ve tarih derslerine yönelik stüdyo ziyaretlerinin planlanması gibi pedagojik stratejiler önerilebilir. Bu tür yaklaşımlar, öğrencilerin hem tarihsel bilincini hem de tasarımsal reflekslerini eş zamanlı olarak besleyerek, mimarlık tarihinin eğitsel rolünü yalnızca teorik bir alanla sınırlı bırakmadan, tasarım pratiğiyle doğrudan temas kurabilen bir öğrenme zemini oluşturabilir.

Öte yandan, mimarlık tarihi bilgisi yalnızca geçmişten “ders çıkarma” amacıyla değil, daha çok bugünü anlamaya ve mimari düşüncenin zamansal derinliğini kavramaya yönelik bir araç olarak değerlendirilebilir. Sanayi ve modern toplumların ihtiyaçlarını karşılayan mimari çözümler, çoğunlukla tarihsel tekrarlar yerine, güncel bağlamlara özgü yeni tasarımlar gerektirmektedir. Bu nedenle, mimarlık tarihine yalnızca bir örnekler deposu olarak yaklaşmak yerine, geçmiş ile güncelin süreklilik ve kopuş ilişkisini anlamaya dönük bir düşünsel zemin olarak yaklaşmak faydalı olacaktır. Böyle bir yaklaşım, yalnızca günümüzü değil, geleceği de sorgulayan eleştirel bir bilinç geliştirilmesini destekleyecektir.

Sonuç olarak, mimarlık tarihi eğitimi konusunda tek bir doğru model bulunmamakta ve her ülke tarih eğitimini kendi akademik gelenekleri ve mesleki pratikleri doğrultusunda şekillendirmektedir. Ancak sanayi ülkelerindeki deneyimler, mimarlık tarihi eğitiminin yalnızca geçmişi belgeleyen bir alan olarak ele alınmaması ve mimarlık disiplininin diğer bileşenleriyle etkileşim içinde olması gerektiğini göstermektedir.

EXTENDED ABSTRACT

Research Problem & Purpose

Architectural history education has been a subject of ongoing debate in architectural pedagogy, particularly regarding its role, scope, and integration with design practice. While some scholars argue that historical knowledge is essential for architects to develop a critical understanding of their discipline, others claim that an excessive focus on historical analysis may hinder creativity and innovation. The primary objective of this study is to examine how architectural history education is structured in industrialized countries, identifying the theoretical foundations and practical implications of different educational models.

The research explores key questions, including: How is architectural history education conceptualized in different industrialized nations? To what extent is it integrated with architectural practice? What are the dominant theoretical and methodological approaches shaping this field? By addressing these questions, the study aims to provide a comprehensive analysis of the ways in which architectural history education contributes to architectural thought and practice, while also identifying emerging trends and challenges in the field.

Methodology

This study employs a comparative analysis of architectural history education in industrialized countries, including the United Kingdom, the United States, Germany, France, Japan, the Netherlands, Belgium, Austria, and Switzerland. The comparative analysis focuses on how history education is positioned within architectural curricula, whether it is integrated with design studios or treated as an independent theoretical discipline, and how interdisciplinary approaches influence historical studies.

In addition, a literature review has been conducted to examine existing scholarly debates on the role of architectural history education. The works of prominent theorists such as Kenneth Frampton, Mark Swenarton, Anthony Antoniades, Rainer Banham, and Manfredo Tafuri are analyzed to understand different perspectives on historical pedagogy. This methodological framework allows for a systematic evaluation of the advantages and limitations of various educational paradigms.

Findings

The findings reveal significant variations in the structure and methodology of architectural history education across industrialized countries.

In the United Kingdom and the United States, architectural history is generally treated as an independent discipline, closely associated with art history and critical theory. History courses are predominantly focused on the intellectual and theoretical dimensions of architecture rather than its direct application in design studios.

In the Netherlands and Belgium, architectural history is more closely integrated with design education, allowing students to engage with historical knowledge in a way that directly informs contemporary architectural practice.

Germany, Austria, and Switzerland emphasize a technical and engineering-oriented approach, where architectural history education is linked to structural and material studies. This approach is particularly evident in institutions such as ETH Zürich and TU Wien, where historical studies intersect with building conservation and restoration.

France and Japan adopt a heritage-oriented model, in which architectural history is closely related to urban conservation and historical preservation. History courses are framed within broader cultural and social contexts, reflecting a commitment to the protection and adaptation of historical structures.

Despite these differences, a common trend observed in most countries is a shift away from purely chronological and stylistic approaches, moving toward interdisciplinary methodologies that emphasize contextual analysis, critical thinking, and historical interpretation beyond formal aesthetics. While some countries integrate history education with contemporary design problems, others maintain a strict division between architectural history and design studios.

Conclusions and Recommendations

The study highlights the absence of a universal approach to architectural history education in industrialized countries. Instead, history education varies significantly depending on national academic traditions and institutional priorities. The analysis suggests several key recommendations for improving architectural history pedagogy:

- 1. Encouraging interdisciplinary collaboration by integrating history courses with fields such as urban studies, structural engineering, and conservation science.*
- 2. Emphasizing critical engagement with history, rather than limiting architectural history education to stylistic analysis and chronological categorization.*
- 3. Developing pedagogical models that bridge the gap between historical knowledge and contemporary design challenges, enabling students to apply historical insights to their creative practice.*
- 4. Expanding the scope of architectural history education beyond the traditional Western canon, incorporating non-Western and global perspectives to foster a more inclusive and comprehensive understanding of architectural developments.*

In the context of Türkiye, the study suggests the need to reevaluate the traditional approach to architectural history education, which has predominantly relied on chronological and stylistic analysis. Given the trends in industrialized nations, it would be beneficial for Turkish architectural education to adopt more integrated and interdisciplinary models, aligning historical studies with contemporary architectural and urban issues.

Ultimately, this study underscores the dynamic and evolving nature of architectural history education. While there is no singular best practice, the comparative analysis demonstrates that history education is most effective when it is critically engaged with contemporary design discourse, interdisciplinary methodologies, and a global perspective on architectural heritage.

Yazar Katkı Beyanı

A. Fikir ve Kurgu B. Literatür İncelemesi C. Yazım
D. Veri Toplama E. Analiz F. Eleştirel İnceleme

Aras KAHRAMAN: A/B/C/D/E/F

KAYNAKLAR

- Akkach, S. (2001). *Useful Obsessions: Architecture as Cultural Critique*. Manuscript.
- Anderson, R. L. (1949). The function of history in architectural education. *Journal of Architectural Education*, 4(1), 30-35.
- Anderson, S. (1999). Architectural history in schools of architecture. *Journal of the Society of Architectural Historians*, 58(3), 282-290.
- Antoniades, A. C. (1992). *Poetics of architecture: Theory of design*. Van Nostrand Reinhold.
- Banham, R. (1960). *Theory and Design in the First Machine Age*. Architectural Press.
- Bergdoll, B. & Thomine, A. (2002). Teaching architectural history in France: A shifting institutional landscape. *Journal of the Society of Architectural Historians*, 61(4), 509-518.
- Chafee, R. (1977). The teaching of architecture at the école des Beaux-Arts. In A. Drexler (Ed.), *The Architecture of the École des Beaux-Arts* (pp. 61-109). New York: The Museum of Modern Art.
- Chastel, A. (1990). L'Invention de l'Inventaire [Envanterin Keşfi]. *Revue de l'Art*, 87, 5-11.
- Collins, P. (1998). *Changing ideals in modern architecture, 1750-1950*. McGill-Queen's Press - MQUP.
- Colquhoun, A. (1981). *Essays in Architectural Criticism: Modern Architecture and Historical Change*. MIT Press.
- Columbia University. (n.d.). *Architecture History I*. Graduate School of Architecture, Planning and Preservation. <https://www.arch.columbia.edu/courses/13598-243-architecture-history-i>
- Conway, H., & Roenisch, R. (1994). *Understanding Architecture: An Introduction to Architecture and Architectural History*. Routledge.
- De Jonge, K. (2000). Architectural history in Belgium: A disciplinary and educational perspective. *Architectural Histories*, 6(2), 145-160.
- École Nationale Supérieure d'Architecture de Paris-Belleville. (n.d.-a). *Cursus*. <https://www.paris-belleville.archi.fr/trainings/cursus/?lang=en>
- École Nationale Supérieure d'Architecture de Paris-Belleville. (n.d.-b). *Programme détaillé – semestre 1 (2023-2024)*. <https://www.paris-belleville.archi.fr/app/uploads/2023/09/PROGRAMME-DETAILLE-sem-1-2023-24.pdf>
- École Nationale Supérieure d'Architecture de Paris-Belleville. (n.d.-c). *DSA Architecture et Patrimoine*. <https://www.paris-belleville.archi.fr/trainings/specialisation/dsa-architecture-et-patrimoine/?lang=en>
- ETH Zürich. (2024). *Department of Architecture - History and Theory*. <https://arch.ethz.ch/en/departement/geschichte.html>
- Foucault, M. (1999). *Bilginin arkeolojisi* (V. Urhan, Çev.). İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Frampton, K. (1983). Towards a critical regionalism: Six points for an architecture of resistance. In H. Foster (Ed.), *The Anti-Aesthetic: Essays on Postmodern Culture* (pp. 16-30). Port Townsend, WA: Bay Press.
- Frampton, K. (2020). *Modern architecture: A critical history* (5th ed.). Thames & Hudson.
- Frampton, K., & Latour, A. (1980). Notes on American architectural education from the end of the nineteenth century until the 1970s. *Lotus*, 27, 9-15.

- Fujimori, T. (1993). *Nihon no Kindai Kenchiku* [Modern Japon Mimarlığı]. Tokyo: Iwanami Shoten.
- Ghent University. (n.d.-a). *Theory and History of Architecture Research Group*. <https://www.ugent.be/ea/architectuur/en/research/research-groups/theory-and-history-of-architecture>
- Giedion, S. (1968). *Space, Time and Architecture: The Growth of a New Tradition*. Harvard University Press.
- Gropius, W. (1971). Programme of the Staatliches Bauhaus in Weimar', (1919). *Programmes and manifestoes on Twentieth-Century Architecture*.
- Harvard University. (n.d.). *Department of History of Art and Architecture*. <https://haa.fas.harvard.edu/>
- Hays, K. M. (1995). *Modernism and the Posthumanist Subject: The Architecture of Hannes Meyer and Ludwig Hilberseimer*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Heynen, H. (1999). *Architecture and Modernity: A Critique*. MIT Press.
- Heynen, H., & de Jonge, K. (2002). The teaching of architectural history and theory in Belgium and the Netherlands. *Journal of the Society of Architectural Historians*, 61(3), 335-345.
- Historic England. (2025). *Historic England Archive*. <https://historicengland.org.uk>
- Howard, D. (2002). Teaching architectural history in Great Britain and Australia: Local Conditions and Global Perspectives. *Journal of the Society of Architectural Historians*, 61(3), 346-354.
- Jencks, C. (1986). *What is post-modernism?*. Academy Editions.
- Johnson, P. A. (1994). *The Theory of Architecture: Concepts Themes & Practices*. John Wiley & Sons.
- Kostof, S. (1995). *A History of Architecture: Settings and Rituals*. Oxford University Press.
- KU Leuven. (n.d.). *History, Theory and Criticism of Architecture*. <https://architectuur.kuleuven.be/departementarchitectuur/english/research-projects/history-theory-and-criticism-of-architecture>
- Kyoto University OpenCourseWare. (2022). *History of World Architecture*. https://ocw.kyoto-u.ac.jp/en/syllabus/?act=detail&syllabus_id=tech_5179&year=2022
- Kyoto University. (n.d.-a). *History of Architecture*. <https://www.ar.t.kyoto-u.ac.jp/en/information/laboratory/history/index.html>
- Kyoto University. (n.d.-b). *Architectural History, Theory, and Criticism*. <https://www.ar.t.kyoto-u.ac.jp/en/information/laboratory/Criticism>
- Leach, A. (2015). *Mimarlık tarihi nedir?* (H. Doğan, Çev.). Koç Üniversitesi Yayınları.
- Macarthur, J. (2000). Some thoughts on the canon and exemplification in architecture. *Form/Work: An Interdisciplinary Journal of Design in the Built Environment*, 5, 33-45.
- Marantz, É. (Ed.). (2022). *L'Atelier de la Recherche. Annales d'Histoire de l'Architecture #2020 et 2021#*: Travaux des jeunes chercheurs en histoire de l'architecture. Université Paris 1 Panthéon-Sorbonne, HiCSA. https://hicsa.pantheonsorbonne.fr/sites/default/files/2023-08/marantz_2021_01book.pdf
- Massachusetts Institute of Technology. (n.d.). *History, Theory, and Criticism of Architecture and Art*. Department of Architecture. <https://architecture.mit.edu/history-theory-criticism>
- Matrix Feminist Design Co-operative. (2022). *Making space: Women and the man-made environment* (J. Boys, Ed.). Verso.
- Mies van der Rohe, L. (1941). *The Philosophy Underlying the Teaching in Our Schools of Architecture*. *The Octagon*, (February), 7.
- Moholy-Nagy, S. (1967). Architectural history and the student architect—A symposium. *Journal of the Society of Architectural Historians*, 26(3), 178-180.
- Morgenthaler, H. (1995). Chronology versus System: Unleashing the creative potential of architectural history. *Journal of Architectural Education* (1984-), 48(4), 218-226.
- Necipoğlu, G. (2015). *Gülru Necipoğlu'yla 'Türkiye'de Mimarlık ve Mimarlık Tarihi Eğitimi' üzerine*. 5Harfliler. <https://www.5harfliler.com/gulru-necipogluyla-turkiyede-mimarlik-ve-mimarlik-tarihi-egitimi-uzerine/>

- Neumann, D. (2002). Teaching the history of architecture in Germany, Austria, and Switzerland: "Architekturgeschichte" vs. "Bauforschung". *Journal of the Society of Architectural Historians*, 61(3), 370-380.
- Pérouse de Montclos, J. M. (1988). *Architecture: Méthode et Vocabulaire* [Mimarlık: Yöntem ve Terimler]. Paris: Editions du Patrimoine.
- Pevsner, N. (2025). *Pevsner Architectural Guides Online*. <https://yalebooks.co.uk/pevsner-architectural-guides/>
- Reynolds, J. M. (2002). Teaching architectural history in Japan: Problems and perspectives. *Journal of the Society of Architectural Historians*, 61(3), 350-365.
- Rossi, A. (2006). *Şehrin Mimarisi* (N. Gürbilek, Çev.). Kanat Yayınları.
- Summerson, J. (1980). *The Classical Language of Architecture*. MIT Press.
- Suzuki, H. & Yamaguchi, H. (Ed.). (1993). *Kindai Gendai Kenchikushi* [Erken Modern ve Çağdaş Mimarlık]. Tokyo: Shokokusha.
- Swenarton, M. (1987). The role of history in architectural education. *Architectural History*, 30, 201-215.
- Tafuri, M. (1980). *Theories and History of Architecture*. New York: Harper & Row.
- The University Museum, The University of Tokyo. (n.d.). *History of Architecture*. Erişim tarihi: 20 Şubat 2025, https://www.um.u-tokyo.ac.jp/academics/collection/14/History%20of%20Architecture_en.html
- Tokyo College. (n.d.). *Making World Architecture History in Japan*. <https://www.tc.u-tokyo.ac.jp/en/research/5615/>
- Tokyo Institute of Technology. (n.d.-a). *Architecture and Building Engineering Graduate Major*. <https://www.titech.ac.jp/english/0/prospective-students/graduate-majors/arch>
- TU Delft. (n.d.-a). *History of architecture and urban planning*. Delft University of Technology. <https://www.tudelft.nl/en/bk/over-faculteit/afdelingen/architecture/organisatie/groepen/history-form-and-aesthetics/history-of-architecture-and-urban-planning>
- TU Delft. (n.d.-b). *History of architecture and urban planning studio*. Delft University of Technology. <https://www.tudelft.nl/onderwijs/opleidingen/masters/aubs/msc-architecture-urbanism-and-building-sciences/master-tracks/architecture/programme/studios/history-of-architecture-and-urban-planning>
- TU Wien. (2024). *Institute for History of Art, Building Archaeology and Restoration*. <https://ar.tuwien.ac.at/en/faculty/Institutes/Institute-of-History-of-Art-Building-Archaeology-and-Restoration>
- Université Libre de Bruxelles. (n.d.). *Histoire de l'architecture: Des origines à la fin du XIXe siècle* <https://www.ulb.be/fr/programme/2025-arch-y302>
- Université Paris 1 Panthéon-Sorbonne. (n.d.-a). *Master parcours Architecture, ville, paysage: histoire et patrimoine (AVP) (FI)*. <https://formations.panthéonsorbonne.fr/fr/catalogue-des-formations/master-M/master-histoire-de-l-art-KBUVEDV2/master-parcours-architecture-ville-paysage-histoire-et-patrimoine-avp-fi-KBUVFUM2.html>
- Université Paris 1 Panthéon-Sorbonne. (n.d.-b). *Master parcours Histoire de l'Architecture (finalité Recherche)*. [https://formations.panthéonsorbonne.fr/plugins/odf-web/odf_content/subprogram-subprogram1-master-parcours-histoire-de-l-architecture-finalite-recherche-fr/Master%20parcours%20Histoire%20de%20l'Architecture%20\(finalit%C3%A9%20Recherche\).pdf](https://formations.panthéonsorbonne.fr/plugins/odf-web/odf_content/subprogram-subprogram1-master-parcours-histoire-de-l-architecture-finalite-recherche-fr/Master%20parcours%20Histoire%20de%20l'Architecture%20(finalit%C3%A9%20Recherche).pdf)
- University of Edinburgh. (2023). *Our History*. <https://ourhistory.is.ed.ac.uk>
- Upton, D. (1998). *Architecture in the United States*. New York: Oxford University Press.
- Watkin, D. (1980). *The Rise of Architectural History*. Chicago: University of Chicago Press.
- Wright, G. (1990). History for Architects. In G. Wright & J. Parks (Eds.), *The History of History in American Schools of Architecture 1865-1975* (pp. 13-52). New York: Buell Center Books in American Architectural History.
- Zevi, B. (1951). *Architettura e storiografia*. Milan: Einaudi.

TARİHİ YAPILARDA YENİDEN İŞLEVLENDİRMEYE BAĞLI DEĞİŞİM VE DÖNÜŞÜMLER: DİYARBAKIR VAHAP AĞA HAMAMI ÖRNEĞİ

ÖZET

Geçmişten günümüze ulaşan hamamlar, halk kültüründen kaynaklanan temizlik ihtiyacı nedeniyle ortaya çıkmış bir yapı topluluğudur. Geleneksel Diyarbakır hamamları Suriçi Bölgesi'nde inşa edilmiş, genellikle şehrin ana giriş kapılarının yakınlarında konumlanmıştır. Bölgede, günümüze ulaşan hamamlar; Çardaklı, Cemşid Bey (Cıncıklı), Kadı, Vahap Ağa, Deva, Melek Ahmet Paşa ve Paşa (Behram Paşa) hamamlarıdır. Özel mülkiyetli Deva Hamamı'nda günümüze kadar onarım ve restorasyon çalışması yapılmamış, Kadı, Çardaklı ve Paşa (Behram Paşa) hamamlarının restorasyonları tamamlanmıştır. Melik Ahmet Paşa Hamamı'nın soğukluk bölümü dışında, diğer bölümleri yıkılmıştır. Vahap Ağa Hamamı, 2015 yılında restorasyon sürecine girmiş, hasarlı bölgeleri çelik kiriş ve taşıyıcılar kullanılarak güçlendirilmiştir. Bu çalışmada, geleneksel Diyarbakır hamamlarının mevcut durumları Vahap Ağa Hamamı özelinde değerlendirilmiştir. Hamamdaki 2015-2024 yılları arasındaki değişim süreçleri ve mekânsal düzenlemeler incelenmiştir. Yerinde yapılan saha çalışmalarında, yapılan düzenlemeler fotoğraflarla belgelenmiştir. Hamamın mekânsal ve mimari analizleri yapılmış, analizler sonucunda tablolar oluşturulmuştur. Yeniden işlevlendirilen Vahap Ağa Hamamı'ndaki yeni işlevine bağlı olarak gerçekleştirilen mekânsal değişim, dönüşüm ve düzenlemelerin ele alındığı çalışmada elde edilen bulguların, benzer tarihi yapıların yeniden işlevlendirilmesinde yol gösterici olması amaçlanmaktadır. Yapıda gerçekleştirilen restorasyon, güçlendirmeye bağlı değişim, dönüşüm ve düzenlemelerin değerlendirilmesiyle, tarihi yapıların korunarak yeniden kullanılması sürecine katkı sunacak öneriler geliştirilmesi hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Diyarbakır, Suriçi bölgesi, tarihi hamamlar, değişim-dönüşüm, Vahap Ağa Hamamı

CHANGES AND TRANSFORMATIONS DUE TO REFUNCTIONING IN HISTORICAL BUILDINGS: THE EXAMPLE OF DIYARBAKIR VAHAP AĞA BATH

ABSTRACT

Baths that have survived from the past to the present are architectural complexes that emerged to meet the need for cleanliness rooted in popular culture. Traditional bath in Diyarbakır were constructed within the Suriçi Region and typically located near the main gates of the city. The historical baths that have survived to the present day include the Çardaklı, Cemşid Bey (Cıncıklı), Kadı, Vahap Ağa, Deva, Melek Ahmet Pasha, and Pasha (Behram Pasha) baths. Except for the Deva Bath, the restorations of the Kadı, Çardaklı and Pasha (Behram Pasha) baths have been completed. Of the Melik Ahmet Pasha Bath, only the cold section survived, while the other parts have been destroyed. The Vahap Ağa Bath underwent a restoration process beginning in 2013, during which its damaged sections were reinforced using steel beams and structural supports. This study examines and evaluates the restoration process of the Vahap Ağa Bath, along with the spatial changes and arrangements made between 2015 and 2024. On-site field studies were conducted to document the implemented modifications through photographs, and spatial and architectural analyses of the bathhouse were carried out. Based on these analyses, several tables were created. This study, which addresses the spatial transformation, alteration, and reorganization of the repurposed Vahap Ağa Bath, aims to provide guidance for the adaptive reuse of similar historic buildings. Additionally, the study proposes recommendations intended to contribute to the preservation and reuse of historical structures, offering support for future adaptive reuse practices.

Keywords: Diyarbakır, Suriçi region, historical baths, change-transformation, Vahap Ağa Bath.

Sorumlu Yazar : Nursen Işık

Makale Geliş Tarihi : 21.01.2025

Makale Kabul Tarihi : 05.06.2025

DOI : 10.70370/kapu.1620635

Makale Künye Bilgisi : Işık, N., & Aslan, S. (2025). Tarihi yapılarda yeniden işlevlendirmeye bağlı değişim ve dönüşümler: Diyarbakır Vahap Ağa Hamamı örneği. *KAPU Trakya Journal of Architecture and Design*, 5(1), 47 – 67.

1. GİRİŞ

Tarihi yapılar, bulundukları kentin kültürünü, kimliğini ve kolektif hafızasını yansıtan önemli kültürel ve mimari miraslardır. Geçmişten günümüze ulaşırken çeşitli değişim ve dönüşümlere uğrayan bu yapılar; bazen özgün işlevleriyle korunurken, bazen de günümüz konfor koşullarına uygun şekilde yeniden işlevlendirilir. Yeniden işlevlendirme sürecinde yapılan düzenlemeler hem yapının fonksiyonelliğini artırır hem de yapılan yeni eklemeler sayesinde kullanılabilirliğini genişletmektedir.

Tarihi yapıların korunması, yapıların özgünlük durumuna göre değişiklik göstermektedir. Yapılarda kullanılan malzemelerin özelliklerinin ve yapım tekniklerinin belirlenerek koruma altına alınması, bu yapıların kültürel miras olarak mevcut haliyle belgelenmesine ve tesciline katkı sağlamaktadır.

Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi'nin (ICOMOS) 2003 yılında yayınladığı tüzükte; kültürel miras niteliğindeki yapıların korunması ve yapılardaki onarım çalışmalarında nitelik ve nicelik yönünden tespitlerinin yapılması gerekliliği vurgulanmaktadır. Niteliksel tespitler, yerinde saha çalışmalarıyla yapılan mimari analizleri içeren araştırmalardır. Niceliksel araştırmalarda, yapılardaki yapım tekniği, malzeme seçimi ve strüktürel analiz ile teknik detay çözümlerini içermektedir (ICOMOS, 2003).

Son yıllarda küreselleşme olgusunun ön plana çıkması, dünyadaki kültürel miras niteliğindeki tarihi yapıların korunmasına ve koruma kavramının gelişimine katkı sağlayan yaklaşımların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Koruma-kullanma, yeniden işlevlendirme ve sürdürülebilirlik kavramları bu yaklaşımlardandır.

Koruma; kültürel miras olarak kabul edilen tarihi yapılarda malzeme ve yapım tekniklerinin yanı sıra, meydana gelen bozulmalar ile bozulmaya neden olan etkenlerin tespit edilerek, fiziksel ve kimyasal özellikler değiştirilmeden, geri dönülebilir teknik ve malzemelerle müdahale edilmesi sürecidir (ICOMOS, 2003).

Yeniden işlevlendirme; özgün mimariye sahip tarihi yapıların zaman içinde sosyal, çevresel ve ekonomik nedenlere bağlı olarak kullanıma yönelik yeni düzenlemeleridir. Özgün işlevi dışında kullanılan yapılardaki kısmi değişimler yapılarak, günümüz konfor koşullarına uygun hale getirmek için yapılan fonksiyonel değişimlerin bulunduğu müdahaleler “yeniden işlevlendirme” olarak adlandırılmaktadır (Hakyemez & Gönül, 2014). Özellikle tarihi yapıların yeniden işlevlendirilmesi yapının korunarak yaşatılması olarak da ifade edilmektedir (Ahunbay, 2009). Mimari olarak özgün fonksiyonunu kaybeden yapılardaki düzenlemeler, sürdürülebilirliğini sağlayan uygulamalardır (Ahunbay, 2005; Eldem, 1988). Ayrıca yapılan bu uygulamalar yapıların yok olmasını engellemektedir (Bacon, 2001). Yeniden kullanım (reuse) tarihi yapıların mevcudiyetinin korunması amacıyla yapılan önemli uygulamalardan biridir (Aydın & Yıldız, 2010).

Tarihi yapıların korunması ve sürdürülebilirliğine yönelik müdahale yöntemleri ile koruma kuralları, 1964 yılında Venedik'te toplanan II. Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi'nde katılımcı ülkeler tarafından belirlenmiştir. Venedik Tüzüğü'nün kabul edildiği toplantıda, tarihi yapıların bulundukları çevreyle birlikte değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca toplantıda yapıların korunması ve yeniden işlevlendirilmesi durumunda bilimsel çalışmalar öncülüğünde geleneksel yapım teknikleri ile yapılacak yeni tekniklerin kayıt altına alınmasının önemli olduğu belirtilmiştir (Arabacıoğlu & Aydemir, 2007).

1975 **Amsterdam Bildirgesi'nde** Avrupa Kültürel ve Mimari Mirasının Korunması, bulunduğu çevre ve kültürle yaşatılması ilkesi benimsenmiştir (Asatekin, 2004). 1987 yılında **Washington Tüzüğü'nde** tarihi çevre ve yapılarda yapılacak düzenlemelerde yapının özgün mimarisinin korunması gerektiğine dair kararlar alınmıştır (Ahunbay, 2011). 1999 yılında Meksika'da gerçekleştirilmiş olan **ICOMOS (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi)** toplantısında, yapılardaki müdahalelerin, boyutu ve niteliğine yönelik alınan kararlar belirlenmiştir (Erder, 1977). 2003 yılında yapılan ICOMOS toplantısında **“Mimari Mirasın Analizi, Korunması ve Strüktürel Restorasyonu İçin İlkeler”** benimsenerek, tarihi yapıların güçlendirilmesi ile ilgili kurallar belirlenmiştir. 2013 yılında **ICOMOS “Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi”** yayınlanarak, tarihi yapıların korunmasına yönelik genel kurallar ve kuramlar güncellenmiştir. Bu sözleşmelerde alınan kararlar

Türkiye tarafından onaylanmış, tarihi yapılarla ilgili yapılan çalışmalar bu kararlar doğrultusunda yapılmaya başlanmıştır.

Tarihi yapıların, günümüz konfor koşullarına göre yetersiz kalması nedeniyle, yeniden işlevlendirme başvuru uygulamalardandır. Özgün değeri bulunan geleneksel ve anıtsal yapıların günümüze ulaşma sürecinde, çeşitli onarımlarda ekleme ya da fonksiyon değiştirme, kısmen yenileme vb. gibi müdahaleleri geçirdiği bilinmektedir. Bu müdahaleler, yapının korunması ve geleceğe aktarılmasını sağlayan değişimler olarak ifade edilebilmektedir (Ahunbay, 2009).

Tarihi yapılarda yapılan müdahalelerde; restorasyon (koruma), restitüsyon (itibar iadesi), rekonstrüksiyon (yeniden yapım), renovasyon (yenileme) kavramlarının önemli olduğu ve yapılarda bu uygulamaların kabul edilmesi ve gerekliliği ile ilgili görüşler artarak yaygınlaşmıştır. Ayrıca refontioning (yeniden işlevlendirme) reuse (yeniden kullanım), rehabilitation (iyileştirme) regeneration (yeniden hayat verme), revalorisation (değer kazandırma) conversion (dönüştürme) ve readaptation (yeniden uyarlama) kavramları, yapıları koruma altına alınmasını destekleyen diğer yaklaşımlardır (Tanrısever vd., 2016: 1070).

Yeniden işlevlendirme kavramı, Türkiye’de Tanzimat Dönemi’nde başlamıştır. 1924 yılında Topkapı Sarayı’nın onarımlar sonrasında müzeye çevrilmesi yeniden işlevlendirme uygulamalarından biridir (Uğursal, 2011).

Bu çalışmanın amacı, Diyarbakır Suriçi Bölgesi’nde yer alan ve günümüzde restoran-kafe olarak yeniden işlevlendirilmiş olan Vahap Ağa Hamamı üzerinden, tarihi yapıların çağdaş kullanımlara adaptasyonu sürecinde meydana gelen mekânsal ve işlevsel değişimleri incelemektir. Bu kapsamda, yapıda gerçekleştirilen restorasyon, güçlendirme ve düzenlemelerin değerlendirilmesiyle, tarihi yapıların korunarak yeniden kullanılması sürecine katkı sunacak öneriler geliştirilmesi hedeflenmektedir. Bu çalışmada, özgün işlevini yitirmiş ve günümüzde restoran-kafe olarak yeniden işlevlendirilmiş olan Diyarbakır Suriçi Bölgesi’ndeki Vahap Ağa Hamamı örneklem olarak seçilmiştir. Bölgedeki diğer tarihi hamamların büyük ölçüde işlevsiz veya kısmen boş olduğu, özgün kullanımlarını sürdüremedikleri tespit edilmiştir. Bu nedenle, güncel bir işlevle yeniden değerlendirilmiş olan Vahap Ağa Hamamı üzerinde yapılan uygulamalar incelenmiş, yeni işlevine bağlı olarak gerçekleştirilen mekânsal değişim, dönüşüm ve düzenlemeler ele alınmıştır. Çalışmada elde edilen bulguların, benzer tarihi yapıların yeniden işlevlendirilmesinde yol gösterici olması amaçlanmaktadır.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Çalışma kapsamında öncelikle, tarihi yapıların işlevlendirilmesi ve yeniden kullanımı konularında yapılmış bilimsel tezler, akademik makaleler ve uygulama projelerini içeren kapsamlı bir literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Bu teorik altyapının ardından, Vahap Ağa Hamamı’na ilişkin veri toplama süreci başlatılmıştır. Yapıya ait tarihi ve teknik bilgilere ulaşmak amacıyla Diyarbakır’daki kamu kurumlarından — Vakıflar Bölge Müdürlüğü, Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu ve Büyükşehir Belediyesi — ilgili doküman, harita ve belgeler temin edilmiş; elde edilen veriler çalışma kapsamında yeniden düzenlenerek analiz edilmiştir.

Vahap Ağa Hamamı’nın mevcut durumu ve yapısal bozulmalarının belirlenebilmesi amacıyla yerinde alan çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda yapılan gözlemlerle mevcut durum analiz edilmiş, gözlemlenen bozulmalar fotoğraflarla belgelenmiştir. Ayrıca, restorasyon ve güçlendirme sürecine ait uygulamalar arşiv kayıtları üzerinden incelenmiş; yapıdaki geçmiş ve güncel mimari durum karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Alan çalışması sonucunda yeniden işlevlendirmeye bağlı oluşan mekânsal değişim ve dönüşümler tespit edilmiş ve öneriler sunulmuştur.

2.1. Hamam yapıları ve mekânsal tanımlamalar

Hamamlar, ana işlevi olan temizlik eylemlerin gerçekleştirildiği (Anonim, 1990), aynı zamanda sosyal ve kültürel etkileşimin sağlandığı dinlenme, sohbet etme ve eğlenme vb. birçok sosyal aktiviteyi içinde barındıran sosyal ve ticari yapılardır. Özgün mimariye sahip, kadın ve erkeklerin farklı zaman aralıklarında kullandığı, sosyal ve kültürel etkisi ile önemli yere sahip hamamlar, kent

kimliğini ve hafızasını içinde barındırmakla birlikte, kendine özgü işleyişleriyle yerel halkın sıklıkla tercih ettiği önemli yapılarıdır.

Hamamların kullanım süreçleri ve başlangıç tarihleri tam olarak bilinmemekle birlikte; kaynaklar, Mısır'daki Tel el-Amarna ve Zincirli kazılarında ortaya çıkarılan yapıların ilk hamam örnekleri olduğunu göstermektedir. Asurlular dönemine ait hamam kalıntıları ise Seylan Adası'nda, Kral Adad-nirasis Sarayı'nda yürütülen arkeolojik kazılarda gün ışığına çıkarılmıştır (Aru, 1949: 10).

Hamamlar, Roma ve Bizans dönemlerinden günümüze aynı işlevle ulaşmasına rağmen, zaman içinde kısmen ya da tümüyle işlev değişikliğine uğramışlardır. İlk olarak Roma Dönemi'nde inşa edilen hamam yapıları, sıcak su dolaşımı ile ısıtılarak özgün işlevlerinde kullanılmıştır. Günahlardan arınmak amacıyla yıkanma eyleminin zorunlu bırakıldığı Eski Mısır, İran, Hititler, Hindistan ve Çin'in yanında, Musevilik, Hristiyanlık ve İslamiyet inançlarında temizlik kültürü daha ön planda tutulmuştur (Çelik, 2018: 1).

Hamamlar, geleneksel Türk-İslam mimarisinde yalnızca hijyenik amaçlar için değil, aynı zamanda toplumsal etkileşimin, kültürel ritüellerin ve sosyal hayatın önemli bir parçası olarak işlev görmüştür. Bu yapıların tasarımı, işlevsel gereksinimler doğrultusunda şekillendirilmiş olup, her bölümünün kendine özgü bir rolü vardır. Hamamlar, tarihsel bağlamda toplumsal ilişkileri pekiştiren, çeşitli sosyal sınıflardan insanların bir araya geldiği mekânlar olarak inşa edilmiştir. Bunun sonucunda, hamamlar farklı sosyal ve kültürel işlevler yüklenmiş, mekân düzenlemeleri de bu işlevlere göre belirgin bir şekilde ayrılmıştır.

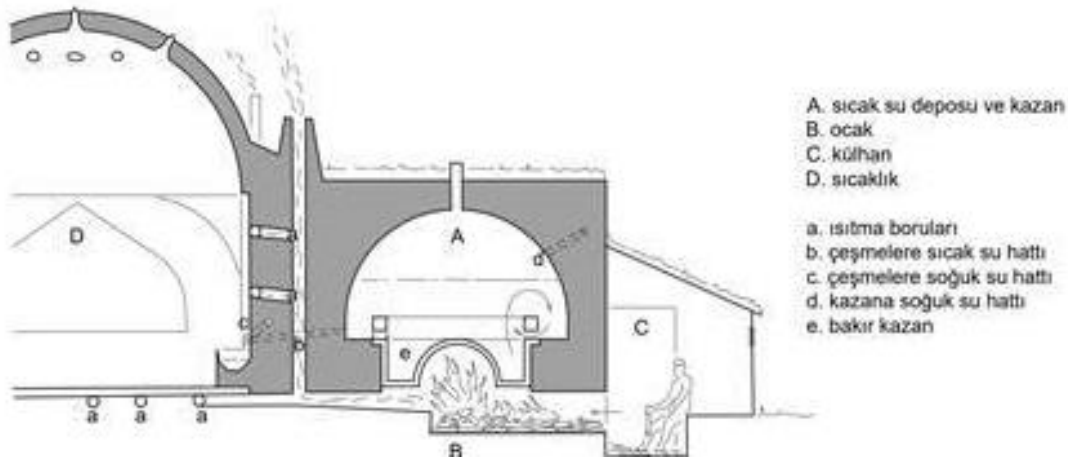
Hamamların iç mekân düzenlemeleri, genellikle **soğukluk**, **sıcaklık**, **ılıklik**, **külhan** gibi işlevsel bölümlerle tanımlanır. Her bölüm, kullanıcısının ihtiyacına göre farklı sıcaklık seviyeleri ve mekânsal düzenlemeler sunmaktadır. Bu bölümler, yalnızca hijyenik amaçlarla değil, aynı zamanda sosyal etkileşim, dinlenme ve toplumsal ritüellerin gerçekleştirilmesi için de farklı işlevler taşır. Örneğin, **soğukluk** bölümü genellikle hamamın giriş kısmı olarak işlev görmektedir ve ilk başta bir hazırlık alanı olarak kullanılır. **Sıcaklık** bölümü ise en yüksek ısıya sahip olan alandır ve genellikle hamamın merkezine yerleştirilir. **Ilıklık** ise hem sıcaklık hem de sosyal etkileşim açısından önemli bir bölümdür. **Külhan** gibi bölümler ise, genellikle hamamın arka kısmında yer alır ve hizmetlilerin kullandığı alanlar olarak işlev vermektedir.

Erken Osmanlı döneminde (1299–1453), İslam inancına uygun olarak ve temizlenme amacıyla Anadolu'da Türk hamamları inşa edilmeye başlanmıştır. İnşa edilen Anadolu Türk hamamlarında, eyvanlı sıcaklık bölümü ve sıcaklık bölümünün köşelerinde konumlanmış "halvet odaları" bulunmaktadır (Önge, 1988: 404).

Hamam yapılarında soğukluk ve sıcaklık bölümlerinden kubbeye geçişi sağlamak amacıyla tromp, pendentif ve üçgen elemanlar kullanılmış; kubbede ise fener, tepe açıklığı ve cam ya da benzeri malzemelerle kapatılmış "fil gözü" olarak adlandırılan aydınlatma elemanları bulunmaktadır (Aru, 1949; Taşcıoğlu, 1998; Önge, 1978).

Hamamlar özgün mimari özelliklerini korumalarına rağmen masif kütleli yapılar olup, cephelerindeki pencere ve kapı açıklıkları genellikle sınırlıdır. Hamam içinde dolaşan sıcak havanın pencerelerden kolaylıkla dışarıya geçişinin önlenmesi amacıyla duvarlarda pencere açıklıkları yoktur. Hamamın soğukluk bölümünde havalandırma aydınlık feneri veya tepe açıklıklarıyla sağlanmaktadır.

Hamamlarda kullanılan malzeme, yapıldığı döneme ve bölgeye göre değişmekle birlikte, duvarlarda ana yapı malzemesi olarak genellikle taş kullanılmıştır. Soğukluk bölümü bazı örneklerde kubbeyle örtülmüş olmakla birlikte, üst örtüsü çatıyla çözümlenen ve kaplama malzemesi olarak kiremit kullanılan örneklerle de rastlanmaktadır. Tuğla malzemeden inşa edilmiş kubbeli sıcaklık bölümünde, kemerlerle tanımlanmış "eyvanlı" yıkanma birimlerinin yanı sıra, bölümün köşelerinde alçak kapılarla geçilen ve "halvet" olarak adlandırılan, tonoz ya da kubbeyle örtülü özel yıkanma odaları yer almaktadır (Işık, 2022).

Şekil 1. Isıtma sisteminin şematik çizimi (Klinghardt, 1927; Aru, 1949)

3. BULGULAR

Vahap Ağa Hamamı'nın yeniden işlevlendirilmesi üzerine yapılan incelemeler, yapının kültürel ve tarihi değerinin korunarak modern bir kullanım alanına dönüştürülmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Yapının özgün mimari özellikleri, özellikle iç mekan düzenlemeleri, yapının tarihsel bağlamıyla uyumlu bir şekilde korunmalıdır. Ancak bu süreç, aynı zamanda modern kullanım ihtiyaçlarına yanıt verebilecek şekilde esneklik sağlayacak tasarımlar gerektirmektedir. Yeniden işlevlendirme sürecinde, hamamın sosyal ve kültürel bağlamı göz önünde bulundurularak, yapının fonksiyonel değişimi ile estetik bütünlüğü arasındaki dengenin korunması gerekli ve önemlidir.

Çalışmanın bu bölümünde Diyarbakır Suriçi Bölgesindeki tarihi hamamların konumları ve günümüze ulaşma durumları genel olarak ele alınarak, Suriçi haritasında konumları Şekil 2'de verilmiştir. Ayrıca, bu bölümde, çalışmanın ana teması olan Vahap Ağa Hamamı'nın konumu mimari özellikleri yeniden işlevlendirme durumu ile yapılan düzenlemeler değerlendirilmiştir.

3.1. Diyarbakır Suriçi Bölgesi'nde bulunan tarihi hamamlar

1540 tarihli Tahrir Defterlerine göre, Diyarbakır Suriçi Bölgesi'nde 16. ve 17. yüzyıllarda inşa edilmiş 12 adet hamam bulunduğu belirtilmiştir (İlhan, 1992). Ancak günümüze biri ağır hasarlı olmak üzere yedi adet tarihi hamam ulaşmıştır. Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde 1654-1655 yılları arasında Diyarbakır'da İskender Paşa (Çarşı), İparye (Taş Pazarı) Eşbek, Melek Ahmet Paşa, İç Kale, Mardinkapı'da Hamamı Atik (eski), Behram Paşa (1564-1567), Çardaklı, Zibilci, Yeni Kapı, Der Nezd-i Saray, Eşrik (Eşbek) ile Urfa Kapı içindeki hamamlardan söz etmektedir (Tuncer, 2008). Yılmaz Çelik'e göre 1790-1840 yılları arasında Diyarbakır'da Yeni, İparye (Eşbek), Melek Ahmet Paşa Hamamı, Saray, Mirza, Cadde, Küçük, Behram Paşa (1564-1567), Çardaklı, Suakar, Rüstem Paşa, Bıyıklı Mehmet Paşa, İpekoğlu (İbni Ziyal), Hadım Ali Paşa, Vahap Ağa, Bekir Paşa, Cemşit Bey, Damat ve Alaaddin hamamı olmak üzere 19 adet hamamın olduğu belirtilmektedir (Yılmazçelik, 1995). Buckingham, Diyarbakır'da 20 adet hamamın bulunduğunu belirtmiştir (Buckingham, 1827). İpekoğlu, Bekir Paşa, Çarşı, Hüseyin Efendi, Dilaver Paşa ve Domat Hamamı, İç Kale'de Kale, Maristan, Yeni Kapı, Mirza ve Suakar Hamamları günümüze ulaşamayan hamamlardır (Sözen, 1971).

Suriçi Bölgesi'nin kuzeyinde günümüze ağır hasarlı olarak ulaşan Cemşid Bey (Cıncıklı) Hamamı, kuzeydoğusunda Çardaklı Hamamı, Paşa (Behram Paşa) Hamamı, kuzeybatısında Vahap Ağa Hamamı ve Kadı Hamamı, güneybatısında Melik Ahmet Paşa Hamamı ve Deva Hamamı bulunmaktadır (Işık & Halifeoğlu, 2019). Özel mülkiyetli olan Vahap Ağa Hamamı ve Deva Hamamı Gazi Caddesi, Melik Ahmet Paşa Hamamı ise Melik Ahmet Caddesi üzerinde yer almaktadır (Şekil 2). Çardaklı Hamamı, Kadı Hamamı ve Paşa (Behram Paşa) Hamamı'nın restorasyonları Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından tamamlanmış olup, hamamlar kullanıma açılmamıştır. Bölgede yer alan hamamların tümü günümüzde özgün işleviyle aktif olarak kullanılmamakta olup, Vahap Ağa Hamamı,

Deva Hamamı ve Melik Ahmet Paşa Hamamı ticari mekân olarak işlevlendirilmiştir (Işık & Halifeoğlu, 2020).

Şekil 2. Tarihi Diyarbakır hamamlarının Suriçi Bölgesindeki konumları (KAİP, 2017 üzerinden düzenlenmiştir)

3.2.Yeniden işlevlendirilen Vahap Ağa Hamamı'nın konumu ve mimari özellikleri

Suriçi Bölgesi'ndeki Gazi Caddesi üzerindeki ticari aksta yer alan Vahap Ağa Hamamı'nın Osmanlı Dönemi'nde 17. yüzyılda inşa edildiği belirtilmektedir (Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi, 2024) (Şekil 3 a,b).

a

b

Şekil 3. (a) Vahap Ağa Hamamı (Sözen, 1971), (b) Vahap Ağa Hamamı (Tuncer, 2003)

L plan düzenindeki hamamın, soğukluk, sıcaklık, ılıkılık ve külhan bölümleri günümüze ulaşmıştır. 2013 yılında restorasyonu tamamlanan hamamın, yıkılan soyunmalık bölümü çelik malzemelerle güçlendirilerek soğukluk kısmına eklenmiştir. Gazi Caddesi üzerindeki girişi kapatılan hamama,

Telgrafhane Sokak'a bakan ılıklik bölümünden girilmektedir. Hamamın, soğukluk, sıcaklık, ılıklik ve halvet bölümleri kubbe ile örtülüdür (Işık, 2023) (Şekil 4, Şekil 5, Şekil 6 a,b).

Şekil 4. Vahap Ağa Hamamı konumu
(Google Earth, 2024)

Şekil 5. Vahap Ağa Hamamı planı
(Dağtekin, 2017)

a

b

Şekil 6. (a) Vahap Ağa Hamamı sokak girişi, (b) ana girişi (2024)

Kare plana sahip soğukluk bölümünün boyutları yaklaşık olarak 12x12 metredir. Yapıdan kubbeye geçiş elemanı olarak tromplar kullanılmıştır. Ancak soğukluğun üstünü örten kubbe, dışarıdan sekizgen karnak üzerine oturtularak tuğla malzeme ile kaplanmıştır. Soğukluk bölümünün ışık ve hava almasına yardımcı olan sekizgen formlu aydınlık feneri bulunmaktadır (Şekil 7 a, b).

a

b

Şekil 7. (a) Soğukluk bölümü aydınlık feneri, (b) soğukluk iç mekân detayı (2024)

Ana girişin (ılıklik) batı yönünde üzeri tuğla malzemeden yapılmış kubbe ile örtülü sıcaklık bölümüne geçilmektedir. Kubbeye dört adet pencere ile aydınlatma ve havalandırma sağlanmaktadır. Aynı zamanda sıcaklık bölümünün üzerinde buhar çıkışını sağlayan “fil gözleri” bulunmaktadır. Sıcaklık bölümü köşelerinde halvet odaları ile halvet odalarının arasında dört adet “eyvan” bölümleri yer

almaktadır. Sıcaklık bölümünden sonra külhan ve su deposu gelmektedir. Külhan bölümüne ulaşım Manav Sokak'tan sağlanmaktadır (Şekil 8 a, b).

Şekil 8. (a) Sıcaklık bölümü, (b) sıcaklık bölümü iç mekân detay (2024)

3.3. Vahap Ağa Hamamı'nın işlev değişimi süreci

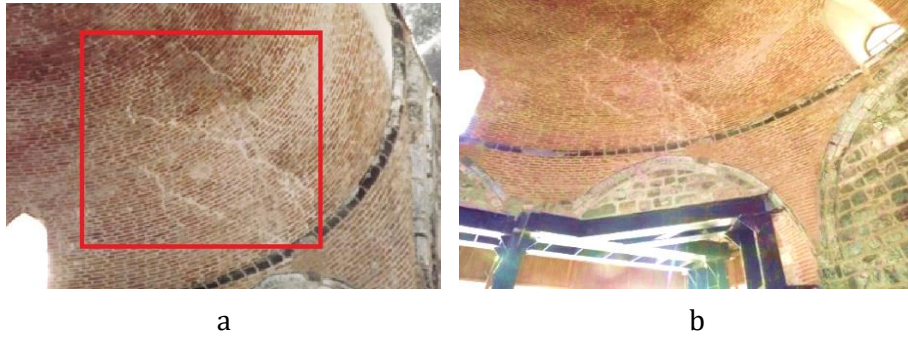
Vahap Ağa Hamamı, Diyarbakır Suriçi Bölgesi'nde yer alan ve özgün işlevini kaybetmiş tarihi bir yapıdır. 2013 yılında başlatılan restorasyon çalışmaları, hamamın özgün işlevi dışında, yeni bir kullanım biçimi olarak restoran ve kafe işlevine dönüştürülmesini içermektedir. Restorasyon süreci hem fiziksel yapının korunmasını hem de mekânın yeni işlevine uygun hale getirilmesini hedeflemiştir. Bu dönüşüm süreci, yapının tarihsel ve kültürel değerlerinin korunarak, modern kullanıma entegre edilmesini amaçlayan bir yeniden işlevlendirme örneği oluşturmıştır.

Vahap Ağa Hamamı'nın eski işlevi, halk arasında temizlik ve sosyal etkileşimin merkezi olarak önemli bir rol oynamaktaydı. Ancak, modern yaşam tarzlarının değişmesi ve yeni hijyen anlayışlarının gelişmesiyle birlikte, bu tür yapılar zamanla işlevsiz hale gelmiştir. Vahap Ağa Hamamı, bu bağlamda, geçmişin izlerini taşıırken aynı zamanda modern işlevlerle yeniden hayata geçirilmiştir.

Restorasyon sürecinde, hamamın mevcut yapısal bozulmaları tespit edilerek, özgün malzemelere sadık kalınarak güçlendirme ve onarım çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bu süreç, hamamın soğukluk, sıcaklık ve ılıkılık gibi önemli işlevsel alanlarının dönüştürülmesini de içermektedir. Restoran ve kafe olarak yeniden işlevlendirilen alanlarda, bu mekânların sosyokültürel işlevlerini sürdürebilmesi için yeni düzenlemeler yapılmıştır. Örneğin, soğukluk ve sıcaklık bölümleri, yeni kullanım amacına uygun şekilde kafe alanlarına dönüştürülmüş; ılıkılık ve külhan gibi alanlarda ise özgün yapının karakteristik özelliklerine zarar vermeden oturma düzenlemeleri gerçekleştirilmiştir.

Vahap Ağa Hamamı'nın yeniden işlevlendirilmesi hem yapının tarihî değerinin korunmasını hem de kent kültürüne katkı sağlanmasını amaçlayan bir yaklaşım olarak öne çıkmaktadır. Ancak bu süreçte, özgün yapının mekânsal düzeni, mimari özellikleri ve tarihi dokusuyla uyumlu müdahalelerin yapılması büyük önem taşımaktadır. Bu doğrultuda, yapılan restorasyon ve güçlendirme uygulamaları, yapının özgün kimliğine zarar vermeden modern kullanım için uyumlu bir alan oluşturulmasını sağlamıştır.

Vahap Ağa Hamamı'nın restorasyon sürecinde, özgün taş duvar örgüsünün ortaya çıkarılması amacıyla çimento esaslı harçla sıvalı duvarlarda raspa işlemi yapılmıştır. Bu işlemin amacı, hamamın tarihi dokusunun daha iyi korunarak özgün yapısının belirginleştirilmesidir. Ancak restorasyon çalışmalarında, kubbenin askıya alınmaması nedeniyle mevcut çatlakların genişlediği gözlemlenmiştir. Kubbedeki çatlaklar, daha sonra çimento esaslı malzemelerle geçici olarak doldurulmuş ve bu sayede yapının geçici stabilizasyonu sağlanmıştır. Ancak, bu tür geçici çözümler yerine kalıcı güçlendirme yöntemlerinin uygulanması gerekmektedir (Şekil 9 a, b).

Şekil 9. (a) Soğukluk bölümü kubbesi çatlak hasarı, (b) giriş bölümü kubbe hasarı (2015)

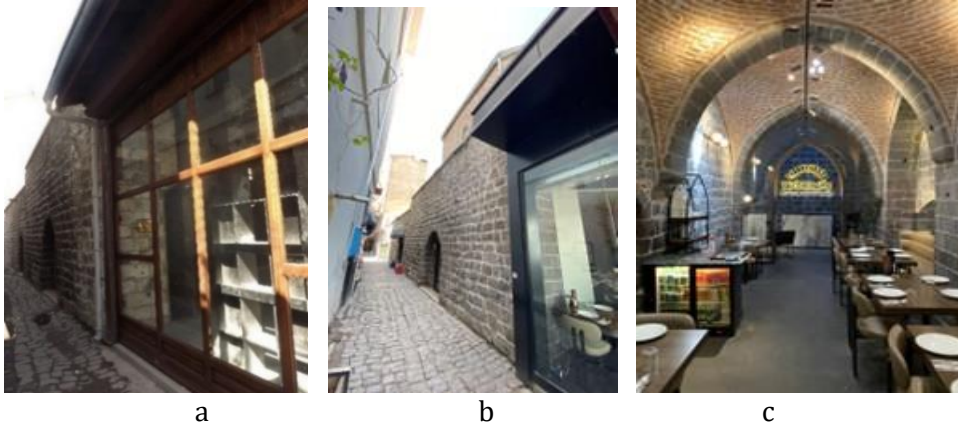
Vahap Ağa Hamamı'nın soğukluk bölümünde, 1970'li yıllarda kubbeyi taşıyan ana duvarların yıkılması sonucu, bu bölüme ticari mekanlar eklenmiş ve zamanla bu mekanlar hamamın özgün işlevinden uzaklaşarak kısmi tahribatlara yol açmıştır. Yıkılan duvarlar nedeniyle, kubbeyi taşıyan taşıyıcı sistemde kesit kaybı yaşanmış, bu da strüktürel hasarlara ve kubbede yanal açılmalara sebep olmuştur.

2013 yılında başlayan restorasyon çalışmaları kapsamında, doğu kanadındaki soğukluk bölümündeki yıkılan duvarların yerine metal taşıyıcı elemanlar eklenmiştir. Bu taşıyıcılar, çerçeve şeklinde yerleştirilen çelik malzemeden üretilmiş ve soğukluk bölümünün duvarlarına ankre edilerek güçlendirme yapılmıştır. Taşıyıcı sistemin önemli bir parçası olan NPI çelikleri, kemerlerin birleşim noktalarına yerleştirilmiş ve bu çelik ayaklar, zeminle bağlantı kurarak ankraj plakaları ile sabitlenmiştir. Ayrıca, yatayda birbirleriyle bağlantılı olan iki NPI çeliği, kemerlerin birleşim noktasına denk gelen akslar boyunca boydan boya çelik kirişlerle bağlanmıştır. Bu çelik kirişler, taşıyıcı duvarlara lama demirlerle ankre edilmiş ve soğukluk bölümünün eski taşıyıcı duvarlarının yerini modern bir güçlendirme yöntemi olan çelik taşıyıcılar almıştır. Bu müdahale hem yapının strüktürel bütünlüğünü korumaya hem de tarihi yapının özgün mimarisine zarar vermemek adına modern mühendislik tekniklerinin kullanıldığı bir güçlendirme çözümü sunmaktadır (Şekil 10 a, b).

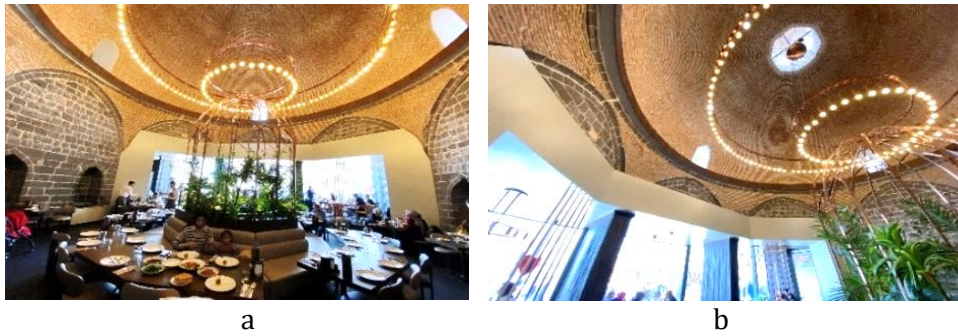
Şekil 10. (a) Hamam girişine eklenen metal malzemeli yatay ve (b) dikey taşıyıcı elemanlar (2015)

Restorasyon sonrası, hamamın özgün işlevi dışında restoran ve kafe olarak yeniden işlevlendirilmesi amacıyla, yapının planında bazı düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelerle, yapı günümüz ihtiyaçlarına uyum sağlamak adına işlevsel değişikliklere uğramıştır. Hamamın, Gazi Caddesi üzerindeki esas girişi kapatılarak, Telgrafhane Sokak'tan, ılık bölümüne açılan yeni bir giriş yapılmıştır. Bu değişiklik, hem yapının çevresel özellikleriyle uyumlu bir kullanım oluşturmuş, hem de yapı içinde işlevsel ve ticari açıdan erişimi kolaylaştırmıştır. Yeni girişin düzenlenmesi hem mekânsal akışa uygunluk hem de tarihsel yapının korunması açısından önemli bir müdahale olmuştur (Şekil 11 a, b, c).

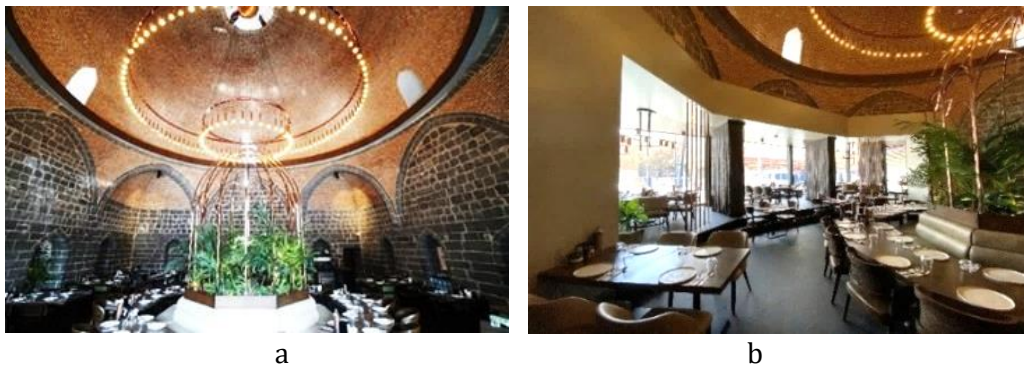
Şekil 11. (a) Sokak girişi (2015), (b) Telgrafhane Sokak girişi (2025), (c) Ilıklık bölümü (2025)

Gazi Caddesi üzerinde yer alan soğukluk bölümüne, ılıklik bölümünden geçilerek ulaşılmaktadır. 1.50 metre yükseklikteki alçak kemerli kapıdan geçilerek ana servis alanına ulaşılır. Soğukluk bölümünde gerçekleştirilen restorasyonla birlikte, çelik taşıyıcılarla güçlendirilen ve kompozit malzemelerle kapatılan bu mekan, restoran alanının bir parçası haline getirilmiştir. Bu düzenleme, yapının tarihsel dokusunun korunmasını sağlarken, aynı zamanda yeni işlevi için gerekli olan modern yapı elemanlarını da içermektedir (Şekil 12 a, b).

Şekil 12. (a) Soğukluk bölümü, (b) soğukluk bölümünde çelikte güçlendirilen alan (2025)

Giriş bölümü ile soğukluk bölümü birleştirilerek geniş bir alan haline getirilmiştir. Bu birleşen bölümde, merkezdeki havuz çevresi sekizgen formda bir oturma alanı olarak tasarlanmıştır. Bu düzenleme hem estetik hem de fonksiyonel açıdan mekânın sosyal kullanımını desteklemekte ve ziyaretçilere rahat bir oturma alanı sunmaktadır (Şekil 13 a, b).

Şekil 13. (a) Yeni işlevlendirilen soğukluk bölümü, (b) iç mekân düzenlemesi (2025)

Yapının kısmen hasarlı olan kubbesine restorasyon sürecinde çekme çemberi eklenmiş, böylelikle kubbenin yanal açılmaları engellenmiştir. Çekme çemberi, kubbenin yapısal bütünlüğünü sağlamak için kritik bir uygulama olmuştur. Ayrıca, kubbenin çevresindeki duvarlara ankre edilen çelik kirişler ve düşey taşıyıcılar, restorasyon sonrasında tefriş malzemeleriyle kapatılarak yapının estetik görünümüne uygun bir şekilde tamamlanmıştır (Şekil 14 a, b).

a (2015)

b (2025)

Şekil 14. (a) Soğukluk bölümü restorasyon öncesi, (b) işlevlendirme sonrası değişimler

Soğukluk bölümünde yer alan aydınlık feneri yeniden onarılmış ve kubbe eteğindeki pencereler, sabit pencerelerle değiştirilmiştir. Aydınlık fenerinin üzerindeki çatı kiremitleri yenilenmiştir. Hamamın ılıkılık ve halvet bölümlerinin üzeri tuğla malzemeden yapılmış küçük kubbelerle örtülü olup, kubbelerde fil gözleri bulunmaktadır (Şekil 15 a, b).

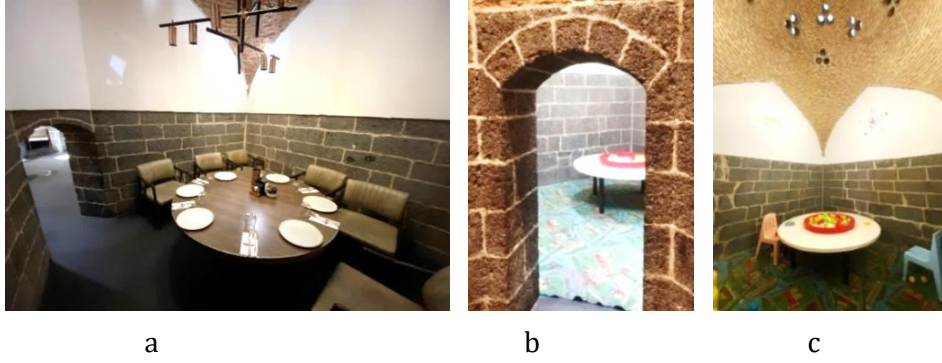
a

b

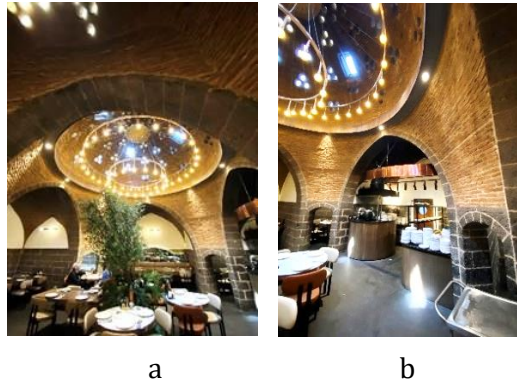
Şekil 15. (a) Soğukluk bölümü aydınlık feneri ile (b) ılıkılık bölümündeki fil gözleri (2025)

Restoran olarak işlevlendirilen tarihi hamamda, yeni işlevinin gerektirdiği ihtiyaçlara uygun düzenlemeler arasında sirkülasyon alanları, mutfak, tuvaletler ve oturma düzeni gibi temel unsurlar yer almaktadır. Ilıklık ve sıcaklık bölümleri, ayrıca sıcaklık bölümünde yer alan halvet odaları (özel yıkanma odaları), çocuk oyun alanı ve özel rezervasyon mekanları olarak yeniden işlevlendirilmiştir. Bu dönüşüm, yapının tarihsel dokusunu koruyarak fonksiyonel ihtiyaçları karşılamayı ve mekânsal çeşitliliği artırmayı amaçlamaktadır (Şekil 16 a, b, c).

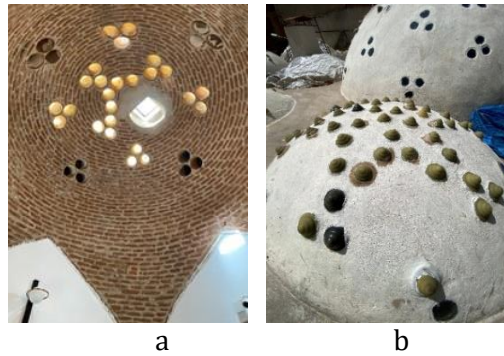
Şekil 16. (a) Sıcaklık bölümündeki özel rezervasyon mekânı, (b, c) çocuk oyun alanı olarak işlevlendirilen halvet odaları (2024)

Sıcaklık bölümü, restorasyon sonrasında tamamen yemek salonları olarak işlevlendirilmiştir. Sıcaklık bölümüne bitişik konumda yer alan ve özgün plan düzeninde ayrı mekanlar olarak kullanılan külhan ve su deposu, yıkılarak birleştirilmiş ve bu alan mutfak servis mekânı olarak düzenlenmiştir. Bu değişiklik, hamamın tarihi yapısına zarar vermeden işlevsel olarak modern restoran ihtiyaçlarına uygun bir düzenleme sağlamıştır (Şekil 17 a, b).

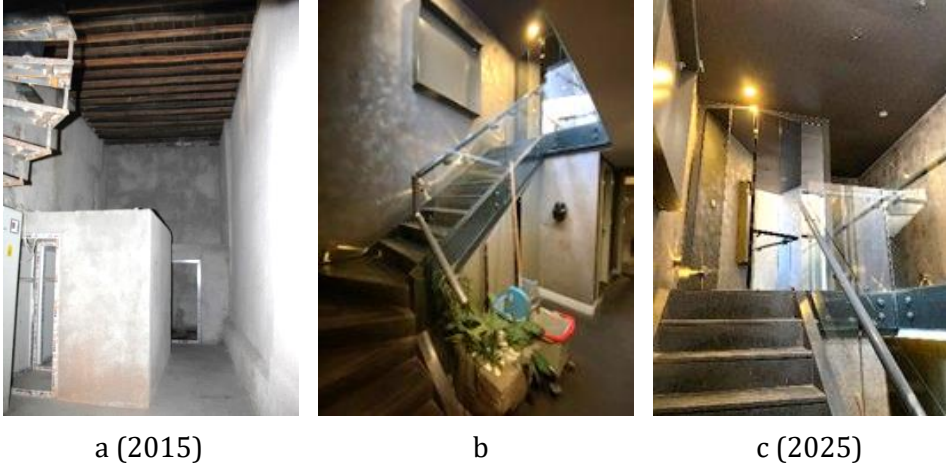
Şekil 17. (a) Sıcaklık mekânı, (b) mutfaka dönüştürülen külhan bölümü (2025)

Külhan ve su deposundaki duvar, baca vb. yapı elemanları kaldırılmış ve yerine mutfak için gerekli yeni bacalar eklenmiştir. Bu alanlarda, buhar çıkışlarını sağlayan “fil gözleri” adı verilen yuvarlak formlu açıklıklar, restorasyon sonrası camla kapatılarak mekanların dış ortam koşullarından korunması sağlanmıştır. Ancak, bazı kubbelerdeki “fil gözlerinin PVC esaslı malzemelerle kapatılması, sıcaklık etkisiyle kısmi yoğuşmaya yol açmıştır. Bu durumun, yapının içindeki hava dolaşımını etkileyeceği ve zamanla hasara yol açabileceği düşünülmektedir (Şekil 18 a, b).

Şekil 18. (a) Sıcaklık bölümündeki cam fil gözleri, (b) soğukluk bölümündeki PVC fil gözleri (2025)

Vahap Ağa Hamamı'nda restorasyon sonrasında yeniden işlevlendirme sürecinin gereksinimlerine göre, ılıklik kısmındaki eski helalar kaldırılarak modern tuvalet alanları yeniden tasarlanmıştır. Alanın küçük olması nedeniyle, kadın ve erkek tuvaletlerini ayırmak için asma kat yapılmıştır. Bu asma kat, çağdaş bir uygulama olan çelik malzeme kullanılarak inşa edilmiş ve çelik merdivenle ulaşım sağlanmıştır. Ayrıca, çatıya çıkışı sağlayan metal bir merdiven eklenmiştir. Eski helaların bulunduğu bölümdeki ahşap kirişler, yeni düzenlemeyle asma tavanlarla kapatılarak mekânın estetik ve fonksiyonel ihtiyaçları karşılanmıştır (Şekil 19 a, b, c).

Şekil 19. (a) Yeniden işlevlendirmeye bağlı tasarlanan erkek-kadın tuvalet bölümlerinin önceki (2015) ve (b, c) sonraki durumu (2025)

Vahap Ağa Hamamı'nın soğukluk bölümünde doğal ve yapay aydınlatmalar kullanılarak mekânın aydınlatma ihtiyaçları karşılanmıştır. Aydınlik feneri ve kubbe kasnağı etrafındaki küçük pencereler, doğal ışık alımını sağlar. ılıklik ve sıcaklik bölümlerinde doğal ışık kullanımının yanı sıra, yapay aydınlatmalarla desteklenmiştir. Bu bölümlerde yapay aydınlatma oranı soğukluk bölümüne göre daha düşüktür ve daha küçük alanlar için spot ışıklar tercih edilmiştir. Yapının iklimlendirme sistemi bulunmadığı için, ısıtma ve soğutma çözümleri olarak klimalar kullanılmıştır (Şekil 20 a, b, c).

Şekil 20. (a) Soğukluk ve (b, c) ılıklik bölümlerindeki aydınlatmalar (2025)

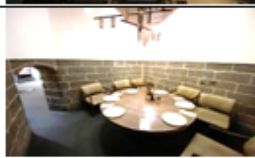
Vahap Ağa Hamamı'nda 2013 yılında başlatılan ve 2015 yılında tamamlanan restorasyon süreci sonrasında değişim ve dönüşümler gerçekleştirilmiştir. Restoran olarak işlevlendirme sürecinde hamam mekanlarındaki düzenlemelerde özgün mimari özellikleri dışına çıkılarak her mekânda farklı kullanım alanları oluşturulmuştur. Bu alanlarda genellikle mekânsal değişimlerin yanında konfor koşullarına uygun olarak kısmi malzeme değişim ve eklemeleri yapılmıştır. Hamamın özgün mimarisinde büyük değişimler olmamakla birlikte mevcut kullanım alanları restoran kullanımına

yönelik düzenlenmiştir. Yeniden işlevlendirilen hamamda, restorasyon aşaması ve sonrasında değişim ve dönüşümün yer aldığı mekânsal düzenlemeler yapılmıştır. Yapıda yeniden işlevlendirmeye yönelik müdahaleler, yerinde yapılan alan çalışması ile gözlemlenerek tespit edilmiştir (Tablo 1, Tablo 2).

Tablo 1. Yeniden işlevlendiren Vahap Ağa Hamamı mekanlarında yapılan müdahaleler

Müdahale Alanı	Açıklama
Taş Duvarlar	Çimento sıvalar raspalanarak taş duvarlar ortaya çıkarılmıştır.
Tuvaletler	Helalar kaldırılarak asma katla tuvaletler oluşturulmuştur.
Soğukluk Bölümü	Yıkılan duvar ve kemerler çelik taşıyıcılarla güçlendirilmiştir.
Havuz ve Eyvanlar	Havuz çevresi oturma alanına, eyvanlar yemek alanına dönüştürülmüştür.
Giriş Düzeni	Gazi Caddesi girişi kapatılmış, yeni giriş Telgrafhane Sokak'tan verilmiştir.
Halvet Odaları	3 halvet VIP yemek alanı, 1'i çocuk oyun alanı olarak düzenlenmiştir.
Su Deposu	Hazırlık mutfağına dönüştürülmüştür.
Külhan	Ana mutfak olarak yeniden işlevlendirilmiş, açık mutfak sistemi kurulmuştur.
Fil Gözleri	PVC ve cam ile kapatılmıştır.
Baca Sistemleri	Yeni mutfak bacaları eklenmiş, külhan bacası korunmuştur.
Tuğla Kubbe Örtüsü	Sıva raspası yapılarak tuğla dokusu açığa çıkarılmıştır.
Zemin Döşemesi	Bazalt döşemede kısmi yenilemeler yapılmıştır.
Dış Cephe	Özgün doku korunarak sınırlı müdahaleler yapılmıştır.
Aydınlatma ve İklimlendirme	Doğal ve yapay aydınlatmalar, klimalar eklenmiştir.
Genel Mimari Koruma	Özgün plan ve mimari unsurlar korunmuştur.
Kültürel ve Ekonomik Katkı	Restoran işleviyle kent turizmine katkı sağlamaktadır.

Tablo 2. Yeniden işlevlendiren Vahap Ağa Hamamı'ndaki müdahale konumları ve mekânsal analizi

KONUMU	ADI	ESKİ İŞLEVİ	YENİ İŞLEVİ	TAŞIYICI ÖĞE	ÜST ÖRTÜ	MEVCUT DURUM
	Soğukluk Bölümü	Soyunma alanı, giriş	Yemek Salonu	-Duvar -Döşeme -Kemer	Tuğla Kubbe	
	Sıcaklık Bölümü	(Yıkınma alanı)	Yemek Salonu	-Duvar -Döşeme -Kemer	Tuğla kubbe	
	Sıcaklık Bölümü Halvet Odaları	(Özel Yıkınma Bölümleri)	-Özel yemek odası -çocuk oyun alanı	-Duvar -Döşeme -Kemer	Tuğla kubbe	
	Ilıklık Bölümü	(Dinlenme alanı)	-Yemek Salonu - Giriş - Kasa	-Duvar -Döşeme -Kemer	Tuğla kubbe	
	Su deposu	(Su deposu)	Hazırlık Mutfağı	-Duvar -Döşeme -Kemer	Taş döşeme	
	Külhan	(ısıtma)	Mutfak	-Duvar -Döşeme	Taş döşeme	
	WC (Hela)	Erkek-Kadın WC		-Duvar -Döşeme	Ahşap kiriş-asma tavan	

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

4.1. Vahap Ağa Hamamı'nın işlev değişimi sürecine ilişkin kritik analiz ve tartışmalar

Vahap Ağa Hamamı'nın özgün işlevinin kaybedilerek restoran ve kafe gibi ticari işlevlere dönüştürülmesi, modern kullanım ihtiyaçları ile tarihi yapının korunması arasında bir denge kurma çabasını yansıtmaktadır. Ancak bu süreç, tarihî yapılar üzerinde yapılan her işlev değişikliği gibi çeşitli zorluklar meydana gelmesine yol açmıştır.

Yapının tarihî değerinin korunması:

Restorasyon sürecinde yapılan güçlendirme uygulamaları, yapının taşıyıcı sisteminin güvenliğini sağlamak için gerekli olup bazı müdahalelerin özgün yapının estetik bütünlüğüne zarar verdiği tartışmalıdır. Özellikle, hamamın iç mekân düzenlemeleri sırasında yapılan bazı eklemeler ve iç mekan düzenlemeleri, tarihi dokuyu kısmen zedelemiş ve özgün hamam atmosferinin kaybolmasına yol açmıştır. Örneğin, soğukluk, ılıklik ve sıcaklık gibi hamamın tipik bölümlerine müdahale edilerek, bu alanlar modern sosyal kullanım için uygun hâle getirilmiş olsa da yapılan bu müdahaleler, hamamın modernize edilerek tarihsel karakterinin ve özgün mimarisinin bozulmasına neden olmuştur.

Sosyo-kültürel ve mekânsal dönüşüm:

Vahap Ağa Hamamı'nın, sosyal etkileşimin önemli bir mekânı olarak işlev görmesi, eski dönemdeki kullanıcılara sunduğu deneyimi yansıtan bir özelliktir. Ancak, bu tarihî hamamın kafe ve restoran gibi ticari alanlara dönüştürülmesi, toplumsal kullanımın özünü kaybetmesine neden olmuştur. Restoran-kafe gibi ticari kullanımlar, geçmişteki sosyal etkileşimi teşvik eden kamusal işlevleri tam anlamıyla yerine getirmemektedir. Diğer yandan, bu tür işlevler, mekânın ekonomik açıdan sürdürülebilirliğini sağlamak adına yararlı olmakla birlikte hamamın günümüze kadar yaşatılmasına olanak tanımıştır.

Mekânın yeniden işlevlendirilmesi ve toplumsal katkı:

Restoran ve kafe gibi işlevler, kentsel dokuda değer kazanan, canlı sosyal alanlar oluşturabilir. Vahap Ağa Hamamı, Diyarbakır Suriçi Bölgesi'nin turistik çekiciliğine katkıda bulunmuş, bölgenin kültürel mirasına olan ilgiyi artırmıştır. Ancak, bu tür işlevlerin getirdiği ticari yön, hamamın eski toplumsal rolünü değiştirmiş ve hamamın anlam dünyasında dönüşüm yaratmıştır. Yapının yeniden işlevlendirilmesi, toplumsal kullanım alanına katkıda bulunmuş olsa da aynı zamanda kentsel belleğin bir parçası olarak geleneksel işlevini ve sosyal işlevselliğini yitirmiştir.

Teknik ve estetik sorunlar

Restorasyon sürecinde yapılan güçlendirmeler ve yenilemeler, yapıların güvenliğini sağlamak amacıyla kaçınılmaz olmuştur, ancak bazı estetik ve mekânsal müdahaleler tartışmalıdır. Özellikle iç mekânlarda yapılan düzenlemeler, restoran-kafe fonksiyonlarına hizmet etmek amacıyla özgün mekân yapısını değiştirmiştir. Örneğin, hamamın sıcaklık bölümü, yemek yeme alanı olarak kullanılmaya başlanmış; soğukluk ve ılıkılık gibi alanlarda da farklı oturma düzenlemeleri yapılmıştır. Bu tür değişiklikler, hem yapının orijinal fonksiyonlarını kaybetmesine yol açmış hem de iç mekânların özgün atmosferini etkilemiştir. Bu durum, restorasyon sürecinin başarısının değerlendirilmesinde önemli bir ölçüt oluşturmaktadır.

4.2. Sonuç ve Öneriler

Vahap Ağa Hamamı'nın işlev değişimi süreci, tarihî yapıların yeniden işlevlendirilmesi ile ilgili bir dizi önemli soruyu gündeme getirmektedir. Yapının restorasyon ve güçlendirme çalışmaları, geçmişin izlerini günümüze taşıma açısından başarılı bir adım olmuştur; ancak yapılan değişikliklerin hamamın özgün kimliğini ne kadar koruduğu hala tartışmaya açıktır. Bu tür işlev değişikliklerinin, tarihi yapıların korunması ve yaşatılması açısından sürdürülebilir bir yaklaşım sunduğu söylenebilir. Ancak, özgün işlevlerin korunarak yeniden işlevlendirilmesi, mimari ve sosyal bütünlüğün sağlanması bakımından daha dikkatli bir denetim ve planlama gerektirmektedir.

Bu çalışma kapsamında, Diyarbakır Suriçi Bölgesi'nde yer alan ve günümüzde restoran olarak yeniden işlevlendirilmiş tek tarihi hamam örneği olan Vahap Ağa Hamamı'nın geçirdiği mekânsal dönüşüm süreçleri ele alınmıştır. Yapının özgün mimari özellikleri, restorasyon süreci öncesi ve sonrası karşılaştırmalı olarak incelenmiş; yeniden işlevlendirme sürecinin yapıya olan etkileri değerlendirilmiştir. Soğukluk bölümünün özgün halinden saparak yıkılması, taşıyıcı sistemin zayıflamasına ve kubbede yapısal hasarlara yol açmıştır. Restorasyon kapsamında yapılan güçlendirme uygulamaları, yapının korunmasına yönelik önemli adımlar olmakla birlikte, geçici ve sınırlı çözümler niteliğindedir.

Günümüzde restoran olarak kullanılan yapı, mimari bütünlüğü ve kültürel kimliğiyle Diyarbakır kent belleğinde önemli bir yer tutmaktadır. Bu bağlamda, yapı hem tarihi bir miras unsuru hem de işlevsel olarak yaşayan bir mekân örneği olma niteliği taşımaktadır. Ancak, yeniden işlevlendirme süreci yalnızca fiziksel dönüşümlerle değil, aynı zamanda koruma, sürdürülebilirlik ve kullanıcı bilinci gibi çok boyutlu değerlendirmelerle ele alınmalıdır. Yapıyla ilgili sunulan öneriler Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3. Yeniden işlevlendirilen Vahap Ağa Hamamı'na yönelik öneriler

Başlık	Açıklama
Kamulaştırma	Yapının özel mülkiyetten kamuya devri sağlanmalı, korunma süreci kamu güvencesine alınmalıdır.
Proje Güncellemeleri	Rölöve, restorasyon ve restitüsyon projeleri mevcut duruma göre güncellenmeli; soğukluk bölümünde kalıcı güçlendirme yapılmalıdır.
Uzman Kurul Oluşturulması	Restorasyon süreci, üniversitelerden akademisyenlerin ve uzmanların yer aldığı disiplinler arası bir kurul tarafından denetlenmelidir.
Mimari-Teknik Analiz	Yeni işlevlendirme kararları, taşıyıcı sistem, mekân düzeni ve malzeme uyumu göz önünde bulundurularak mimari-teknik analizlere dayandırılmalıdır.
Koruma Bilinci	İşletmecilere ve çalışanlara yönelik periyodik eğitimlerle koruma bilinci oluşturulmalı, yapının zarar görmesi önlenmelidir.
Erişilebilirlik	Yapının engelli bireylerin kullanımına uygunluğu denetlenmeli, gerekirse erişilebilirlik düzenlemeleri yapılmalıdır.
Çağdaş Müdahale İlkeleri	Yeni işlev ve çağdaş ekler, yapı özgünlüğünü koruyacak şekilde, uzman denetiminde hazırlanmalı ve uygulanmalıdır.

Vahap Ağa Hamamı'nın yeniden işlevlendirilerek günümüzde aktif biçimde kullanılması, sadece bir yapı ölçeğinde değil, kent kültürünün korunması ve yaşatılması açısından da önemli bir örnek teşkil etmektedir. Tarihi yapılar, toplumların geçmişine ait izleri taşıyan ve kent belleğinin oluşmasında büyük rol oynayan canlı belgelerdir. Bu bağlamda, Vahap Ağa Hamamı gibi bir kültürel miras unsurunun, restorasyon ve yeniden işlevlendirme süreçleriyle korunarak, günümüz ihtiyaçlarına yanıt verecek şekilde kullanılması, tarihsel süreklilik ve mekânsal kimliğin sürdürülebilirliği açısından olumlu bir adımdır. Ancak bu süreçte yapılan mekânsal müdahalelerin, tarihî dokunun bozulmasına yol açmaması, aksine yapının özgün karakterini desteklemesi gerekir.

Yapının yeni kullanım biçimiyle hem fiziksel korunması sağlanmış hem de kültürel mirasın kent yaşamı içinde sürekliliği desteklenmiştir. Ayrıca işlev değişikliğinin yarattığı ekonomik canlılık ve turistik çekicilik, yapının yalnızca fiziksel bir nesne olarak değil, sosyal bir odak olarak da değer kazandığını göstermektedir. Vahap Ağa Hamamı örneği, tarihi yapıların yeniden işlevlendirilmesinde bütüncül, koruma odaklı ve işlevsel yaklaşımların önemini vurgulayan bir örnek olarak ele alınmıştır.

Restorasyon ve yeniden kullanım sürecinde karşılaşılan sorunlar, yapı üzerinde oluşturulan niteliksiz ekler ya da yapının taşıyıcı sistemine zarar verecek müdahaleler, koruma ilkeleri açısından ciddi riskler taşımaktadır. Bu nedenle Vahap Ağa Hamamı örneği, yalnızca iyi uygulamaların değil, aynı zamanda eksikliklerin ve hatalı yaklaşımların da gözler önüne serildiği bir durum tespiti niteliği taşımaktadır. Yapılan bu çalışma, benzer nitelikteki tarihi hamamların korunarak yeniden işlevlendirilmesine yönelik doğru müdahale stratejilerinin geliştirilmesi, restorasyon projelerinin bilimsel ve disiplinler arası bir yaklaşımla ele alınması ve yapıların kamusal bir bilinçle yaşatılması açısından yol gösterici bir model sunmaktadır.

EXTENDED ABSTRACT**Research Problem & Purpose**

Historical baths have been important structures reflecting the social and cultural life of cities since the period they were built. The spatial arrangements of bath structures differ from other types of structures. Therefore, to examine bath structures, existing spatial definitions must be known well. Baths where bathing activities take place in cities are commercial structures that contribute to the social life of the cities they are located in. Bath structures are built in a plan layout that includes cold, warm, toilet, shaving, heat, furnace, and water tanks. In baths where dressing activities take place in the cold section, washing activities are conducted in the hot section. Cold and hot spaces, which vary according to their size and frequency of use, have been the spaces that determine the dimensions of baths. In the "cold" sections called dressing, there are iwans, light lanterns, and windows. In the transitions from the cold section to the hot section, there are spaces called tepid, toilet, shaving and felting. These spaces, the sizes, and numbers of which are shaped according to the sizes of the baths, have made an important contribution to the determination of the plan layout of baths. In the hot sections where bathing activities take place, iwans and special rooms called "halvet" are placed in the corners. There are "elephant eyes" and windows in the dome of the hot section that provide steam outlet and lighting. The "hell" section, where hot water steam is circulated on the walls and where there are water channels under the floor, is positioned under the hot floor continued legs. The historical baths in Diyarbakır are in the Suriçi Region.

The historical baths were built in areas close to the city's entrance gates between the 16th and 17th centuries (Yılmazçelik, 1995) and had social and commercial structures. The city, which has four main gates, is located as Urfa Gate (Rum Gate) in the west, Yeni Gate in the east, Dağ Gate in the north and Mardin Gate in the south. In this study, brief architectural analyses of the historical baths located in the Suriçi Region of Diyarbakır were made, and in the case of one of these baths, Vahap Ağa Bath, which was re-functioned, the changes and transformations in the structure due to re-functioning were examined. The changes and transformations were examined from the beginning of the restoration works to the present day, and the arrangements made in the structure due to re-functioning were discussed.

In the study, a comprehensive literature review was conducted including scientific theses, articles and application research on functionalization and reuse of historical structures. To obtain data on Vahap Ağa Bath, which was selected as a sample from historical hammams, documents, papers and maps related to the structure were obtained from the public institutions of the city, such as the Foundations Regional Directorate, Cultural Heritage Protection Regional Board and Metropolitan Municipality, and were rearranged to be used in the article. During the preparation of the article, an on-site field study was conducted to determine the current location and deteriorations of Vahap Ağa Bath. In the field study, deteriorations were determined with visual observations and current situation analysis and documented with photographs. According to the archives containing the reinforcement applications made during the restoration and repair process of Vahap Ağa Bath, past and present architectural analyzes were compared. After the field study, faulty restoration, user-related and Refunctionalization-related deteriorations were determined with current situation analyses and suggestions were presented on the subject.

Findings

Baths are social and commercial structures arranged according to their functions in traditional architecture. These structures have different spatial arrangements compared to other types of structures due to their unique functions. Examining the sections where the hammams are named according to their spatial functions is important and necessary for the evaluation of the status of the baths used in their original functions. In this study, historical baths in Diyarbakır were examined. The current conditions of the bath structures were examined through fieldwork, and the changes and transformations that occurred in the structure were evaluated specifically for Vahap Ağa Bath. The privately owned Vahap Ağa Hamam had structural problems due to unqualified interventions prior to restoration. With these interventions, the original architecture of the bath was partially changed by the users. In the restoration work that started in 2013, unqualified interventions were removed, and arrangements were made for re-functioning, and it was completed in 2015. In 2018, with the permission of the Diyarbakır Cultural Heritage Preservation Board, arrangements were made for its use as a restaurant by re-functioning it outside its original function. Changes and transformations were made in the restoration phase and after the spatial arrangements in the re-functioned Vahap Ağa Bath. The cold section of the Vahap Ağa Bath was demolished in the past to add it to the commercial areas on the main facade. During the restoration work, the collapsed load-bearing walls in the cold section were reinforced by adding vertical and horizontal load-bearing elements made of steel. Partial cracks occurred in the dome of the structure, whose load-bearing feature was damaged by the demolition of the load-bearing walls in the cold section. In addition to the injection application for the cracks in the dome, a tension ring was added to the dome to prevent lateral openings of the dome.

Conclusions and Recommendation

Historical structures are cultural heritages that reflect the memory, culture and lifestyle of the societies living in their surroundings. These structures have been partially or completely damaged in the process of reaching the present day from the period they were built. Some structures were abandoned because they did not meet the needs of society, comfort conditions and living standards. The understanding of cleanliness that has continued for centuries has created the need for a place where the act of washing can be conducted over time. Baths were built in line with the emerging needs and were especially located close to the entrance gates of the city and places of worship. Baths, which were actively used in the past, were commercial and social structures where social interaction was provided as well as places that only met the daily or weekly washing needs. The apartment culture required by the modern age and the tendency to use private bathrooms have caused the bath culture to disappear. Spatial arrangements were made in the Vahap Ağa Bath, which was re-functioned, during and after the restoration phase, which included changes and transformations. The interventions made for the re-functioning of the structure were determined by observation through on-site fieldwork. During the restoration process, the stone walls covered with plaster were scraped to reveal the existing stone walls. No additions were made to the structure that contradicted its original architecture. However, the sections used as toilets in the past were reorganized as men's and women's toilets. The arched and columned sections that were demolished in the cold section were supported with steel carriers and completely covered with glass that did not contradict the facade. Although there are many unqualified structures around the structure located on the commercial axis on Gazi Street, partial interventions on the exterior were limited and its original architecture was not damaged. In the bath re-functioned as a restaurant, there is no damage to its original architecture other than the spatial arrangements. Lighting and air conditioning systems suitable for today's comfort conditions were used in the bath.

The original architecture of the structure was taken into consideration in addition to these systems. Some suggestions for the re-functioned Historical Vahap Ağa Bath to be used as a public space other than a commercial space:

- The privately owned bath should be expropriated for maintenance, restoration and repair work.
- To protect the bath with its current condition, the survey, restoration, and restitution projects should be updated.
- Temporary solutions in the cold room dome should be produced and the repaired dome should be suspended, and reinforcement projects should be prepared by relevant experts.
- A committee should be formed from experts and academicians from relevant universities to control and follow up on the projects to be prepared during the implementation phase.
- Architectural and technical analyses should be made by an expert committee for the usage needs of the bath planned to be re-functioned.
- After the re-functioning, it should be checked whether any damage was done during the usage phase and regular information should be provided to the operators and employees to create protection awareness.

As a result, the Historical Vahap Ağa Bath, which is actively used as a restaurant today, has become one of the examples of historical and cultural heritages that have been re-functioned and gained sustainability. It is thought that the study conducted will contribute to the preservation and survival of similar structures and their transfer to the future.

Yazar Katkı Beyanı

A. Fikir ve Kurgu	B. Literatür İncelemesi	C. Yazım
D. Veri Toplama	E. Analiz	F. Eleştirel İnceleme

Nursen Işık : **A/B/C/E/F**

Sedat Aslan: **B/D**

KAYNAKLAR

- Ahunbay, Z. (2005). Doğal ve kültürel mirası koruma alanında geçerli uluslararası belgelerin Türkiye'deki uygulamalara yansımaları. İçinde P. İlgı, P. Yüce Aşkun & P. İ. vd. (Der.), *Korumada 50 yıl* (ss. 9–24). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Yayınları.
- Ahunbay, Z. (2009). *Tarihi Çevrede Koruma ve Restorasyon*. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayını.
- Ahunbay, Z. (2011). *Tarihi Çevrede Koruma ve Restorasyon*. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayını.
- Aru, K. A. (1949). *Türk Hamamlar Etüdü*. [Yayımlanmamış Doçentlik Tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi.

- Arabacıoğlu, F. P. & Aydemir, I. (2007). Tarihi çevrelerde yeniden değerlendirme kavramı. *Megaron Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, E-Dergisi*, (2), 4-25.
- Anonim (1990). Hamam Maddesi. *Ana Britanica Ansiklopedisi* (Cilt 10, ss. 330-366). Ana Yayıncılık.
- Asatekin, N. G. (2004). *Kültür ve Doğa Varlıklarımız, Neyi, Niçin, Nasıl Korumalıyız?*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, DÖSİMM Basımevi.
- Aydın, D. & Yıldız, E. (2010). Yeniden kullanıma adaptasyonda bina performansının kullanıcılar üzerinden değerlendirilmesi. *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 27(1), 1-22. DOI: 10.4305/METU.JFA.2010.1.1.
- Bacon, K. (2001). *The adaptive reuse of heritage buildings*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. University of Calgary.
- Buckingham, J. S. (1827). *Travels in Mesopotamia*. London.
- Çelik, E. (2018). *Geleneksel Türk hamamlarının mekânsal açıdan incelenmesi ve çağdaş yorumu*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Ticaret Üniversitesi.
- Eldem, N. (1988). Yeniden kullanımda simgesellik. *Yapı Dergisi*, (84), 34.
- Erder, C. (1977). Venedik Tüzüğü tarihi bir anıt gibi korunmalıdır. *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, (3), 2.
- Dağtekin, E. (2017). Geleneksel Diyarbakır hamamları kataloğu. *Mühendislik Dergisi*, 8(2), 359-370.
- Ergin, N. (2012). Giriş. İçinde N. Ergin (Der.), Anadolu medeniyetlerinde hamam kültürü: Mimari, tarih ve imgelem (Çev. A. Özbay Erozan, ss. 7-15). Koç Üniversitesi Yayınları.
- Google earth, (2024).
https://earth.google.com/web/search/vahap+a%c4%9fa+hamam%c4%b1/@37.91350357,40.23679179,667.36159535a,163.80234104d,35y,0h,0t,0r/data=CoEBGIMSTQolMHg0MDc1MjE0ZGI1YTFiMTZmOjB4MWI4M2I2NzMwNjc5MzRlZBm_TG_a5_RCQCFJW6ZwTh5EQCoSdmFoYXAgYcSfYSBoYW1hbcSxGAlgASImCiQJn0hATpYzNEARnUhATpYzNMAZE5iN_qQgSUAhMVslPAq5ScBCAggBOgMKATBCAggASgOI_____ARAA
- Hakyemez, B. & Gönül, B. (2014). Eminönü hanlarının yeniden işlevlendirilmesi kapsamında değerlendirilmesi: IV. Vakıfhan. *Beykent Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 7(2), 101-129.
- Işık, N. & Halifeoğlu, F. M. (2019). *Diyarbakır Suriçi Bölgesinde yer alan hamamlarda tespit edilen yapısal sorunların değerlendirilmesi*. Anadolu 3.Uluslararası Uygulamalı Bilimler Kongresi, 28 -29 Aralık 2019, 446-472.
- Işık, N. & Halifeoğlu F. M. (2020). Tarihi Deva hamamının yapısal sorunlarının belirlenmesinde malzeme analizinin önemi. İçinde Kozlu, H. H. (Ed.), *Mimarlık Bilimlerinde Akademik Çalışmalar Kitabı* (153-168). Livre de Lyon Yayınevi, Lyon, France.
- Işık, N. (2022). Structural Problems Caused by User-induced Changes and Transformations in Historical Baths: The Example of Diyarbakır Melik Ahmet Pasha Baht. İçinde M. Dal, Dr. G. Dinç (Ed.), *Architectural Sciences and Building & Construction* (134-160). IKSAD Publications, ISBN: 978-625-8213-89-8, Ankara.
- Işık, N. (2023). *Çok Katmanlı Kültür Mirasında Diyarbakır Suriçi Mimarisi*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Yayınları.
- ICOMOS (2003). *ICOMOS Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi*, İstanbul.
- İlhan, M. (1992). XVI. yüzyılın ilk yarısında Diyarbakır şehrinin, nüfusu ve vakıflar: 1518 ve 1540 tarihli tapu tahrir defterlerinden notlar. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, (16), 27-45.
- KAİP (2017). Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Koruma Amaçlı İmar Planı (KAİP) Planı Uygulama Hükümleri Raporu.
- Klinghardt, K. (1927). *Türkische Baeder, Herausgegeben von not-gemeinschaft der Deutschen Wissenchaft, Julius Hoffmann, Stuttgart*, 23.
- Önge, Y. (1978). Eski Türk hamamlarında aydınlatma. *Vakıflar Dergisi*, (12), 130-131.
- Önge, Y. (1988). Anadolu Türk Hamamları Hakkında Genel Bilgiler ve Mimar Koca Sinan'ın İnşa Ettiği Hamamlar, *Mimarbaşı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri*. Cilt 1, 403-428, İstanbul: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Sami, K. (2017). Halk kültürü bağlamında hamam(lar)ın toplumsal ve mekânsal dönüşümleri, Diyarbakır tarihi "Suriçi" örneği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 16 (64-Ek Sayı), 1531-1546. DOI: 10.17755/esosder.311039

- Sözen, M. (1971). *Diyarbakır'da Türk Mimarisi*, (1), 21, İstanbul.
- Tanrısever, C., Saraç, Ö. & Aydoğdu, A. (2016). Yeniden işlevlendirilen tarihi yapıların sürdürülebilirliği. *İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası Kırgız-Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – Kırgızistan, Akademik Bakış Dergisi*, (54), 1068-1082.
- Taşcıoğlu, T. (1998). *Türk Hamamı*, İstanbul: Unilever-Duran Ofset.
- Tuncer, O. C. (2003). *Diyarbakır Suriçi Anıtları ile Köşkler ve Bağ Evleri*. Diyarbakır: Diyarbakır Büyükşehir Yayınları.
- Tuncer, O. C. (2008). Diyarbakır vakıf yapıları, mahalleleri ve dinsel haritası (1511-1950). *Vakıflar Dergisi*, (31), 1-24.
- Uğursal, S. (2011). *Tarihi yapıların yeniden işlevlendirilmesi: İzmir Sümerbank basma sanayi yerleşkesi örneği*. [Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Vakıflar Bölge Müdürlüğü (VBM) Arşivi (2024).
- Yılmazçelik, İ. (1995). *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını.

KULLANICI MEMNUNİYETİNİN KONFOR KOŞULLARI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ: KAPALI SPOR SALONLARI

ÖZET

Bu çalışma, kapalı spor salonlarının iç mekân konfor koşullarını; kullanıcı memnuniyeti, bina güvenliği ve bina performansını etkileyen faktörler açısından değerlendirmektedir. Spor salonlarının iç mekânları, kullanıcıların spor yaparken kendilerini konforlu ve güvenli hissetmeleri açısından büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, çalışma kapsamında aydınlatma, havalandırma, zemin kaplamaları, acil durum güvenliği, engelli erişimi, antrenman alanlarında ergonomi ve estetik tasarım gibi çeşitli unsurlar ele alınarak kapsamlı bir değerlendirme süreci yürütülmüştür. Araştırmanın amacı, mevcut kapalı spor salonlarının konfor koşullarını, kullanım sonrası kullanıcı değerlendirmeleri ışığında analiz etmektir. Bu doğrultuda; alan çalışması, gözlem ve anket yöntemleri kullanılmıştır. Bursa ilinde seçilen dört kapalı spor salonunda, her biri 100 katılımcıdan oluşan örneklem grubu ile toplam 30 soruluk bir anket uygulanmıştır. Elde edilen veriler doğrultusunda; ulaşım ve erişilebilirlik, planlama ve tasarım, ısı, işitsel ve görsel konfor, iç hava kalitesi, temizlik-hijyen ve acil durum prosedürleri başlıkları altında değerlendirme kriterleri belirlenmiştir. Araştırma sonuçları, kapalı spor salonlarında kullanıcı memnuniyetini artırmaya yönelik uygun konfor koşullarının sağlanabilmesi için dikkate alınması gereken temel unsurları ortaya koymuştur. Bu bulguların, mevcut mekânların değerlendirilmesi ve gelecekteki tasarım iyileştirmeleri için yol gösterici nitelikte olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kapalı spor salonu, kullanıcı memnuniyeti, kullanım sonrası değerlendirme, konfor koşulları, Bursa.

EVALUATION OF USER SATISFACTION IN TERMS OF COMFORT CONDITIONS: THE EXAMPLE OF INDOOR SPORTS HALLS IN BURSA

ABSTRACT

This study evaluates the indoor comfort conditions of existing indoor sports halls in terms of user satisfaction, building safety, and building performance. The interior environments of sports facilities play a significant role in ensuring that users feel comfortable and safe while exercising. In this context, various factors such as lighting, ventilation, flooring, emergency safety, accessibility for individuals with disabilities, ergonomics in training areas, and aesthetic design were examined through a comprehensive assessment process. The aim of the study is to analyze the comfort conditions of existing sports halls based on post-occupancy user evaluations. Accordingly, field studies, observations, and survey methods were employed. A questionnaire consisting of 30 questions was conducted with 100 participants at each of four selected indoor sports halls located in Bursa, Türkiye. Based on the data obtained, the evaluation criteria were categorized under the headings of accessibility and transportation, spatial planning and design, thermal, acoustic and visual comfort, indoor air quality, cleanliness and hygiene, and emergency procedures. The findings of the study identified the key factors that should be addressed to ensure optimal comfort conditions in indoor sports facilities to enhance user satisfaction. These results are considered a valuable step toward understanding the current state of sports halls and developing improved design solutions for the future.

Keywords: Indoor sports hall, user satisfaction, post-use evaluation, comfort conditions, Bursa.

Sorumlu Yazar : Arta Çuğı

Makale Geliş Tarihi : 05.01.2025

Makale Kabul Tarihi : 20.06.2025

DOI : 10.70370/kapu.1593966

Makale Künye Bilgisi : Çilek Genç, S., Çuğı, A., & Şenkal Sezer, F. (2025). Kullanıcı memnuniyetinin konfor koşulları açısından değerlendirilmesi: Kapalı spor salonları. *KAPU Trakya Journal of Architecture and Design*, 5(1), 68 – 85.

1. GİRİŞ

Kapalı spor salonları, fiziksel aktiviteyi teşvik etmek, sporcuların antrenman yapması ve toplumun genel sağlığını desteklemek için önemli bir rol oynar. Bu tesisler, sporcuların yanı sıra bu aktiviteleri içeren müsabakaları izlemek isteyen kişiler tarafından da kullanılabilirler. Kapalı spor salonlarının sağladığı aktiviteler, bireylerin sağlığını ve refahını artırmaya yardımcı olurken, yerel ekonomiye de katkı sağlar. Dolayısıyla, bu tesislerin işletimi ve iç mekan koşulları, ekonomi, halk sağlığı ve toplumsal refah açısından büyük öneme sahiptir. Kapalı spor salonları, genellikle kapalı bir yapı içinde bulunan ve birçok spor etkinliğini bir arada barındıran tesislerdir. Bu tesislerde genellikle spor aktiviteleri için uygun zemin kaplamasına sahip spor alanları, seyirci tribünleri, soyunma odaları, duşlar, idari birimler, fitness alanları gibi alanlar bulunur. Bu bölümlerin mimari açıdan ihtiyaçlara cevap verebiliyor olması, kapalı spor salonlarının işlevselliğini ve kullanıcı memnuniyetini artırmak için önemli bir rol oynar.

Kapalı spor salonlarının kullanıcı memnuniyeti ve konfor koşulları üzerine çeşitli çalışmalar yapılmıştır (Davis ve Shepley, 2002; Eski, 1998; Huang vd., 2022; Ng ve Essah, 2018; Ortiz vd., 2019; Şenkal, 2002). Yapılan incelemelerde ısı konforunun yanı sıra iç hava kalitesi, akustik düzenlemeler ve gürültü kontrolü gibi konuların incelendiğini ortaya koymuştur (Alkaya, 2019; Arslan vd., 2002; Doğan, 2007; El-Kadi vd., 2003; Ertürk, 2017; Güler ve Ülkü, 2007; Güzel ve Taşcı, 2022; Bulut Karaca, 2022; Korukçu, 2015; Kölük, 1996; Maekawa vd., 1994; Meral, 2019; Miletic vd., 2024; Samsunlu ve Kaya, 2020; Tekin, 2019; Ulusoy, 2014; Yanılmaz ve Tavşan, 2021). Ayrıca, görsel konfor koşullarının ele alındığı ve spor yapılarının kullanım sonrası değerlendirilmesine yönelik çalışmaların yapıldığı belirtilmiştir (Berk vd., 2020; Erdoğan, 2016; Hızal, 2016; Koç, 2021; Korkmaz, 2021; Korukçu, 2015; Li vd., 2023; Ünlü ve Şahin, 2021). Bu çalışmalar, spor tesislerinin kullanıcılarını memnun etmek ve konforlarını artırmak için önemli bilgiler sağlamaktadır. Liu ve Zheng (2024), spor salonları gibi çok sayıda kullanıcıya sahip kapalı alanlarda iç mekan hava kalitesini izlemek için akıllı bir sistem önermektedir. Bu sistem sayesinde kullanıcıların konfor ve memnuniyetini geliştirmek için salonda iyileştirmeler yapmak hedeflenmektedir. Yapılan çalışmalar uygun konfor koşullarını sağlayan spor salonlarının insan sağlığını ve fiziksel aktivitesini doğrudan etkilediğini göstermektedir (Berquist vd., 2019; Fan vd., 2023; Liu ve Zheng, 2024). Koç (2021) tarafından yapılan anket çalışmasına göre, ülkemizde bazı spor tesislerinin havalandırma, aydınlatma, ısı, duş-soyunma odası, bilgi donanımı ve sağlık standartları açısından yetersiz olduğu ortaya konmuştur. Ayrıca, Türkiye genelinde spor tesislerinin genel durumunu belirten çalışmaların sayısının az olması, spor yapılarının analizinde önemli bir boşluk yaratmaktadır.

Mevcut çalışmalar genellikle belirli tesislerde yapılmış küçük ölçekli çalışmalar veya genel tasarım prensiplerine odaklanmıştır (Arı, 2019; Arıkan, 2009; Çelik, 2018; Demiröz, 2009; Eser, 2015; Işıklar Bengi vd., 2020; Uslu, 2021; Sel, 1990; Yonat, 2019). Ancak, bu çalışma, belirli bir tesis türü olan kapalı spor salonlarının kullanıcı memnuniyetini ve konforunu merkeze alarak daha detaylı bir değerlendirme sunmayı hedeflemektedir. Çalışmanın metodoloji bölümünde, Bursa ilinde bulunan dört kapalı spor salonu alan çalışması kapsamında incelenmiştir. Bu salonlar, proje detayları ve kişisel arşiv fotoğrafları ile tanıtılmıştır. Ayrıca, yapılan anket çalışmasının içeriği detaylı bir şekilde açıklanmıştır.

Araştırmanın hipotezi, kapalı spor salonlarının mevcut konfor koşullarının, kullanıcıların beklentilerini tam olarak karşılamadığını ve bu durumun potansiyel olarak kullanıcı memnuniyetsizliğine yol açabileceğini öne sürmektedir. Bu hipotezi test etmek için, spor salonlarının iç mekan kalitesi, havalandırma, aydınlatma, ısı, işitsel ve görsel konfor ve kullanıcı hizmetleri gibi faktörler üzerinde kapsamlı bir değerlendirme yapılmıştır. Araştırmanın bulguları bölümünde, spor salonlarını kullanan bireylerin kullanım deneyimlerini değerlendirmek amacıyla bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Anket formu, kişisel özellikler ve spor tesisi hakkında sorular içeren iki bölümden oluşmaktadır. Elde edilen veriler, tablolar kullanılarak analiz edilmiştir.

Çalışmanın sonuçlarının tartışıldığı ve sunulduğu dördüncü ve son bölümde, anket verilerinin analiz edilmesi sonucunda elde edilen bulgular üzerinden kapalı spor salonlarının mevcut durumu değerlendirilmiştir. Kullanım sonrası değerlendirme yönteminin, yapıların tasarımında ve işletilmesinde çeşitli faydaları bulunmaktadır. Bu faydalar arasında tasarım becerilerinin daha etkin şekilde uygulanması, devreye alma sürecinin iyileştirilmesi, kullanıcı gereksinimlerinin karşılanması, yönetim prosedürlerinin geliştirilmesi ve yenilenmenin hedeflenmesi gibi unsurlar yer almaktadır.

Bu çalışmanın amacı, kapalı spor salonlarının konfor koşullarını ve kullanıcı memnuniyetini belirlemek ve mevcut durumu anlamak için bir çerçeve sunmaktır. Çalışmanın kapsamı, belirli spor salonlarında yapılan değerlendirme çalışmalarını içerecek ve kullanıcı geri bildirimleri ve gözlemlerle desteklenecektir. Sonuç olarak, bu araştırmanın, spor salonlarının tasarımı, işletilmesi ve yönetimi üzerinde olumlu bir etki yapması ve kullanıcı memnuniyetini artırması beklenmektedir.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Bu araştırma, kapalı spor salonlarının kullanıcı memnuniyeti bağlamında konfor koşullarının çok boyutlu olarak değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Çalışmada nicel araştırma yöntemi benimsenmiş olup, veri toplama ve analiz süreçleri belirli aşamalar doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Yöntemsel süreç beş temel basamaktan oluşmaktadır:

A. Literatür Taraması: Araştırmanın kuramsal altyapısını oluşturmak amacıyla kapsamlı bir literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Konuyla ilgili ulusal ve uluslararası akademik çalışmalar incelenmiş olup, bu çalışmalarda planlama ve tasarım ilkeleri, mekânsal düzenlemeler, kullanıcı konforu (ısı, işitsel ve görsel), iç ortam hava kalitesi, hijyen koşulları ve hizmet kalitesi gibi başlıklar ele alınmıştır (Ahmed ve Hassanain, 2020; Huang vd., 2022; Kuyucu ve Vatan, 2017; Ortiz vd., 2019; Topraklı, 2019; Zhao vd., 2024). Literatür taraması sayesinde araştırmada kullanılacak değerlendirme ölçütleri belirlenmiş ve saha çalışmasının yönlendirilmesine katkı sağlanmıştır.

B. Alan Çalışması (Yerinde Gözlem): Araştırmanın ikinci aşamasında, örneklem olarak belirlenen kapalı spor salonlarında yerinde gözlem yöntemi uygulanmıştır. Örneklem alanı seçilirken, kapalı spor salonlarının araştırma sürecinin gerekliliklerini karşılayabilecek uygunlukta olmasına ve erişilebilirlik açısından kolaylık sağlamasına dikkat edilmiştir. Gözlemler, yapılandırılmış bir değerlendirme formu aracılığıyla gerçekleştirilmiş olup; yapıların fiziksel özellikleri, mekânsal organizasyonları, kullanım yoğunluğu, iç mekan donatıları, havalandırma ve aydınlatma sistemleri gibi değişkenler sistematik biçimde incelenmiştir. Bu aşama, yapıların mevcut fiziksel koşullarının nesnel olarak değerlendirilmesine olanak sağlamıştır.

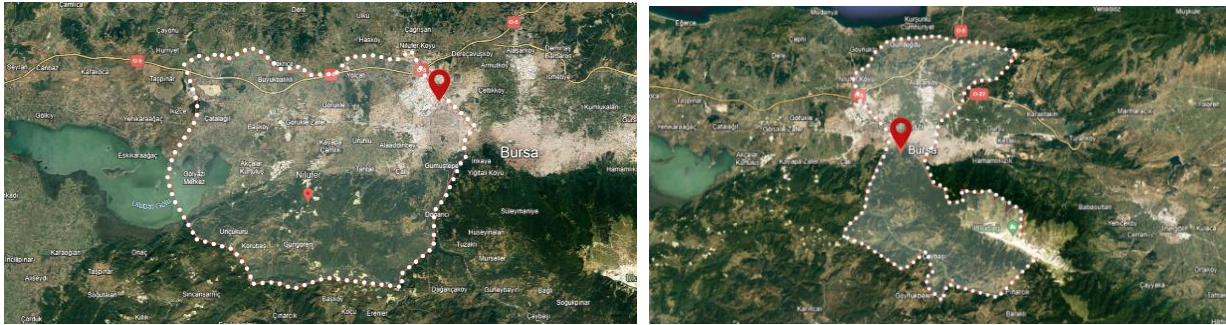
C. Anket Tasarımı ve Uygulaması: Araştırmanın üçüncü aşamasında, seçilen kapalı spor salonlarının kullanıcılarına yönelik yapılandırılmış bir anket formu geliştirilmiştir. Anket iki bölümden oluşmaktadır: İlk bölümde katılımcıların cinsiyet, meslek, spor salonunu tercih sebepleri gibi demografik özellikleri sorgulanmış; ikinci bölümde ise kullanıcıların spor salonlarındaki konfor koşullarına ilişkin algılarını değerlendirmek amacıyla 5'li Likert ölçeğine dayalı sorular yer almıştır (1: Kesinlikle katılmıyorum – 2: Katılmıyorum – 3: Ne katılıyorum ne katılmıyorum – 4: Katılıyorum – 5: Kesinlikle katılıyorum). Anket formu, uzman görüşleri doğrultusunda revize edilerek geçerlilik açısından değerlendirilmiş ve saha uygulamasından önce pilot bir örneklem üzerinde denenmiştir. Katılımcı grubu, farklı yaş ve kullanım alışkanlıklarına sahip bireyleri kapsayacak şekilde, çalışmanın amacına uygun ve istatistiksel olarak değerlendirilebilir bulgular elde etmek üzere 100 kişi ile sınırlandırılmıştır. İncelenen spor salonlarındaki saha verilerine göre; spor salonlarında resmi müsabakaların kısıtlı sayıda olduğu, daha çok rutin spor aktivitelerinin yapıldığı tespit edilmiştir. Spor salonlarındaki kullanıcı yoğunluğunun yapılan maçlar sırasında olduğu gözlemlenmiş, bu nedenle maç çıkışında daha çok sayıda kullanıcıya ulaşılabileceği öngörülmüştür. Ancak maçlar sırasında yapılan ziyaretlerde ve spor salonu kullanıcılarıyla yapılan görüşmelerde az sayıda kişiye ulaşılması nedeniyle spor salonları birkaç defa ziyaret edilerek anket sayısı 100'e tamamlanmıştır.

D. Veri Analizi Süreci: Araştırma kapsamında elde edilen nicel verilerin analiz süreci, Microsoft Excel yazılımı aracılığıyla yürütülmüştür. Anket uygulaması yoluyla elde edilen ham veriler, öncelikle Excel ortamına aktarılmış, ardından sistematik bir biçimde düzenlenerek analiz sürecine hazırlanmıştır. Bu veriler, betimsel istatistiksel yöntemler (frekans dağılımı, yüzde oranları, aritmetik ortalama vb.) kullanılarak değerlendirilmiş ve kullanıcıların kapalı spor salonlarına ilişkin memnuniyet düzeyleri ile tercih etme gerekçeleri ortaya konulmuştur. Elde edilen bulgular, analizin görsel boyutunu güçlendirmek amacıyla grafikler ve karşılaştırmalı tablolar aracılığıyla sunulmuştur. Bu süreçte, Excel'in veri düzenleme, koşullu biçimlendirme, tablo ve grafik oluşturma gibi işlevlerinden etkin biçimde yararlanılmış; böylece verilerin hem analitik hem de görsel olarak tutarlı ve anlaşılır biçimde değerlendirilmesi sağlanmıştır.

E. Değerlendirme Kriterlerinin Belirlenmesi: Araştırma kapsamında elde edilen analiz sonuçları doğrultusunda, kapalı spor salonlarının kullanıcı beklenti ve ihtiyaçlarını karşılayabilmesi amacıyla dikkate alınması gereken temel konfor kriterleri sistematik bir çerçevede yapılandırılmıştır. Bu bağlamda değerlendirme ölçütleri, hem kullanıcı deneyimlerinden elde edilen veriler hem de literatür taraması bulgularına dayalı olarak belirlenmiş ve sekiz ana başlık altında toplanmıştır: (1) ulaşım ve erişilebilirlik, (2) planlama ve mekânsal düzenleme, (3) ısı konfor, (4) görsel konfor, (5) işitsel konfor, (6) iç ortam hava kalitesi, (7) temizlik ve hijyen, (8) acil durum prosedürleri ve güvenlik önlemleri. Söz konusu kriterler, hem mevcut durumu nesnel olarak analiz etmeye hem de kullanıcı memnuniyeti odaklı tasarım iyileştirme önerileri geliştirmeye olanak sağlamış; böylece araştırma bulgularının değerlendirilmesinde ve yorumlanmasında analitik bir temel oluşturmuştur.

2.1. Alan Çalışması

Kapalı spor salonlarında optimal konfor koşullarının sağlanması için kullanıcı görüşlerini içeren anket çalışmaları için seçilen alan Türkiye'nin 4'üncü büyük kenti olan Bursa iline ait en büyük ilçeler olan Nilüfer ve Osmangazi ilçeleridir (Şekil 1).

Şekil 1. (a) Bursa, Nilüfer ilçesine ait ilçe sınırı, (b) Bursa, Osmangazi ilçesine ait ilçe sınırı (Google Earth)

İlk örnek olarak seçilen A Spor Salonu, 1981 yılında hizmete açılmış olup, 17.70 x 44.70 metre boyutlarına sahiptir ve seyirci kapasitesi 272 koltuktur (Şekil 2). İki katlı yapısıyla, giriş katta kantin, soyunma odaları, tuvaletler ve idari birimler bulunmaktadır.

İkinci örnek olan B Spor Salonu, Nilüfer İlçesi'nde 2015 yılında kurulmuş bir salondur ve farklı spor birimlerine ev sahipliği yapmaktadır. Voleybol branşı için özel olarak tasarlanmış kapalı spor salonu, genç sporcuların gelişimine ve profesyonel takım antrenmanlarına imkan sağlamaktadır (Şekil 3). Spor salonu, iki katlı bir yapıya sahiptir ve genellikle antrenmanlara ve kurslara katılan öğrencilere hizmet vermektedir.

(a)

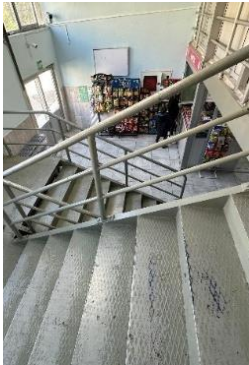
(b)

(c)

(d)

(e)

(f)

(g)

(h)

(i)

(i)

(j)

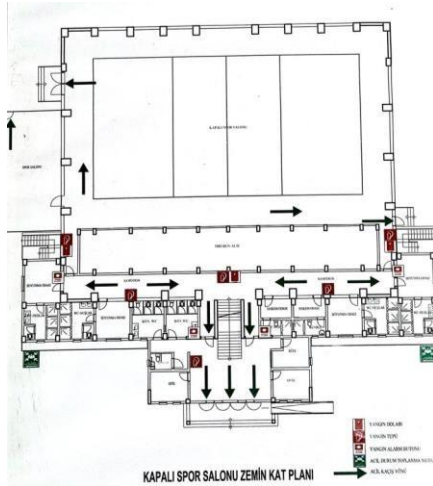
Şekil 2. (a) A Kapalı Spor Salonu'nun konumu, (b, c, d) A Kapalı Spor Salonu'nun bina girişi, (e, f, g, h, i, j) A Kapalı Spor Salonu'nun iç mekan görüntüleri (Kişisel arşiv)

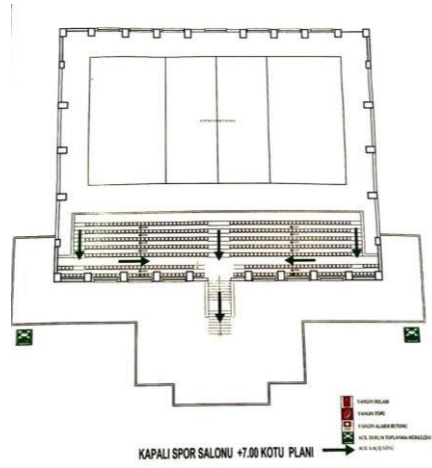
(a)

(b)

(c)

(d)

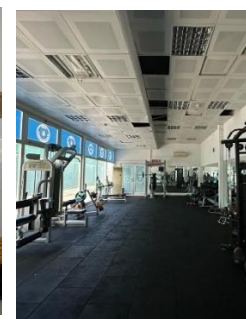
(e)

(f)

(g)

(h)

(i)

(i)

(j)

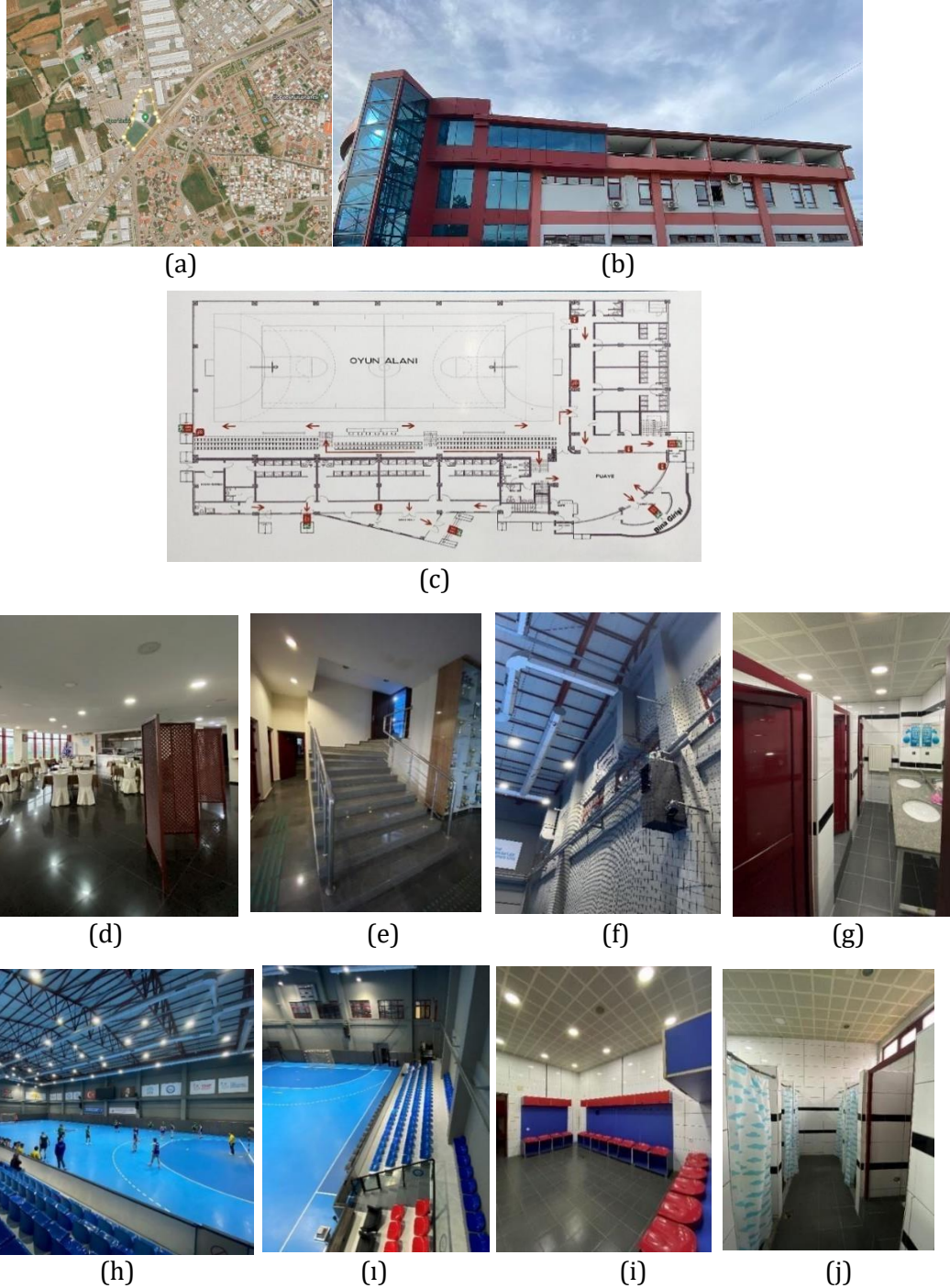

(k)

Şekil 3. (a) B Kapalı Spor Salonu'nun konumu, (b) B Kapalı Spor Salonu'nun bina girişi, (c, d) B Kapalı Spor Salonu'nun kat planları, (e, f, g, h, i, j, k) B Kapalı Spor Salonu'nun iç mekan görüntüleri (Kişisel arşiv)

Üçüncü örnek C Spor Salonu, 2016 yılında kurulmuştur ve 18 bin m² lik alanda 2.270 m² kapalı alana sahiptir. Spor salonunda; 380 seyirci kapasiteli salon, 3 adet antrenman salonu, çim saha ve sosyal alanlar bulunmaktadır. Spor salonu aktif olarak bulunduğu ilçenin futbol spor kulübü sporcularının kullanımına tahsis edilmiştir. Spor salonu altyapıya tahsis edildiğinden diğer spor salonlarından farklı olarak yatakhane birimleri bulunmaktadır.

Bina girişinden doğrudan fuaye alanına girilmektedir. Zemin katta hentbol sahası başta olmak üzere, kantin, soyunma odaları ve duşlar bulunmaktadır. Hentbol salonu zemininde pvc zemin kaplama, duvarda sıva+boya işlemi yapılmıştır. Hentbol salonu kuzey cephesinde konumlandırılmıştır, bu cephede pencere bulunmamaktadır. Birinci kattaki idari bilmilerden salona bakan duvarlarda vasistaslı pvc pencereler bulunmaktadır. Hentbol salonuna giriş merdivenle sağlanmaktadır. Tribün bölümünde de yalnızca merdiven kullanılmıştır (Şekil 4).

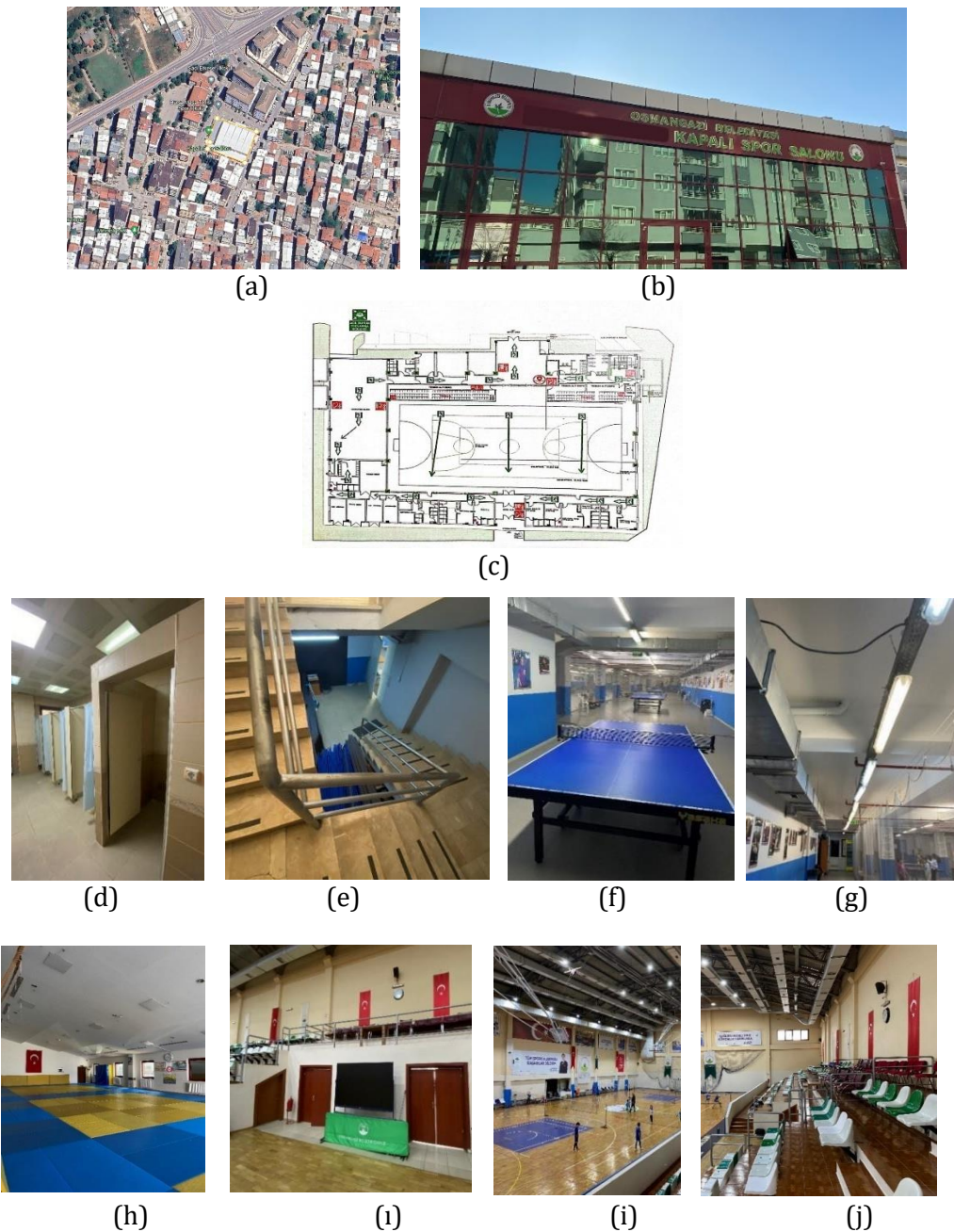

Şekil 4. (a) C Spor Salonu'nun konumu, (b) C Spor Salonu'nun dış mekan görüntüsü, (c) C Spor Salonu'nun kat planı, (d, e, f, g, h, i, j) C Spor Salonu'nun iç mekan görüntüleri (Kişisel arşiv)

Dördüncü ve son örnek olan D Kapalı Spor Salonu, 2350 m² alana sahiptir. Spor salonu hentbol/basketbol sahası ve savunma sporları olarak hizmet vermektedir. Öğrencilere yönelik hentbol/basketbol/savunma sporları spor okulları, halka yönelik spor, egzersiz kursları spor salonunda düzenlenmektedir.

Salon girişi yapının doğu cephesinde bulunmaktadır. Hem sporcuların hem seyircilerin binaya girişi buradan sağlanmaktadır. Binanın batı cephesinde bir giriş kapısı daha bulunmaktadır. Bu kapı yaz aylarında kullanıma açıktır. Bina girişinde rüzgarlık yoktur. Girişe basamak ve rampayla ulaşım vardır.

Bina girişinden doğrudan fuaye alanına girilmektedir. Zemin katta spor sahası başta olmak üzere, savunma sanatları salonu, soyunma odaları ve duşlar bulunmaktadır. Salondaki tribünler tek taraflıdır. Seyirci girişi alt kottan tribünün ortasından olmaktadır ve tribünlere ulaşım merdiven basamaklarıyla sağlanmaktadır (Şekil 5).

Şekil 5. (a) D Kapalı Spor Salonu'nun konumu, (b) D Kapalı Spor Salonu'nun dış mekan görüntüsü, (c) D Kapalı Spor Salonu'nun kat planı, (d, e, f, g, h, i, j) D Kapalı Spor Salonu'nun iç mekan görüntüleri (Kişisel arşiv)

3. BULGULAR

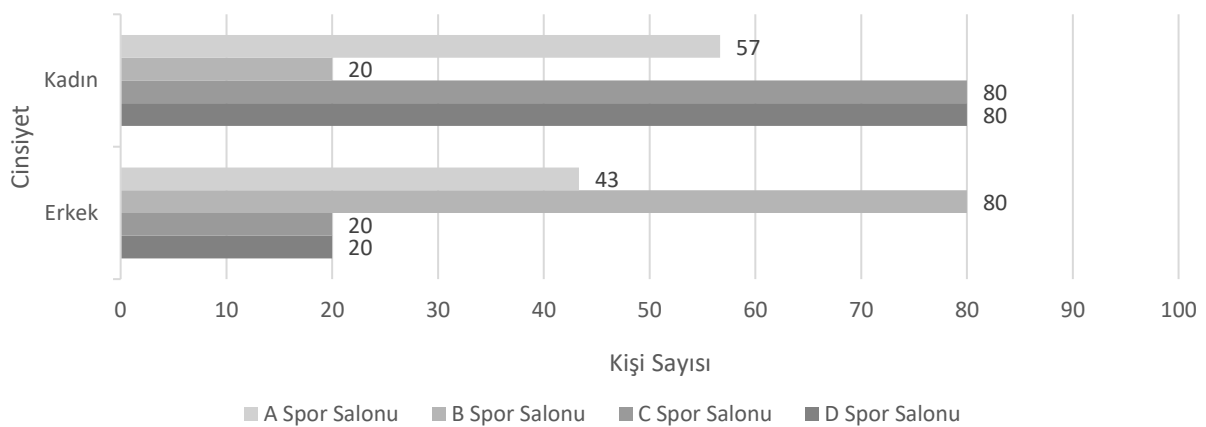
Bu bölümde, alan çalışması kapsamında seçilen kapalı spor salonlarında gerçekleştirilen gözlemler, görüşmeler ve anket sonuçları detaylı olarak analiz edilmiştir. Araştırmada, kullanıcıların spor salonlarıyla ilgili deneyimlerini etkileyen çeşitli konfor parametrelerine yönelik anket verileri incelenmiştir. Kullanıcıların demografik özellikleri ve salon tercih sebepleri değerlendirilmiş; erişilebilirlik, tasarım, görsel, işitsel ve ısı konfor ile iç ortam hava kalitesi gibi faktörler temelinde analizler yapılmıştır. Kullanıcı memnuniyetini değerlendirmek amacıyla, cinsiyet, meslek, spor salonu tercih nedenleri ve spor tesisine ulaşımında kullanılan araçlar gibi değişkenler veri toplama sürecine dahil edilmiştir. Anketler, her spor salonunda kullanıcı yoğunluğunun yüksek olduğu gün ve saatler dikkate alınarak; özellikle maç günlerine göre planlanan ziyaretlerde, toplamda 100 farklı kullanıcıya uygulanmıştır.

Cinsiyet farklılıklarının, kapalı spor salonlarındaki kullanıcı profili üzerinde belirgin etkileri olduğu görülmüştür. Erkek ve kadın kullanıcılar, salon içi alan kullanımı ve mahremiyet gibi gereksinimlerde farklı tercihler sergileyebilmektedir. Meslek gruplarına bağlı olarak ise kullanıcıların spor salonunu ziyaret etme sıklığı ve beklentilerinde değişiklikler gözlemlenmiştir; örneğin, kamu veya özel sektörde çalışanlar genellikle belirli saatlerde salonu tercih ederken, serbest meslek sahipleri farklı zaman dilimlerinde salon kullanımını tercih etmektedir. Ayrıca, spor salonlarına ulaşımında kullanılan araçlar da kullanıcıların erişilebilirlik algısını doğrudan etkilemekte olup, toplu taşıma veya özel araç tercihi, salonların konumlandırılması ve ulaşılabilirliği açısından önemli bir göstergedir.

Anketin ikinci bölümünde, kullanıcılar spor salonlarının konfor koşullarına ilişkin memnuniyetlerini 5'li Likert ölçeği aracılığıyla belirtmiş ve salonların sağladığı konfor düzeyine ilişkin değerlendirmelerde bulunmuştur. Elde edilen veriler grafiklerle desteklenmiş ve her bir konfor unsurunun kullanıcı memnuniyetine etkisi kapsamlı şekilde analiz edilmiştir. Araştırma sonuçları, kapalı spor salonlarında optimal konfor koşullarının sağlanabilmesi için gerekli iyileştirme alanlarına ilişkin önemli bilgiler sunmakta olup, kullanıcı beklentilerine uygun tasarım ve düzenlemelerin geliştirilmesi için sağlam bir temel oluşturmaktadır.

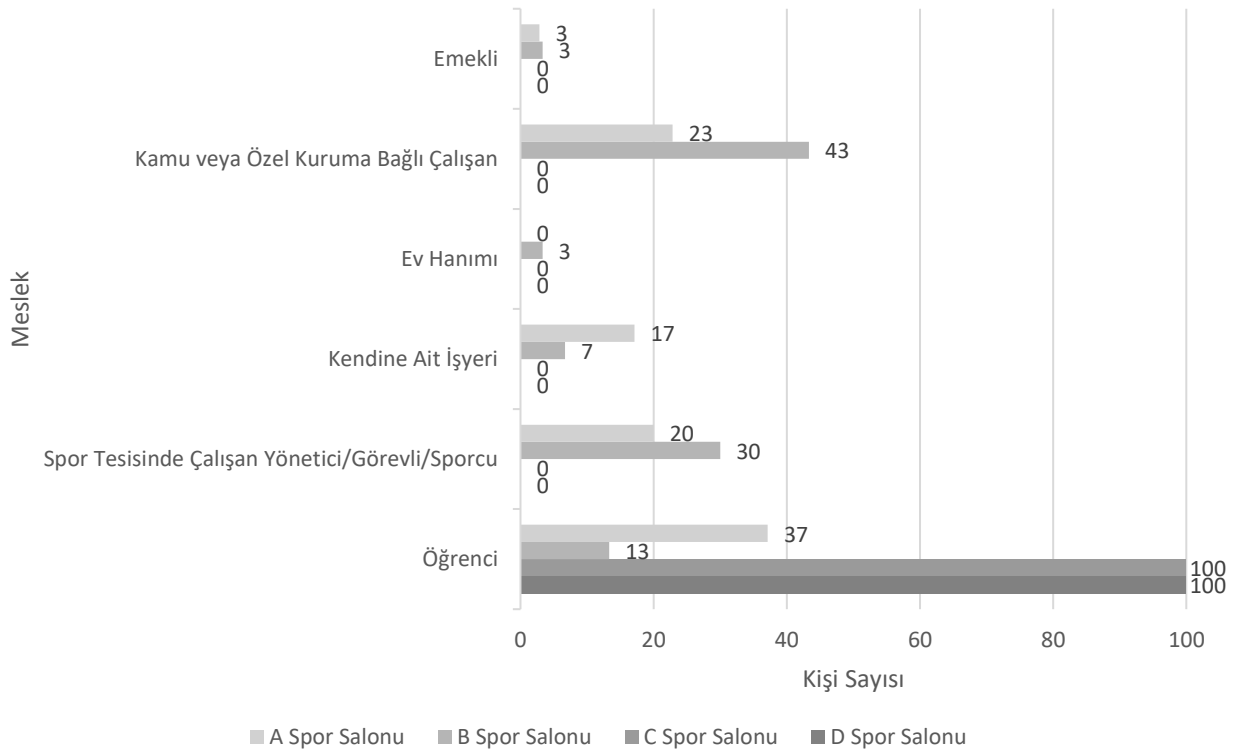
A Spor Salonu'nda 57 kadın, 43 erkek kullanıcıya, B Spor Salonu'nda 20 kadın, 80 erkek kullanıcıya, C Spor Salonu'nda 80 kadın 20 erkek kullanıcıya, D Spor Salonu'nda 80 kadın 20 erkek sporcuya anket yapılmıştır (Tablo 1).

Tablo 1. Kullanıcıların cinsiyet durumu

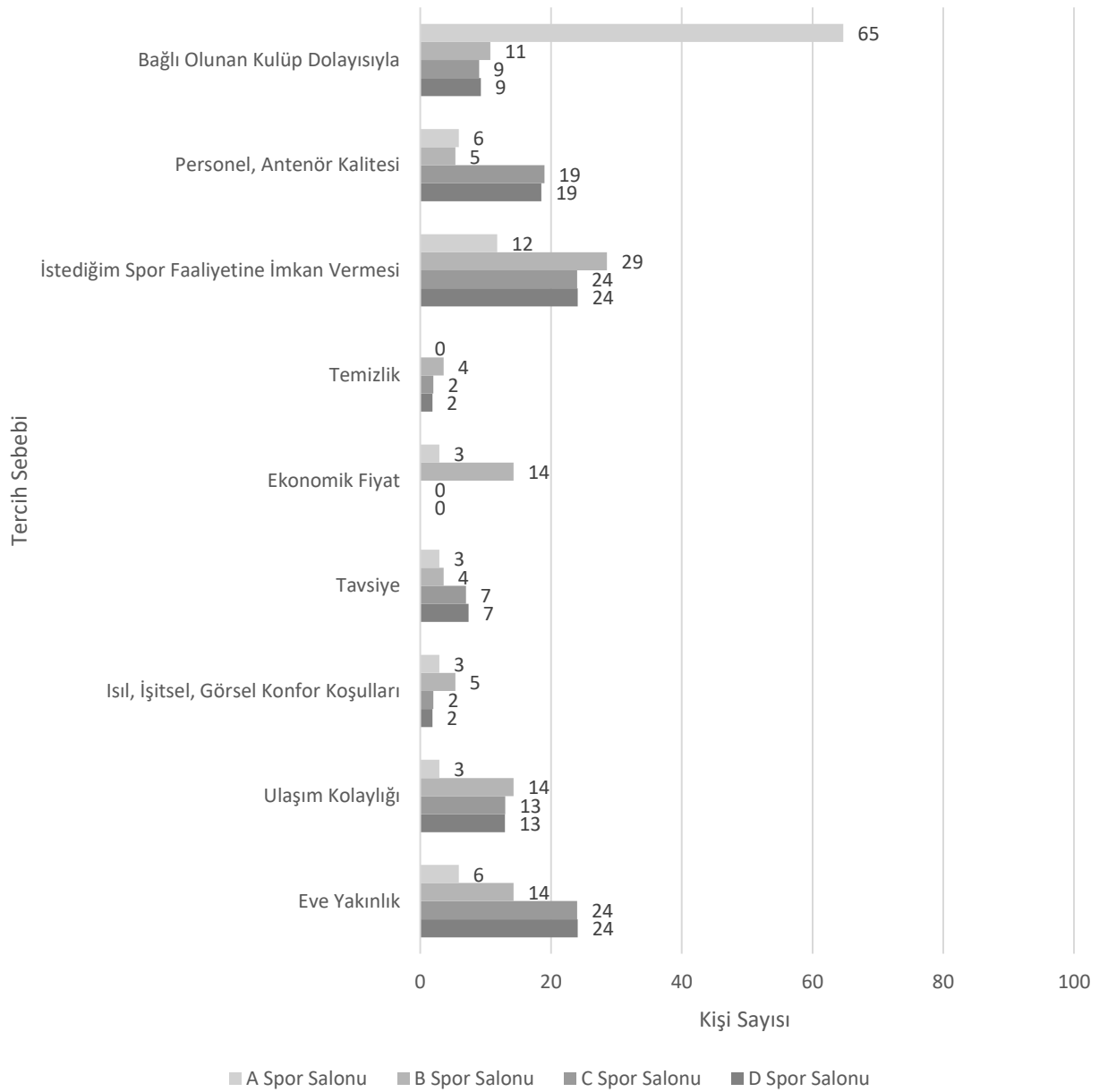
A Spor Salonu'nda 3 kişi emekli, 23 kişi kamu veya özel kuruma bağlı çalışan, 17 kişi kendine ait işyeri olan, 20 kişi spor tesisinde çalışan yönetici/görevli/sporcucu, 37 kişi öğrenci, B Spor Salonu'nda 3 kişi emekli, 43 kişi kamu veya özel kuruma bağlı çalışan, 3 kişi ev hanımı, 7 kişi kendine ait işyeri olan, 30 kişi spor tesisinde çalışan yönetici/görevli/sporcucu, 13 kişi öğrenci, C Spor Salonu'nda 100 kişi öğrenci ve D Spor Salonu'nda 100 öğrenci olmak üzere toplam 400 kişiye anket yapılmıştır (Tablo 2).

Tablo 2. Kullanıcıların meslek durumu

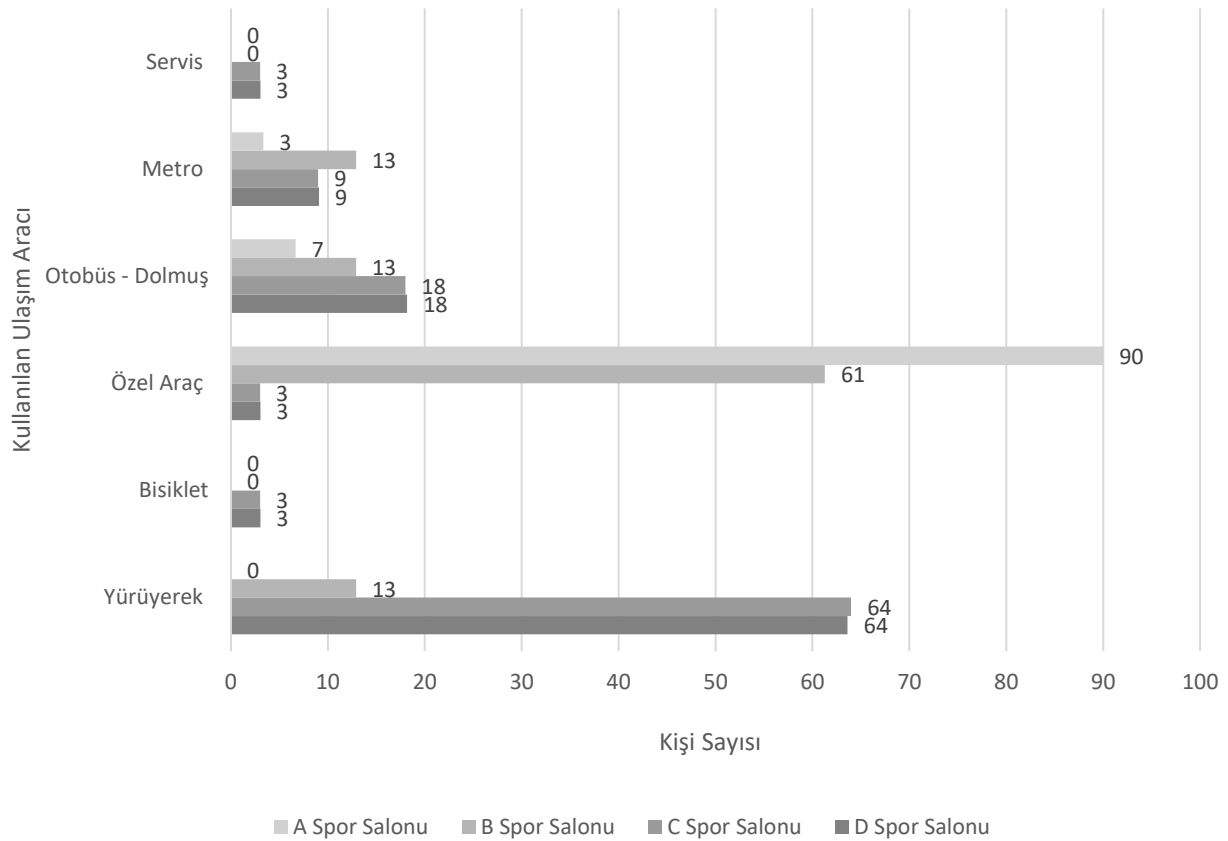
Anket yapılan kişilerden elde edilen verilere göre, A Kapalı Spor Salonu'nu 65 kişi bağlı olunan kulüp dolayısıyla, 6 kişi personel antrenör kalitesi, 12 kişi istedikleri spor faaliyetlerine imkan vermesi, 3 kişi ekonomik fiyat, 3 kişi tavsiye, 3 kişi ısı, işitsel, görsel konfor koşulları, 3 kişi ulaşım kolaylığı, 6 kişi eve yakınlık sebebiyle, B Kapalı Spor Salonu'nu 11 kişi bağlı olunan kulüp dolayısıyla, 5 kişi personel antrenör kalitesi, 29 kişi istedikleri spor faaliyetlerine imkan vermesi, 4 kişi temizlik, 14 kişi ekonomik fiyat, 4 kişi tavsiye, 5 kişi ısı, işitsel, görsel konfor koşulları, 14 kişi ulaşım kolaylığı, 14 kişi eve yakınlık sebebiyle, C Kapalı Spor Salonu'nu 9 kişi bağlı olunan kulüp dolayısıyla, 19 kişi personel antrenör kalitesi, 24 kişi istedikleri spor faaliyetlerine imkan vermesi, 2 kişi temizlik, 7 kişi tavsiye, 2 kişi ısı, işitsel, görsel konfor koşulları, 13 kişi ulaşım kolaylığı, 24 kişi eve yakınlık sebebiyle, D Kapalı Spor Salonu'nu 9 kişi bağlı olunan kulüp dolayısıyla, 19 kişi personel antrenör kalitesi, 24 kişi istedikleri spor faaliyetlerine imkan vermesi, 2 kişi temizlik 14 kişi ekonomik fiyat, 4 kişi tavsiye, 5 kişi ısı, işitsel, görsel konfor koşulları, 14 kişi ulaşım kolaylığı, 24 kişi eve yakınlık sebebiyle tercih etmektedir (Tablo 3).

Tablo 3. Kullanıcıların spor salonunu tercih sebepleri

A Spor Salonu'na 3 kişi metro, 7 kişi otobüs-dolmuş, 90 kişi özel araç, B Spor Salonu'na 13 kişi metro, 13 kişi otobüs-metro, 61 kişi özel araç, 13 kişi yürüyerek, C Spor Salonu'na 3 kişi servis, 9 kişi metro, 3 kişi özel araç, 3 kişi bisiklet, 64 kişi yürüyerek, D Spor Salonu'na 3 kişi servis, 9 kişi metro, 18 kişi otobüs-metro, 3 kişi özel araç, 3 kişi bisiklet, 64 kişi yürüyerek ulaşım sağlamaktadır (Tablo 4).

Tablo 4. Kullanıcıların spor tesisine gelirken kullandıkları ulaşım araçları

Tablo 5'te, dört farklı kapalı spor salonuna ait kullanıcı memnuniyet düzeyleri yer almaktadır. Anket yoluyla elde edilen veriler, kullanıcı memnuniyet düzeylerinin sistematik olarak yorumlanabilmesine imkan sağlayacak şekilde analiz edilmiştir. Her bir kriter için kullanıcıların verdikleri yanıtların yüzdesel dağılımı esas alınmıştır. İlgili kritere "memnun" yanıtı veren katılımcı oranı %50'nin üzerinde ise "Memnun (M)", %50'nin altında ise "Memnun Değil (MD)" olarak değerlendirilmiştir.

Ankette yer alan değerlendirme kriterleri, ulaşım ve erişilebilirlik, planlama ve tasarım, konfor (ısı, işitsel, görsel), iç ortam hava kalitesi, temizlik-hijyen ve acil durum prosedürleri gibi çok boyutlu kriterler temelinde oluşturulmuştur. Bu bağlamda, tablo, kullanıcıların en yüksek memnuniyeti ifade ettikleri alanlar ile iyileştirilmesi gereken alanları görsel olarak sunmakta; mevcut mekânsal kaliteyi kullanıcı perspektifinden analiz ederek, yöneticilere ve tasarımcılara stratejik kararlar alabilmeleri için değerli ve anlamlı veriler sunmaktadır.

Tablo 5. Kullanıcıların karşılaştırmalı memnuniyet durumları

Değerlendirme Kriterleri		Memnuniyet Durumu							
		Bina A		Bina B		Bina C		Bina D	
		M	MD	M	MD	M	MD	M	MD
Ulaşım ve Erişilebilirlik	Spor salonu yapısına ulaşım kolaylığı	x		x		x		x	
	Engelli sporcular için ulaşım kolaylığı		x		x	x		x	
	Spor salonu dolaşım alanları (koridor, geçiş vb)	x		x		x		x	
Planlama ve Tasarım	Sirkülasyon elemanları (merdiven, rampa vb)		x	x		x		x	
	Islak hacimlerin sayısı		x	x		x		x	
	Bekleme ve dinlenme alanları		x	x		x		x	
	Tribünlerdeki seyirci oturma alanları		x		x	x			x
	Engelli seyircilerin kullanımına uygunluğu		x	x		x		x	
	Spor sahasının döşeme kaplama malzemesi		x	x		x		x	
	Soyunma odaları ve duş sayıları		x	x		x		x	
	Kullanılan pencerelerin boyutsal uygunluğu		x	x		x		x	
Isıl Konfor	Otopark yeterliliği		x	x		x			x
	Yaz mevsimi iç ortam sıcaklığı		x		x	x		x	
İşitsel Konfor	Kış mevsimi iç ortam sıcaklığı		x	x		x		x	
	İç ortam ses yalıtımı		x	x		x		x	
Görsel Konfor	Dış ortam ses yalıtımı	x		x		x		x	
	Doğal aydınlatma		x		x	x			x
İç Ortam Hava Kalitesi	Yapay aydınlatma		x		x	x		x	
	Doğal havalandırma		x		x	x		x	
	Yapay havalandırma		x		x	x		x	
	İç hacimlerde hissedilen koku		x		x	x		x	
	Tuvaletlerdeki havalandırma		x		x	x		x	
Temizlik ve Hijyen	Islak hacimlerin temizlik ve hijyeni		x		x	x		x	
	Spor salonu ve sahasının temizlik ve hijyeni		x	x		x			x
	Soyunma odaları ve duşların temizlik ve hijyeni		x		x	x			x
Acil Durum Prosedürleri	Kullanıcıların acil durum prosedürleri hakkında bilgi yeterliliği		x		x	x		x	
	Acil durumlarda kullanılacak ekipmanların düzenli kontrol edilmesi		x		x	x		x	

(M: Memnun, MD: Memnun Değil)

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışma, kapalı spor salonlarında sağlanan konfor koşullarının kullanıcı deneyimi ve memnuniyeti üzerindeki etkilerini değerlendirmektedir. Elde edilen bulgular, ulaşılabilirlik, ergonomik tasarım ve iç mekân konfor düzeyi gibi unsurların kullanıcı memnuniyetiyle doğrudan ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Kapalı spor salonlarının tasarımı, yalnızca işlevsel ihtiyaçları karşılamakla kalmamalı; aynı zamanda kullanıcıların fiziksel ve psikolojik rahatlıklarını da gözetmelidir. İç ortam hava kalitesi, hijyen standartları ve güvenlik prosedürlerinin etkin biçimde uygulanması, genel kullanıcı memnuniyetini artırmaktadır. Çalışma, bu faktörlerin kullanıcı deneyimini doğrudan etkilediğini ve tasarım sürecinde bütüncül bir yaklaşımla ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır.

Anket ve gözlem sonuçlarına göre:

- Erişilebilirlik: Katılımcıların çoğu genel erişim olanaklarından memnun olsa da, engelli kullanıcılar için erişilebilirliğin yetersiz olduğu görülmüştür. A, B ve D spor salonlarında engelli erişimine dair olumsuz geri bildirimler alınırken, yalnızca C spor salonu olumlu değerlendirilmiştir. Tribünlere yalnızca merdivenle erişilebilmesi ve bazı salonlarda asansör bulunmaması, evrensel tasarım

ilkelerine aykırıdır. Erişilebilirlik yalnızca fiziksel erişimle sınırlı olmamalı; yönlendirme sistemleri, otopark alanları ve acil durum tahliye çözümleriyle desteklenmelidir.

- **Planlama ve Tasarım:** Spor salonları arasında işlevsel kullanım kalitesi açısından belirgin farklılıklar saptanmıştır. A spor salonu en düşük memnuniyet düzeyine sahipken, B, C ve D salonlarında memnuniyet daha yüksektir. A spor salonunda yetersiz sirkülasyon, uygun olmayan zemin kaplamaları ve sınırlı otopark alanları başlıca sorunlar arasındadır. Ayrıca saha içi erişimin yalnızca merdivenle sağlanması, engelli bireylerin katılımını kısıtlamakta ve kapsayıcı spor kültürünü engellemektedir.
- **Isıl Konfor:** Yaz aylarında C ve D salonları kullanıcı beklentilerini karşılarken, A ve B salonlarında memnuniyet düşüktür. Kış aylarında B, C ve D salonları nispeten olumlu değerlendirilmiş, ancak A salonu her iki mevsimde de yetersiz bulunmuştur. Bu durum, yetersiz HVAC sistemleri, zayıf ısı yalıtımı ve enerji verimliliği açısından önemli eksikliklere işaret etmektedir.
- **İşitsel Konfor:** Genel olarak ses yalıtımı yeterli bulunmakla birlikte, A spor salonunda akustik performans yetersizdir. Bu da yankı ve ses geçişi gibi sorunların varlığını göstermekte ve ses yutucu paneller gibi çözümlerin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Akustik planlama, yalnızca fiziksel düzenlemelerle değil, kullanım saatleri ve etkinlik türüne göre de optimize edilmelidir.
- **Görsel Konfor:** Yalnızca C spor salonu doğal ve yapay aydınlatma açısından yeterli bulunmuştur. A ve B salonları her iki aydınlatma türünde de yetersiz kalırken, D salonu doğal ışık açısından eksiktir. Işık dağılımının homojen olmaması ve pencere yerleşimlerinin yetersizliği, uzun süreli kullanımlarda göz yorgunluğuna neden olmaktadır. Bu durum, doğal ve yapay aydınlatma tasarımlarının birlikte ve dengeli biçimde planlanması gerekliliğini göstermektedir.
- **İç Hava Kalitesi:** A ve B salonlarında hem doğal hem de mekanik havalandırma sistemleri yetersiz bulunmuş; koku kontrolü gibi temel kriterler karşılanamamıştır. Buna karşılık, C ve D salonlarında daha dengeli bir hava sirkülasyonu ve koku yönetimi sağlanmıştır. Bu bulgu, iç hava kalitesinin kullanıcı sağlığı ve konforu açısından kritik bir rol oynadığını ortaya koymaktadır.
- **Hijyen ve Temizlik:** Spor salonları arasında hijyen koşulları bakımından ciddi farklar gözlemlenmiştir. C salonu, hem genel alanlarda hem de ıslak hacimlerde kullanıcı beklentilerini karşılarken; A salonunda hijyen kriterleri genel olarak yetersiz bulunmuştur. B salonunda genel alanlar temiz olsa da soyunma odası ve duş alanlarında eksiklikler vardır. D salonunda ise yalnızca ıslak hacimlerin temizliği yeterli düzeydedir. Hijyen standartlarının tüm kullanım alanlarını kapsayacak şekilde uygulanması gereklidir.
- **Acil Durum Prosedürleri:** A ve B salonu kullanıcıları, acil durum prosedürlerine dair bilgi eksikliği yaşamaktadır. Ayrıca yangın ekipmanlarının düzenli kontrolü yapılmamaktadır. Buna karşın, C ve D salonlarında hem tahliye planları hem de ekipman kontrolleri yeterlidir. Acil durum yönetimi, kullanıcı güvenliğini doğrudan etkileyen temel bir tasarım ve işletme unsurudur.

Sonuç olarak, kapalı spor salonlarında kullanıcı memnuniyetinin sağlanmasında konfor koşulları belirleyici bir rol oynamaktadır. Erişilebilirlik, ısı, işitsel ve görsel konfor, iç hava kalitesi, hijyen ve güvenlik gibi faktörlerin bütüncül bir yaklaşımla ele alınması, kullanıcı deneyimini doğrudan etkilemektedir. Bu çalışma, kullanıcı odaklı ve kapsayıcı tasarım ilkelerinin, spor salonlarının hem işlevselliğini hem de sürdürülebilirliğini artırmada kritik öneme sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

Research Problem & Purpose

Today, the importance of healthy living and social activity is increasing day by day. In this context, indoor sports halls are frequently preferred by athletes and individuals who want to do sports. User satisfaction in such areas is directly related to the physical conditions and comfort conditions of the gym. The problem of this study is the extent to which the comfort conditions offered in indoor sports halls meet user expectations and the experiences they offer to users.

The main purpose of the research is to evaluate the comfort conditions that affect user satisfaction in indoor sports halls. In particular, it aims to examine the effects of factors such as heating-cooling systems and ventilation in the

context of thermal comfort, lighting in the context of visual comfort, acoustic regulations and hygiene in the context of auditory comfort on user satisfaction.

Methodology

The research was carried out by a combination of qualitative and quantitative data collection methods. First, previous studies on comfort conditions and user satisfaction in indoor sports halls were examined by conducting a literature review. Then, a survey was conducted with individuals doing sports in different indoor sports halls in Bursa and with the personnel working in the gym. The questionnaire consists of four main sections: demographic information, physical conditions of the gym, level of satisfaction, and recommendations. In the survey, classic questions are also included in order for users to evaluate indoor sports halls in terms of their architectural features and structural comfort conditions. These questions enable indoor sports hall users to indicate the positive and negative aspects of the indoor sports hall they use, to explain what changes the existing architecture needs and to make necessary suggestions. In addition, observations were made in several designated gyms. In line with these observations, photographs supporting the study were taken, so that the survey results were supported by visual and observational data.

Findings

The data obtained as a result of the research show that the comfort conditions of indoor sports halls have a significant effect on user satisfaction. The main findings can be summarized as follows:

1. *Heating and Cooling Systems:* A large proportion of users have stated that they are not satisfied with the temperature regulations of gyms. Inadequate cooling, especially in summer, and insufficient heating in winter, negatively affect user satisfaction.
2. *Ventilation:* Inadequate ventilation is one of the most common complaints of users. Although users generally state that the indoor air temperature is suitable in summer and winter, many of them stated that natural and artificial ventilation is not sufficient and that there is an odor problem indoors in the gym. In addition, the stuffy and suffocating nature of gyms has negative consequences in terms of both physical comfort and health.
3. *Lighting:* In gyms with insufficient natural light intake and poor artificial lighting, users feel uncomfortable. It is seen that the windows used in some of the sports halls are insufficient in terms of size and the natural lighting is insufficient due to the fact that a few windows are closed for use. Inadequate lighting poses a serious problem, especially for those who play sports in the evening.
4. *Acoustic Arrangements:* Failure to provide noise control is another factor that reduces user satisfaction as it causes indoor sounds to interfere with each other. The lack of proper acoustic arrangements in gyms negatively affects the concentration and motivation of individuals who train.
5. *Hygiene:* The cleanliness and hygiene conditions of gyms are critical for users. According to the results of the survey, the general satisfaction level of users who are not satisfied with hygiene conditions is quite low.
6. *Accessibility:* The lack of elevators in some of the gyms, only access by stairs, shows that disabled users are ignored in the planning and design of the gyms.

Conclusions and Recommendations

As a result of the observations, interviews and surveys, it has been deemed necessary to carry out the planning and design stages of the indoor sports halls in accordance with the users, to choose the appropriate materials for the sports, and to design the space in accordance with the context of visual comfort, auditory comfort and thermal comfort. In this study, Bursa indoor sports halls were examined in order to provide optimal comfort conditions in indoor sports halls and the stages that should be planned and implemented in order to provide optimal comfort conditions in indoor sports halls were questioned.

The results of the research show that the comfort conditions in indoor sports halls directly affect user satisfaction. In this regard, several recommendations have been made to the operators and managers of gyms:

1. *Improvement of Heating and Cooling Systems:* An effective and regular heating-cooling system should be installed in gyms to increase user satisfaction. Periodic maintenance of these systems should be carried out and users should be provided with sports in a comfortable environment.
2. *Effective Ventilation:* Adequate ventilation should be provided in sports halls, and natural ventilation facilities should be increased if possible. Mechanical ventilation systems should be regularly inspected and maintained.
3. *Lighting Arrangements:* Natural light intake should be increased and artificial lighting systems should be adjusted according to the needs of users. By ensuring homogeneous distribution of lighting, dark areas that will cause eye strain and visual disturbances should be minimized.

4. *Acoustic Improvements: Appropriate acoustic materials should be used and sound insulation should be made to ensure noise control in sports halls. In this way, users can be more focused and motivated during training.*
5. *Hygiene and Cleaning: Cleaning of gyms should be done regularly and frequently. In particular, changing rooms, shower areas and toilets should be made suitable for hygienic conditions. In addition, information and guidance should be provided to encourage users to comply with hygiene rules.*
6. *Accessibility: Planning and design should be done in the gym taking into account disabled users.*

In line with these recommendations, it is possible to improve the comfort conditions of indoor sports halls and increase user satisfaction. Gym operators should regularly evaluate user feedback, carry out continuous improvement studies and take care to provide services in accordance with the expectations of users. In this way, both the loyalty of existing users can be increased and new users can be acquired.

Yazar Katkı Beyanı

A. Fikir ve Kurgu	B. Literatür İncelemesi	C. Yazım
D. Veri Toplama	E. Analiz	F. Eleştirel İnceleme

Süeda Çilek Genç: **A/B/C/D/E/F**

Arta Çupı: **A/B/C/D/E/F**

Filiz Şenkal Sezer: **A/C/F**

KAYNAKLAR

- Ahmed, W., Hassanain, M. A. (2020). Post-Occupancy Evaluation of A University Shopping Mall Facility. *Architecture Civil Engineering Environment*, 13(2), 5-15. <https://doi.org/10.21307/ACEE-2020-013>
- Alkaya, İ. (2019). Akustiğin Spor Salonu Tasarımında Bir Parametre Olarak Değerlendirilmesi Üzerine İnceleme, (Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü).
- Arı, F. (2019). Spor Merkezlerini Kullanan Tüketicilerin Spor Merkezi Seçimini Etkileyen Faktörler: İstanbul Avrupa Yakasına Yönelik Bir Uygulama, (Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Arıkan, M. T. (2009). Spor Salonlarının Çok Amaçlı Kullanımının İGSM'ye Bağlı Salonlar Örneğinde İncelenmesi, (Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü).
- Arslan C., Gür E., Yıldırım E., Orhan S. (2002). Spor Ortamlarında Gürültü Kirliliği ve Bu Ortamlarda Bulunan Kişilerin Sağlık Riskleri Konusunda Bilgi Düzeylerinin Araştırılması, *Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Tıp Dergisi*, 16 (3-4), 281-288.
- Berk, A., Yolal, M., Özdemir, C. (2020). Spor Salonu Üyelerinin Motivasyonları Üzerine Bir Araştırma, *Yönetim, Ekonomi ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 59-70. <https://doi.org/10.29226/TR1001.2020.185>
- Berquist, J., Ouf, M. M., O'Brien, W. (2019). A method to conduct longitudinal studies on indoor environmental quality and perceived occupant comfort. *Building and Environment*, 150, 88-98. <https://doi.org/10.1016/j.buildenv.2018.12.064>
- Bulut Karaca, Ü. (2022). İç Ortam Kalitesinin Önemi Üzerine Bir Araştırma. *Kent Akademisi*, 15(4), 1724- 1741. <https://doi.org/10.35674/kent.1118122>
- Çelik, Ö. (2018). Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürlüğü' ne Ait Spor Tesislerinin, Fiziksel Özelliklerinin ve İşletmecilik Anlayışının, Sporcu ve Antrenörlerin İhtiyaç ve Beklentileri Açısından Değerlendirilmesi (Bingöl İli Örneği), (Yüksek Lisans Tezi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü).
- Davis, R.W., Shepley, M. M. (2002). Architecture for wellness: A post-occupancy evaluation of a university student recreation center. *Recreational Sports Journal*, 26(1), 31-40. <https://doi.org/10.1123/rsj.26.1.31>
- Demiröz, M. V. (2009). Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü'ne Ait Spor Tesislerinin, Fiziksel Özelliklerinin ve İşletmecilik Anlayışının, Sporcu ve Antrenörlerin İhtiyaç ve Beklentileri Açısından Değerlendirilmesi (Kahramanmaraş İli Örneği), (Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Doğan, A. (2007). Spor Salonlarının Havalandırma Açısından Değerlendirilmesi, (Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi).

- El-Kadi, A. E. M. A., Fanny, M. A. (2003). Architectural designs and thermal performances of school sports-halls. *Applied Energy*, 76(1-3), 289-303. [https://doi.org/10.1016/S0306-2619\(03\)00069-2](https://doi.org/10.1016/S0306-2619(03)00069-2)
- Erdoğan, A. (2016). Algılanan Hizmet Kalitesi, Hizmet Değeri ve Memnuniyet Üzerinde Algılanan Risk Faktörünün Etkisi Sağlıklı Yaşam ve Spor Merkezleri Üzerine Bir Uygulama, (Yüksek Lisans Tezi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü).
- Ertürk, M. (2017). Investigating the problems associated with interior air quality of bedrooms in boarding schools and developing a new system. *Sakarya University Journal of Science*, 21(5), 851-859. <https://doi.org/10.16984/saufenbilder.300751>
- Eser, F. D. (2015). Üniversite Spor Tesisleri Kullanıcıları Memnuniyet Düzeyi (Pamukkale Üniversitesi Spor Merkezi Örneği), (Yüksek Lisans Tezi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü).
- Eski, Y.E. (1998). Türkiye'deki Kapalı Spor Tesislerinde Kullanım Evresinde Ortaya Çıkan Tasarım Yapım Sorunlarının Çözümüne İlişkin Bir Araştırma, (Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü).
- Fan, Z., Liu, M., Tang, S., Zong, X. (2023). Integrated daylight and thermal comfort evaluation for tropical passive gymnasiums based on the perspective of exercisers. *Energy and Buildings*, 300. <https://doi.org/10.1016/j.enbuild.2023.113625>
- Güler, H., Ülkü, S. (2007). Bitişik Nizamlı Villa Tipi Konutlarda Yapısal Konfor Koşulları Üzerine Bir Araştırma. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi*, 12(2).
- Güzel, D., Taşçı, M. F. (2022). Spor Merkezlerinde Algılanan Hizmet Kalitesi Düzeyinin Belirlenmesi: Erzurum İli Örneği. *Erzurum İli Örneği. Bucak İşletme Fakültesi Dergisi*, 5(1), 66-88. <https://doi.org/10.38057/bifd.1094752>
- Hızal, A., (2016). Spor Tesis Çevresi Faktörleri Memnuniyet ve Ağızdan Ağıza İletişim (WOM) Üzerine Etkisi, (Yüksek Lisans Tezi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü).
- Huang, X., Chen, G., Zhao, C., Peng, Y., Guo, W. (2022). Post occupancy evaluation of indoor environmental quality of sports buildings at hot and humid climate from the perspective of exercisers. *Building and Environment*, 226. <https://doi.org/10.1016/j.buildenv.2022.109760>
- Işıklar Bengi, S., Topraklı, A.Y., Şahin, S. (2020). Spor Yapılarının Kullanım Sürecinde Değerlendirilmesinin Önemi. 3rd International Conference On Sports for All and Wellness, 284-294.
- Koç, H., Aslan, B., Ertutar, Ö. (2021). Akademisyen Görüşlerine Göre Üniversite Spor Tesis Yeterlilik Düzeylerinin İncelenmesi (Doğu Anadolu Bölgesi Örneği). *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 107-115. <https://doi.org/10.33689/spormetre.870555>
- Korkmaz, D. (2021). Belediye Spor Tesislerinde Sunulan Hizmetin Kalitesinin Kullanıcılar Tarafından Nasıl Algılandığının İncelenmesi (Bursa Büyükşehir Belediyesi Örneği), (Yüksek Lisans Tezi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü).
- Korukçu, M. Ö. (2015). Spor Salonlarında Isıl Konfor İç Hava Kalitesi ve Aydınlatma. 12. Ulusal Tesisat Mühendisliği Kongresi, 1, 261-267.
- Kölük, E. (1996). İç Mekanlarda Oluşan Gürültüler ve Önlemler (Kapalı Spor Salonu Örneği), (Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü).
- Kuyucu, M., Vatan, M. (2017). Kullanım Sonrası Değerlendirme Yöntemi: Gaziantep Hasan Kalyoncu Üniversitesi Öğrenci Yurtları Örneği. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, 33, 41-61. <https://doi.org/10.17932/IAU.IAUD.13091352.2017.9/33.41-61>
- Li, Y., Li, L., Shen, P., Yuan, C. (2023). An occupant-centric approach for spatio-temporal visual comfort assessment and optimization in daylight sports spaces. *Indoor and Built Environment*, 33(1). <https://doi.org/10.1177/1420326X231187049>
- Liu, L., Zheng, F. (2024). An improved cohesive hierarchical clustering for indoor air quality monitoring in smart gymnasium with healthy sport areas. *Alexandria Engineering Journal*, 105, 204-217. <https://doi.org/10.1016/j.aej.2024.06.082>
- Maekawa, Z., Rindel, J. H., Lord, P. (1994). *Environmental and Architectural Acoustics*.
- Meral, S. S. (2019). Spor Salonlarının Çok Amaçlı Kullanımında Akustik Parametreler, (Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü).

- Miletic, M., Komatina, D., Babic, L., Lukic, J. (2024). Evaluating Energy Retrofit and Indoor Environmental Quality in a Serbian Sports Facility: A Comprehensive Case Study. *Applied Sciences*, 14(20). <https://doi.org/10.3390/app14209401>
- Ng, S. Y., Essah, E. (2018). Post occupancy evaluation of a sports pavilion within an educational establishment. *Proceedings of the Indoor Air 2018, Philadelphia, USA*. <https://centaur.reading.ac.uk/78297/>
- Ortiz, J., Gonzalez Matterson, M. L., Taddeo, P., Salom, J. (2019). Post-Occupancy Evaluation of Indoor Environmental Quality in a nZEB sport hall in a Mediterranean climate. *E3S Web of Conferences*, 111. <https://doi.org/10.1051/e3sconf/2019111020>
- Samsunlu, G., Kaya, B. (2020). Havalandırma Yöntemlerinin, Çalışan Memnuniyeti Üzerindeki Farklı Etkilerinin İncelenmesi. *Mimarlık ve Yaşam*, 5(2), 461-475. <https://doi.org/10.26835/my.678030>
- Sel, S. (1990). Üniversitelerde Kapalı Spor Salonları Planlama Kriterleri, (Yüksek Lisans Tezi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü).
- Şenkal, F. (2002). Yapıda Giydirme Cephe Sisteminin Kullanımında Optimal Konfor Koşullarının Sağlanması İçin Performans Kriterlerinin Araştırılması, (Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi).
- Tekin, O. (2019). Spor Salonlarının Çok Amaçlı Kullanımında Akustik Performansın Malzeme ve Tasarım Değişkenleri Aracılığıyla İncelenmesi, (Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü).
- Topraklı, A. Y. (2019). A Post Occupancy Evaluation Study for University Students' User Satisfaction of Dormitories. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 7(18), 39-60.
- Ulusoy, G. (2014). Çok Amaçlı Kullanımlar İçin Tip Spor Salonlarının Akustik Niteliklerinin İyileştirilmesi, (Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü).
- Uslu, S. (2021). Spor İşletmelerinde Müşteri Memnuniyetinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi, (Yüksek Lisans Tezi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü).
- Ünlü, D. Y., Şahin, N. (2021). Spor Tesislerinin Aydınlatmasında Yüksek Enerji Verimli ve LED'li Aydınlatma Araçları, *BEÜ Fen Bilimleri Dergisi*, 10 (1), 277-286. <https://doi.org/10.17798/bitlisfen.788748>
- Yanılmaz, Z., Tavşan, F. (2021). Sürdürülebilir Eğitim Yapılarında Konfor Koşullarına İlişkin Kullanıcı Görüşleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 12(2), 240-254. <https://doi.org/10.29048/makufebd.928538>
- Yonat, Ö. (2019). Sakarya İlinde Faaliyet Gösteren Spor Merkezi Üyelerinin Hizmet Kalitesi ve Müşteri Memnuniyeti Algılarına Yönelik Bir Araştırma, (Yüksek Lisans Tezi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü).
- Zhao, J., Aziz, F. A., Deng, Y., Ujang, N., Xiao, Y. (2024). A Review of Comprehensive Post-Occupancy Evaluation Feedback on Occupant-Centric Thermal Comfort and Building Energy Efficiency. *Buildings*, 14(9). <https://doi.org/10.3390/buildings14092892>

GELENEKSEL AKSARAY EVLERİNDE DEĞİŞİM VE DÖNÜŞÜM; HACI OSMAN ÜNSAL EVİ (ÜNSALLAR KONAĞI) ÖRNEĞİ

Rana ATA ÜNSAL¹

¹ İstanbul Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Mimarlık A.B.D., İstanbul, Türkiye.

ÖZET

Bu çalışmanın amacı; Geleneksel Aksaray Evleri'nin geçirdiği değişim ve dönüşümler üzerinde durarak, özgün işlevini günümüze kadar sürdüren bu evlerin mekân kurgusunda meydana gelen değişimlerin zaman içerisinde kullanıcı ihtiyaçlarına göre nasıl biçimlendiğini karşılaştırmalı olarak bir örnek üzerinden incelemektir. Örnek olarak seçilen ev, restore edilmeden çağdaş donatılarla güne uyarlanan ve konumu nedeniyle Taşpazar Mahallesi Kentsel Sit Alanı içerisinde bulunan Hacı Osman Ünsal Evi (Ünsallar Konağı)'dir. Sağlam bir halde ayakta kalmış olan ev, cephe özelliklerinin büyük bir kısmını korumaktadır. Ev hakkında önceden yapılmış çalışmaların bulunması ve günümüzdeki durumunun belgelenebilir nitelikte olması evin seçilmesindeki önemli etkenlerdir. Tüm bu veriler doğrultusunda Hacı Osman Ünsal Evi'nin geçirdiği değişim ve dönüşümler; yazılı kaynaklardan edinilen ve kullanıcılardan alınan bilgilere göre ele alınmıştır. Buna bağlı olarak, evin mekân kurgusunda meydana gelen değişiklikler elde edilen kat planları üzerine işlenmiş ve cephe düzenine ait değişimler fotoğraflarla ortaya konmaya çalışılmıştır. Böylece Hacı Osman Ünsal Evi'nin örneği üzerinden Geleneksel Aksaray Evleri'nin değişim ve dönüşüm gerekçeleri ve kullanım süreklilikleri tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Aksaray, geleneksel ev, sivil mimari, değişim ve dönüşüm, mekân kurgusu.

CHANGE AND TRANSFORMATION IN TRADITIONAL AKSARAY HOUSES; THE EXAMPLE OF HACI OSMAN ÜNSAL HOUSE (ÜNSALLAR KONAĞI)

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the transformations experienced by Traditional Aksaray Houses, with a particular focus on how spatial arrangements in houses that have retained their original function have evolved over time in response to user needs. This investigation is conducted through a comparative analysis based on a selected case study. The selected example is the Hacı Osman Ünsal House (Ünsallar Mansion), which has been adapted to contemporary standards without restoration and is located within the Taşpazar Neighborhood Urban Conservation Area. The house, which remains structurally intact, retains a significant portion of its facade features. The presence of previous studies on the house and the fact that its current condition is documentable are important factors in the selection of the house. In line with all these data, the changes and transformations that Hacı Osman Ünsal House has undergone were analyzed according to the information obtained from written sources and the information received from the users. Accordingly, the changes in the spatial organization of the house were processed on the floor plans obtained and the changes in the facade layout were tried to be revealed with photographs. Thus, through the example of Hacı Osman Ünsal House, the reasons for change and transformation of Traditional Aksaray Houses and their continuity of use are discussed.

Keywords: Aksaray, Traditional house, civil architecture, change and transformation, spatial organization.

Sorumlu Yazar : Rana Ata Ünsal (rata@itu.edu.tr)

Makale Geliş Tarihi : 23.03.2025

Makale Kabul Tarihi : 20.06.2025

DOI : 10.70370/kapu.1663671

Makale Künye Bilgisi : Ata Ünsal, R. (2025). Geleneksel Aksaray evlerinde değişim ve dönüşüm; Hacı Osman Ünsal Evi (Ünsallar Konağı) örneği. *KAPU Trakya Journal of Architecture and Design*, 5(1), 86-109.

*Bu makale, İstanbul Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Mimarlık Ana Bilim Dalı, Mimarlık Tarihi Doktora Programı'nda Prof. Dr. Aygül Ağır danışmanlığında yürütülen, "Aksaray Kent Katmanlarında Mimari Verilerin Sürekliliği" başlıklı doktora tezi kapsamında hazırlanmıştır.

Türk evi, âşık olunacak bir gelenektir.”– Doğan Kuban¹**1. GİRİŞ**

Anadolu coğrafyasının, kendine özgü özellikleriyle ortaya çıkardığı en önemli yapılardan biri geleneksel Anadolu evleridir. Geleneksel Anadolu evleri; toplumun inanç, gelenek, kural, dünya görüşü, aile yapısı gibi manevi unsurlarının yanı sıra geçmişteki yapım teknikleri, ilkeleri ve koşullarına, yerel malzeme olanaklarına ve bölgesel verilere bağlı olarak şekillenmiş maddi kültür unsurlarından biri olarak görülmektedir (Perker, 2010: 4). Geleneksel Anadolu evlerinde mekân kurgusunu ve mekânların tasarımını belirleyen temel etkenler ise kullanıcı gereksinimleridir. Bu gereksinimlere uygun olarak verilen işlevler evin biçimini etkiler. Nitekim Rapoport (1969) da evin biçimsel ve mekânsal oluşumunda ana belirleyici unsurun toplumsal ve kültürel etmenler olduğunu; malzeme, yapım yöntemleri ve teknoloji gibi fiziksel etmenlerin ise sadece değişikliklerde rol oynadığını belirtmektedir. Ayrıca geleneksel Anadolu evleri, zaman içerisinde oluşturduğu tarihi kent dokusuyla bulunduğu şehri diğer yerleşimlerden ayrı kılan ve kentin kimliğini oluşturan bir parçası haline gelmektedir. Geçmişteki yaşamı, mimari özellikleri ve tercihleri, sosyal-ekonomik durumu ve estetik değerleri günümüze yansıtan bu evlerin özgün karakteri ile korunup gelecek nesillere aktarılması ise mimarlık disiplini içerisinde her geçen gün önemi giderek artan bir konu olarak belirmektedir. Günümüze kadar yapılan çok sayıda araştırmada geleneksel evlerin kültürel ve yaşamsal değişime bağlı olarak ortaya çıkan güncel gereksinim ve isteklere yanıt veremediklerini, koruma ve yaşatma anlayışının ise evlerin güncel yaşantıya uyarlanmaksızın mümkün olamayacağını vurgulamaktadır (Perker, 2010: 1). Bu nedenle, ülkemizdeki çok sayıdaki geleneksel evde koruma ve güne uyarlama uygulamaları yapılmaktadır. Geleneksel evlerin değişen aile yapısına cevap verememesinin gerekçeleri şu şekilde özetlenebilir (Onat, 1990: 302):

- Geleneksel evlerin farklı sosyal ve ekonomik koşullara sahip aileler için tasarlanmış olmaları, günümüz kullanıcılarının isteklerine cevap verememesi,
- Konfor koşullarının modern yaşamın gereklerini karşılayamaması,
- Eski olmasından dolayı bakım ve onarımının güç olması,
- Günümüz çekirdek aile yapısının geleneksel Türk aile yapısına uymaması ve çekirdek aile için mekânların çok büyük olması,
- Geleneksel evlerin, günümüz kullanıcısının değişen ihtiyaçlarına cevap verememesi (kütüphane, çalışma odası diye ayrılmış mekânların olmaması),
- Ev sahiplerinin geleneksel evleri yıkarak, yeniden yapmak istemeleri veya satarak apartman dairesine geçmek istemeleridir.

Bu gerekçelere karşın üretilen çözüm yolları ise genellikle geleneksel evlerin **restore edilmeden çağdaş donatılarla güne uyarlanması, restore edilerek özgün işlevini koruması veya yeniden işlevlendirilmesi** olarak ele alınabilir. Böylece geleneksel evler korunmaya devam ederek kullanım sürekliliği sağlanmış olur.

Bu bağlamda, çalışmanın örneklem alanını oluşturan Aksaray kent merkezindeki Geleneksel Aksaray Evleri de mekân kurgusu, cephe düzeni, yapım tekniği ve malzemesi ile özgün bir durum sunarak günümüze ulaşmayı başarmış ve çoğu koruma altına alınmıştır. Bu çalışmanın amacı; Geleneksel Aksaray Evleri'nin geçirdiği değişim ve dönüşümler üzerinde durmak ve özgün işlevini günümüze kadar sürdüren bu evlerin mekân kurgusunda meydana gelen değişimlerin kullanıcı ihtiyaçlarına göre biçimlenişini restore edilmeden çağdaş donatılarla güne uyarlanan ev örneklerinden biriyle karşılaştırmalı olarak incelemektir. Örnek olarak seçilen yapı, Hacı Osman Ünsal Evi'dir. Literatürde, '*Hacı Osman Ünsal Evi*' (Erdal 2003, 2016) veya '*Ünsallar Konağı*' (Mutlu, 2022; Aksaray Valiliği, 2010) şeklinde adlandırılan ev, halk arasında '*Hacı Osman Ünsal Konağı*' olarak da anılmaktadır. Bodrumla birlikte üç katlı olan ev, iç sofalı plan tipine sahiptir ve kesme taştan yığma tekniğinde inşa

¹ Kuban, D. (2015). 'Türk Evi' Âşık Olunacak Bir Gelenektir, Doğan Kuban ile Şehirlerimizin Dünü, Bugünü ve Yarını Üzerine, (Söyleşi: Muazzez Tümay), *Sabah Ülkesi, Kültür-Sanat ve Felsefe Dergisi*, (43), 42-47. (URL-1)

edilmiştir. Sağlam bir şekilde ayakta olan ev, özgün işlevini ve cephe özelliklerini genel anlamda korumaktadır. Hacı Osman Ünsal Evi'nin zaman içerisinde geçirdiği değişimlerin ele alınarak tespit edilmesi; ev hakkında önceden yapılmış çalışmaların bulunması ve günümüzdeki durumunun belgelenebilir nitelikte olması sayesinde mümkün olmaktadır. Çalışmada ev, kullanıcı ihtiyaçlarının yarattığı değişimlere göre tarihlendirilerek kullanım evrelerine ayrılmış, mekân kurgusunda ve cephe düzeninde yaşanan geri dönüştürülebilir değişiklikler karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Hacı Osman Ünsal Evi üzerinden yapılan bu tespit çalışması; Geleneksel Aksaray Evleri'nin değişen yaşam koşulları ve standartlarına bağlı olarak ortaya çıkan güncel ihtiyaçlar, ailelerin küçülmesi, evlerin zorunlu veya geçici kullanıcı çözümleriyle terkedilmemiş olması, yere ve köklere bağlılık göstergesi olarak veya zorunluluklar nedeniyle evde yaşamın devam etmesi, ev sahibinin aldığı kişisel kararlar, mülkiyet hakları gibi etkenlere bağlı olarak hangi değişim ve dönüşümleri geçirdiğinin irdelenmesini ve sonuçlarına dair fikir sahibi olunmasını sağlamaktadır.

2. GELENEKSEL AKSARAY EVLERİNDE DEĞİŞİM ve DÖNÜŞÜM

Konumlandığı coğrafya nedeniyle sürekli iskân alan bir bölgede bulunan Aksaray, orta ölçekli bir yerleşim merkezidir. Bu bağlamda, kuşaklar boyunca süregelen gelenekleri, alışkanlıkları dolayısıyla toplumun yaşam tarzını yansıtan geleneksel evlerin kent içerisindeki varlığı da tartışılmaz hale gelmektedir. Kent merkezindeki sivil mimarlık yapıları içinde önemli bir yere sahip olan ve farklı çalışmaların odak noktasını oluşturan bu evler, araştırma ve incelemelerde kimi zaman '*Aksaray Evleri*' (Erdal 2003, 2016; Büyükmihç, 2000), kimi zaman '*Tarihi Aksaray Evleri*' (Duran & Tazefidan, 2017; Karadayı Yenice, 2017), kimi zaman ise '*Geleneksel Aksaray Evleri*' (Ata Ünsal vd., 2023; Mutlu, 2022; Demirbağ, 2021; Ata Ünsal, 2017; Karadayı Yenice, 2012) olarak ele alınmıştır.

Genellikle inşa edildikleri dönemin zengin ve geniş aileleri tarafından yaptırılan ve yapım tarihleri 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl ilk yarısı arasında değişen Geleneksel Aksaray Evleri, geleneksel evler üzerine yapılan sınıflandırmalar² içerisinde İç Anadolu Bölgesi konut mimarisi³ kapsamında incelenmektedir. Aynı zamanda bu evlerin konumu, cephe düzeni, malzeme kullanımı ve yapım tekniği ile bölgedeki diğer örneklerden farklılaşarak özgün bir durum sergilediği düşünülmektedir (Büyükmihç, 2000). Geleneksel Aksaray Evleri, genellikle geniş avlu ve bahçeye sahip olacak şekilde birbirinden ayrı yapılmıştır. Evlerin giriş cephesi genellikle sokağa bakacak şekilde konumlanmaktadır. İç ve orta sofalı plan tipolojisine sahip evlerin özellikle giriş cephelerinde yoğun bir geometrik ve bitkisel bezeme bulunmaktadır. Geleneksel Aksaray Evleri'nin özellikle iki katlı ve özenli cephe düzeniyle dikkat çekenleri, halk arasında ve kaynaklarda '*konak*' olarak adlandırılmaktadır. Evlerin mekânsal dağılımı incelendiğinde, Ulurmak'ın önemli bir unsur olarak öne çıktığı görülmektedir (Şekil-1).

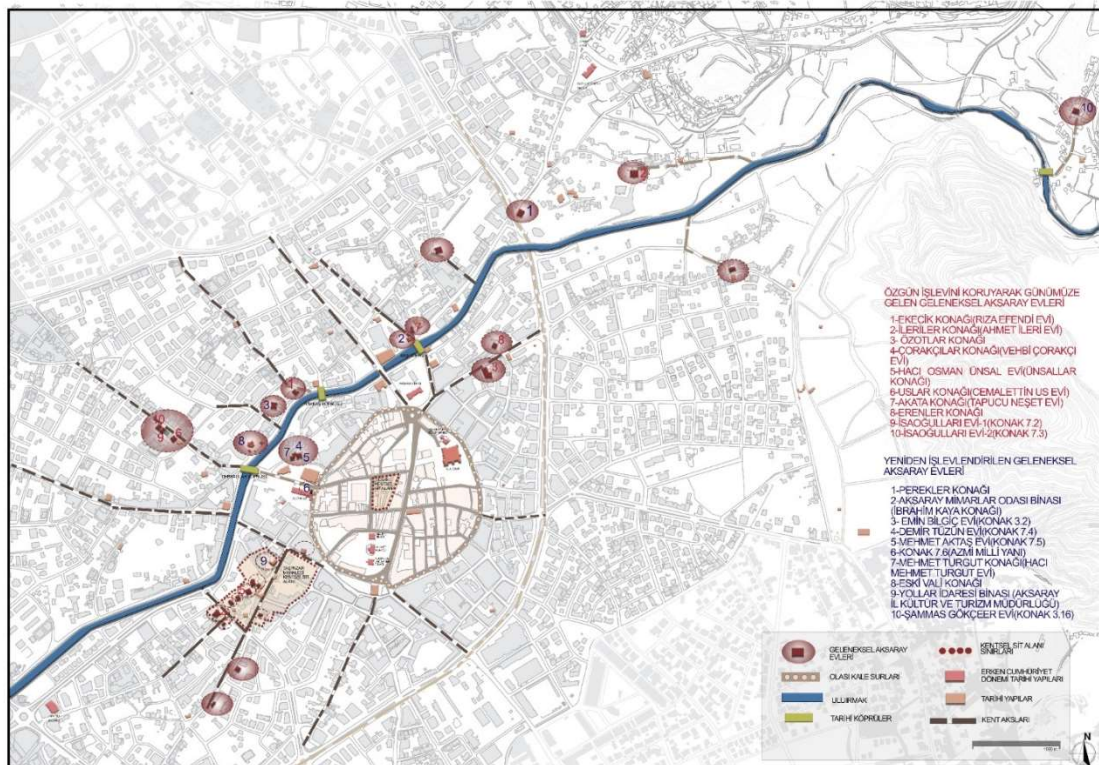
Geleneksel Aksaray Evleri'nin bir kısmı özgün işlevlerini korurken, bir kısmı restore edilerek uygun işlevlerle hizmete sunulmuş, bir kısmı da metruk bir halde kendi haline bırakılmıştır. Günümüzde 39 adeti tescilli olan bu evler⁴, halen tarihi kent dokusunun izlerini barındıran mahalle ve sokaklar içerisinde yer almaktadır. Aksaray'daki tarihi kent dokusunun ve yapıların korunması amacıyla 1992 yılında kent merkezindeki iki farklı bölge, kentsel sit alanı ilan edilmiştir. Bunlardan ilki ticari kentsel

² Geleneksel Anadolu evlerinin sınıflandırılması ve kökeni üzerine pek çok farklı görüş ve tartışma bulunmaktadır. Çalışmamızın dışında olan bu tartışmalar hakkında daha detaylı bilgi almak için şu makale incelenebilir: 'Sezgin, H. (2006). Yöresel Konut Mimarisi ve Türkiye'deki Örnekleri Hakkında, *Tasarım+Kuram*, 3(4), 1-20.'

³ İç Anadolu Bölgesi geleneksel konut mimarisinin özellikleri hakkında detaylı bilgi için şu çalışma incelenebilir: 'Demirbağ, U. (2021). İç Anadolu Bölgesi Geleneksel Konutları Arasında Çankırı Geleneksel Konutlarının Yeri, Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul. Bölgedeki geleneksel konutların karşılaştırmalı olarak ele alındığı bu çalışmada Aksaray evlerine de yer verilmiştir.

⁴ Bu sayı, Aksaray kent merkezinde bulunan ve 2025 yılında Koruma Kurulu'ndan alınan tescilli yapı listesindeki ev, konut, konak işlevli yapılar ile yeniden işlevlendirilerek hizmet veren geleneksel evler dikkate alınarak belirlenmiştir. Aslında bu listede bu başlıklar altında toplam 41 adet tescilli yapı bulunmaktadır. Bu yapılardan 2 adetinin tescili daha sonra kaldırılmıştır. Bu nedenle şu an 39 adet tescilli yapı görülmektedir. Fakat Aksaray (Merkez) İlave, Revizyon İmar Planı Araştırma Raporu'nda (Aksaray Belediyesi, 2013) bu sayı 32 adettir. 2010 İl Kültür Turizm Müdürlüğü'nün verilerinde bu sayı 35'tir (Mutlu, 2022: 18-19). Aksaray Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından hazırlanan 2010 Aksaray Kültür Envanteri'nde ise toplam 29 adet tescilli yapı bulunmaktadır.

2. Yeniden işlevlendirilen Geleneksel Aksaray Evleri ise şu şekildedir: Perekler Konağı, Aksaray Mimarlar Odası Binası (İbrahim Kaya Konağı), Emin Bilgiç Evi (Konak 3.2), Demir Tüzün Evi (Konak 7.4), Mehmet Aktaş Evi (Konak 7.5), Konak 7.6 (Azmi Milli yanı), Mehmet Turgut Konağı (Hacı Mehmet Turgut Evi), Eski Vali Konağı, Yollar İdaresi Binası (Aksaray İl Kültür Turizm Müdürlüğü), Şammas Gökçeer Evi (Konak 3.16)'dir.

Şekil 1. Geleneksel Aksaray Evleri'nin mekânsal dağılımı (Ata Ünsal, 2025)

⁶ Geçen senelere kadar kullanılan ev, ev sahibinin vefat etmesiyle birlikte satılığa çıkmıştır.

Hemen hemen hepsinin kendine özgü farklı hikâyeleri olan Geleneksel Aksaray Evleri'nin geçirdiği değişim ve dönüşümlerin hem Aksaray'da yaşanan siyasal olaylar, doğal afetler, ticaret ve tarım ile ilgili gelişmeler açısından incelenmesi hem de bütün bu değişkenlerin sosyolojik yansımalarının ev ölçeğinde yorumlanması ise başka bir çalışmada detaylı olarak ele alınabilir. Burada sadece bu evlerde meydana gelen genel değişiklikler üzerinde durulacaktır. Örneğin, özgün işlevini koruyarak günümüze ulaşan evlerden İsaogulları Evleri restore edilmeden önce içerdeki merdiven bağlantıları kopartılarak zemin kat ve birinci kat olarak ikiye ayrılmış ve her katı farklı bir aile kullanacak şekilde yeniden düzenlemiştir (Turgut Us, Kişisel Görüşme, Mart 2025). Bu düzenleme yapılırken de genellikle birinci kata ulaşımı sağlamak için eve dıştan muhdes bir merdiven eklenmiş ve bu da evlerin özgün cephe düzenini bozmuştur. İsaogulları Evi-2'nin (Konak 7.3) restorasyonu da bu şekilde yapılmış, evin özgün halindeki gibi içten bağlantılı haline dönülmemiş, yine zemin ve birinci kat olarak ayrı ayrı düzenlenmiştir. Bu şekilde düzenlemelerin yapıldığı evlerde genel olarak evin bir katında ev sahibi oturmaya devam ederken, diğer kat kiracıya verilmiş veya aynı aile içerisinden başka birinin kullanımına verilerek katlar ayrılmıştır. Ya da her iki katta farklı ailelere kiraya verilerek ev sahibi evden tümünden ayrılmıştır. Bu şekilde katların birbirinden ayrıldığı evler arasında Ekecik Konağı (Rıza Efendi Evi), İleriler Konağı (Ahmet İleri Evi), Çorakçılar Konağı (Vehbi Çorakçı Evi), Hacı Osman Ünsal Evi (Ünsallar Konağı), Uslar Konağı (Cemalettin Us Evi), Akata Konağı (Tapucu Neşet Evi), Erenler Konağı, İsaogulları Evi-2 (Konak 7.3) bulunmaktadır.

Yeniden işlevlendirilen Geleneksel Aksaray Evleri'nden Aksaray Mimarlar Odası Binası'nın hikâyesi ise daha farklıdır. Restore edilmeden önce her katın kendi içinde düzenlendiği ve farklı kullanıcılar tarafından yaşanan ev, restorasyonu sırasında tekrar içeriden birbirine bir merdivenle bağlanarak yeniden düzenlenmiş ve planda yapılan diğer değişikliklerle birlikte yeni işlevine en uygun hale getirilmiştir. Konumu ve özenli cephe düzeniyle dikkat çeken Aksaray Mimarlar Odası Binası restore edildikten sonra tekrar kent belleğinin sürekliliğini sağlayan yapılar arasına girmeye hak kazanmıştır (Ata Ünsal, 2017).

Bu çalışmada örnek olarak seçilen ve çalışmanın kapsamını oluşturan Hacı Osman Ünsal Evi ise restore edilmeden çağdaş donatılarla güne uyarlanan evlerden biridir. Restore edilmeden çağdaş donatılarla güne uyarlanan evler, değişim ve dönüşümden elde edilen tecrübelerin yaşanmış bir deneyimden geliştirilen çözüm önerilerini sunması açısından önemlidir. Genel olarak güne uyarlama uygulamaları; iç mekân kurgusunda yeni banyo, tuvalet, mutfak gibi kapalı hizmet alanlarındaki değişiklikler, ayrı yatak odaları, oturma odaları gibi mekânların yaratılması veya yeterli ısıtma, soğutma ve sıcak su sistemleri gibi konfor açısından gerekli olan sistemlerin kurulmasıdır. Yapılan bu müdahaleler sonucunda evler; özgün malzeme, mimari elemanlar, cephe ve plan özelliklerinde farklı sorunlarla karşılaşmakta ve bozulmalar yaşayabilmektedir. Ayrıca kent merkezindeki evlerin mekân kurgusunun 1940'lı yıllardan itibaren yapılmaya başlanılan imar planlarıyla birlikte değişime uğradığı düşünülmektedir (Yıldırım, 2018)⁷. 1970'li yıllarda başlayan hızlı ve bilinçsiz kentleşme, kentteki tarihi dokunun büyük oranda bozularak, eski yerleşim yerlerinin bir kısmının yok olmasına ve mahallelerinde değişimler geçirerek günümüze kadar gelmesine neden olmuştur.

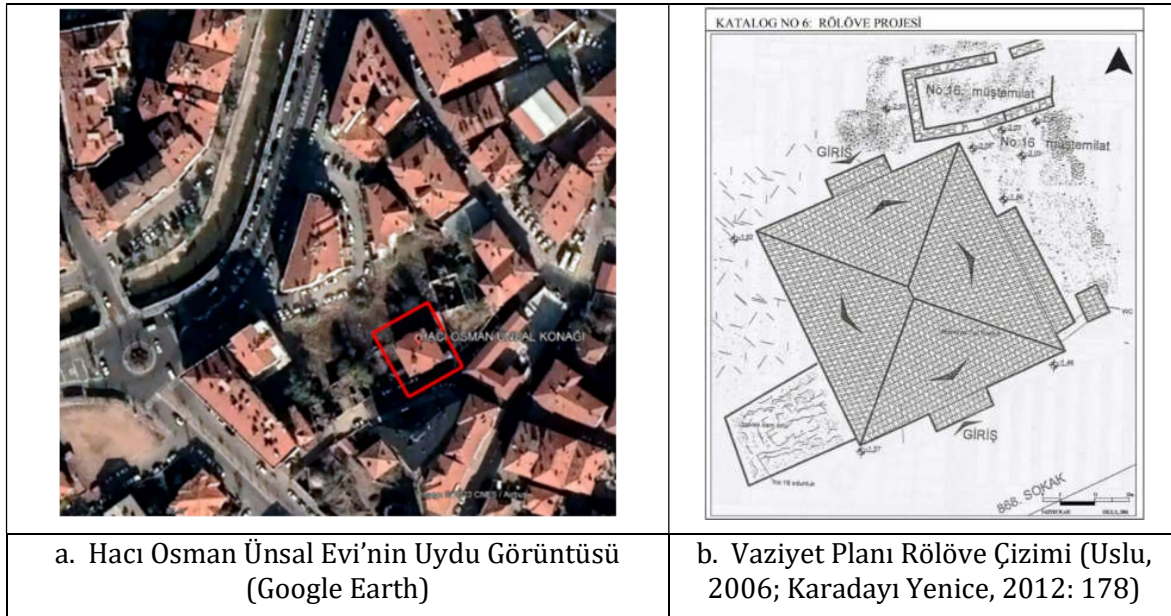
3. HACI OSMAN ÜNSAL EVİ (ÜNSALLAR KONAĞI)

Hacı Osman Ünsal Evi'nin mekân kurgusunda meydana gelen değişikliklerin ortaya konabilmesi için ilk önce ev hakkında yapılmış tüm çalışmalara ulaşmaya çalışılmıştır. Yapılan literatür taraması sonucunda elde edilen yazılı kaynaklardan ve kullanıcılarla yapılan sözlü görüşmelerden edinilen bilgilere göre evin özgün durumu üzerinde durulmuş daha sonra evin kullanımındaki değişimler dönemler şeklinde ele alınmıştır. Ev hakkında bilgi veren yayınlar; Zekai Erdal (2003, 2016), Şerife Mutlu (2022), Tülay Karadayı Yenice (2012, 2017), Bediha Uğur (2013) ve Selin Duran & Ceyhan Tazefidan'ın (2017) çalışmalarıdır. Büyükmihci (2000) ve Demirbağ'ın (2021) çalışmaları ile Aksaray Kültür Envanteri'nde (2010) ise evin çizimlerine ve fotoğraflarına yer verilmiştir. Ayrıca evin geçirdiği değişim ve dönüşümlerle ilgili bu çalışma başlangıç aşamasında 2023 tarihli bildiride

⁷ Aksaray'ın ilk imar planının Seyfi Arkan tarafından 1938-1939 yıllarında yapıldığı çeşitli kayıtlardan öğrenilse bile çalışmaya ilişkin çizimler bulunamamıştır (Aksaray Belediyesi, 2013:160).

dar kapsamlı olarak duyurulmuştur. Bu kaynakların dışında Geleneksel Aksaray Evleri'ni ele alan çalışmalarda, sosyal medya sayfalarında ve web kaynaklarında da evin fotoğraflarının sıkça kullanıldığı görülmektedir.

Hacı Osman Ünsal Evi, Aksaray il merkezi Taşpazar Mahallesi, Çorakçı (868.) Sokak, No:16'da⁸ yer almaktadır (Şekil 2). Tarihi kent dokusundan izler taşıyan ve Taşpazar Mahallesi Kentsel Sit Alanı içerisinde bulunan ev; konumu, özenli cephe düzeni ve özgün işlevini koruyarak sağlam bir şekilde ayakta kalmıştır. Özel mülkiyetli olan ev günümüzde Hacı Osman Ünsal'ın torunları tarafından kullanılmaktadır⁹. Ev, 1979 yılında tescil edilmiştir. 1992 yılında, tescilde revizyon yapılmıştır (EK-2). Evin kitabesi yoktur. Bu nedenle Hacı Osman Ünsal tarafından yaptırılan evin ne zaman yaptırıldığına dair net bir tarih bulunmamaktadır. Yazılı kaynaklarda, evin yapım tarihine ilişkin farklı görüşler vardır. Mutlu (2022: 170), evin yapımını 19. yüzyıla tarihlerken, Erdal (2016: 82) evin 20. yüzyılın başlarında inşa edildiğini söylemektedir. Evin mimarı veya yapı ustası hakkında da bilgi bulunmamaktadır. Fakat eskiden bu evleri Ermeni ustaların yaptığı, Hacı Osman Ünsal Evi ve Çorakçılar Konağı'nın da bu ustalar tarafından yapılmış olabileceği söylenmektedir (Mahmut Azmi Ünsal, Kişisel Görüşme, 2017). Muhtemelen bu bilginin Aksaray'a 1920'lerde Nazilli, Isparta ve Burdur'dan gelen muhacir ustaların yaptığı evlerle (Perek, 1998: 50; Yüksel, 1979: 35) ilişkilendirilerek söylendiği düşünülebilir.

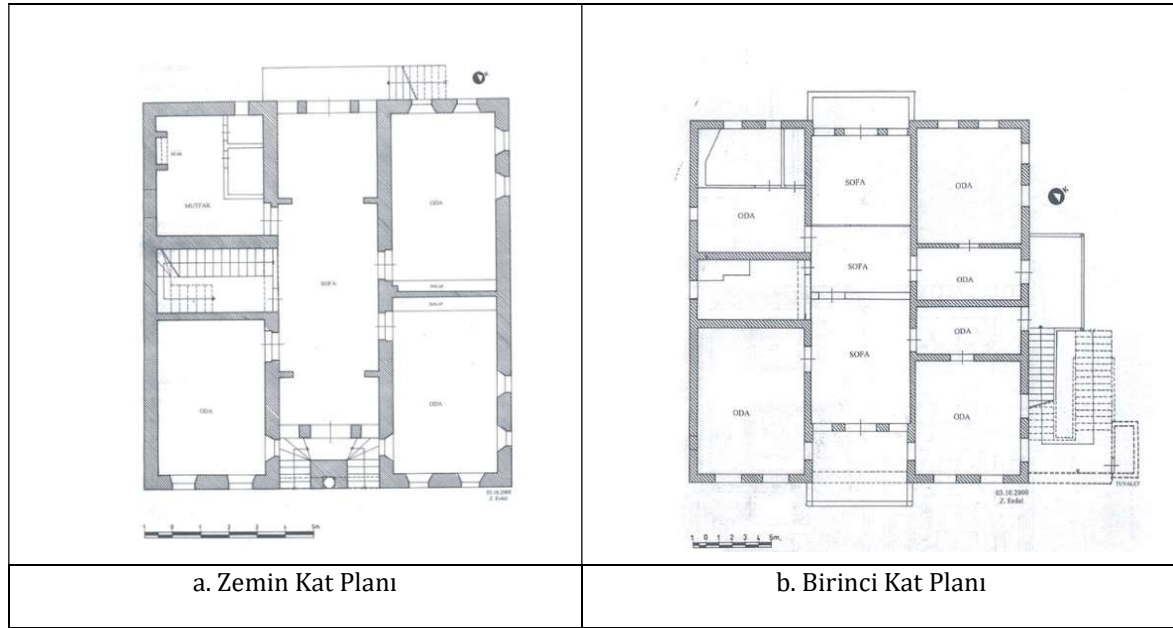

Şekil 2. Hacı Osman Ünsal Evi'nin konumu (Ata Ünsal vd., 2023: 88)

Evin özgün haline dair bilgiler kısıtlıdır ve mekân kurgusunda meydana gelen değişim ve dönüşümlerin hangi yıllarda yapıldığına dair kesin tarihler yoktur. Bu nedenle, değişim ve dönüşüm yılları hakkında verilen bilgiler, evin şu anki ev sahiplerinin verdiği yaklaşık tarihlerdir ve en erken tarihli bilgiler 1960-1970'li yıllara dayanmaktadır. Hacı Osman Ünsal Evi'nin ilk plan şemalarına Büyükmihçı'nın kaynağında rastlanmaktadır (2000: 67). Rölöve planlarının da Zekai Erdal tarafından 2000 yılında çizildiği görülmektedir (2016: 88-89) (Şekil 3). Ayrıca evin 2006 yılına ait Uslu tarafından çizilmiş rölöve çizimleri de bulunmaktadır (Karadayı Yenice, 2012: 178-182). Fakat evin günümüzdeki hali tekrar ele alındığında evin mekân kurgusunun Zekai Erdal'ın kat planları ile benzerlik gösterdiği görülmüştür (Ata Ünsal vd., 2023: 92). Bu nedenle, bu çalışmada bu planlar ele alınmıştır.

⁸ Evin günümüzdeki kapı numarası 16 olarak görülmektedir. Fakat tescil fişine kapı numarası 10 olarak kaydedilmiştir.

⁹ Eve ait çekilen fotoğrafların kullanımı için kendilerinden izin alınmıştır.

Şekil 3. Hacı Osman Ünsal Evi'nin 2000 yılına ait kat planlarının rölöveleri (Erdal, 2016: 88-89)

Evin genel cephe düzeni incelendiğinde; evin sokağa bakan güney¹⁰ cephesi bezemeli bir anlayışta yapılmışken diğer cepheleri daha sadedir. Ayrıca güney cephesi, mimari elemanların orantılı şekilde kullanılması ve yerleştirilmesiyle simetrik bir düzende biçimlenmiştir. Oldukça bezemeli ve cephe düzeni açısından hareketli olan bu cephe, evin ana karakterini oluşturmaktadır (Şekil 4). Kuzey cephesinde, giriş cephesinin özellikleri yansıtılmaya çalışılmıştır. Ancak cephe, özgünlüğünü koruyamamıştır. Birinci katta, eve girişleri tanımlayan çıkma balkonlar vardır. Doğu cephesinde yapılan ekler cephenin özgün yapısına ve görünümüne zarar vermektedir. Batı cephesi, evin en sade ve hareketsiz cephesidir (Mutlu, 2022: 178).

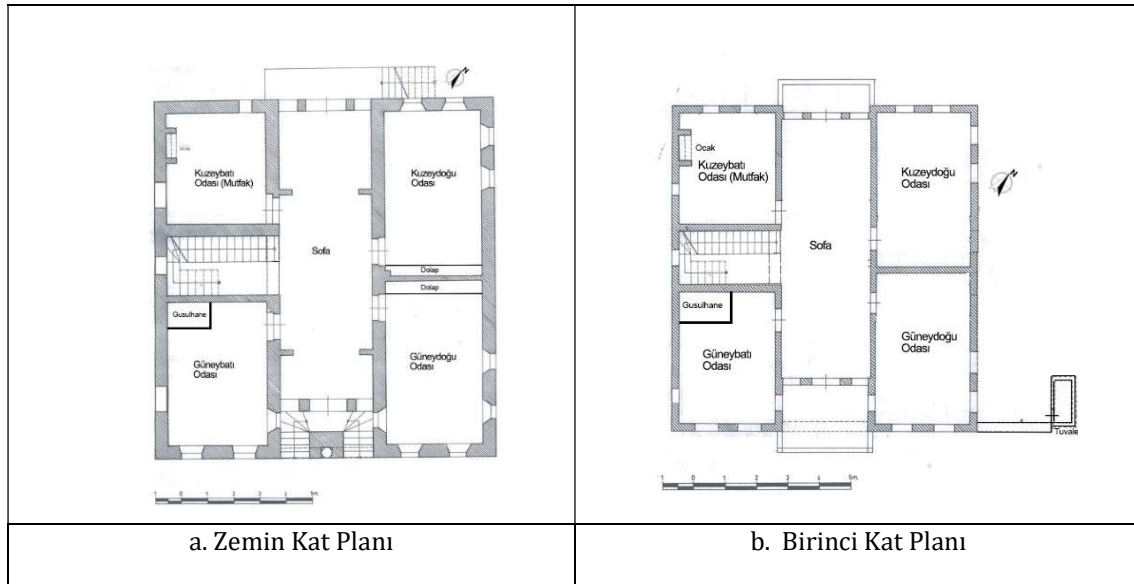
Şekil 4. Hacı Osman Ünsal Evi'nin güney (giriş) cephesi görünüşünün şematik çizimi (Erdal, 2016: 90)

¹⁰ Araştırma yapılırken kaynaklarda konağın giriş cephesi, güney ve güneydoğu olmak üzere iki farklı yönde ele alınmıştır. Bu çalışmada, giriş cephesinin yönü güney olarak kabul edilmiştir.

3.1. Hacı Osman Ünsal Evi'nin Özgün Durumuna İlişkin Düşünceler (?-1960)

Kesme taştan yığma tekniği ile inşa edilmiş ev, dikdörtgen planlı ve bodrum ile birlikte üç katlıdır. Kuzey-güney aksında uzanan ev, güney yönde sokağa bitişik nizamda konumlanmaktadır. Evin kuzey, doğu ve batı yönlerinde bahçesi yer almaktadır. Evin özgün durumunda tek ailenin yaşamına uygun bir biçimde inşa edildiği düşünülebilir. Ev sahiplerinin verdiği bilgiye göre evin mekân kurgusu, ilk olarak 1960'lı yıllardan önce değişmiştir. Bu nedenle evin özgün halinin bu yıllara kadar korunduğu kabul edilebilir (Şekil 5).

Evin ana girişi güney cephedeki sokaktan ve bahçeden eve giriş ise kuzey cepheden yapılmaktadır. İç sofalı plan tipolojisine göre yapılmış ev, **zemin katta** sokaktan sofaya, sofadan da bahçeye doğru açılan lineer bir sirkülasyona sahiptir. Odalar, sofanın uzun kenarlarında konumlandırılmıştır. Sofanın doğu tarafında iki büyük oda, bunların karşısında kuzeybatı köşesinde mutfak; mutfakın güneyinde üst kata çıkışı sağlayan merdivenin olduğu eyvan ve eyvanın güneyinde de bir oda bulunmaktadır. İç mekândaki merdivenin bulunduğu eyvan, dikdörtgen planlıdır ve sofaya yuvarlak kemerle bağlanmaktadır (Erdal; 2016: 83) Evin içinden bodrum kata ulaşım, merdiven eyvanının zemin kat döşemesinden açılan bir kapı ve ahşap merdiven ile sağlanmıştır. Bodrum kat, güney ve kuzey cephesine açılmış iki küçük pencereyle aydınlatılmaktadır. Tuvalet ise evin dışında, bahçede zemin kat kotunda konumlanmıştır.

Şekil 5. Hacı Osman Ünsal Evi'nin özgün kat planları (?-1960) (Ata Ünsal, 2025: Erdal'ın 2000 yılına ait kat planlarından düzenlenmiştir.)

Evin güney cephesi halen özgün cephe özelliklerini korumaktadır (Şekil 6). Güney cephesinde bulunan ana giriş kapısına, iki kollu, taş basamaklı merdivenle ulaşılmaktadır. Merdivenin olduğu giriş sahanlığı; ortada bodrum kata sokaktan girişi sağlayan kapının üzerine oturan, sekizgen gövdeli bir sütun ve bitkisel bezemeli başlığın taşıdığı ikiz beşik kemerle yola açılmaktadır. Giriş kapısı sade bir söve ile çevrilmiştir ve üzerinde badem formunda bir tepe penceresi vardır. Yine giriş kapısının her iki yanında sövesi cephedeki köşe taşlarında bulunan ve birinci kat silmesine kadar devam eden geometrik bezeme ile aynı olan dar pencereler bulunmaktadır. Bu pencerelerin bezemeleri sadece alt ve üst kısımdadır. Giriş sahanlığında, güneydoğu ve güneybatı odalarına açılan pencerelerin söveleri ile güney cephesine bakan pencerelerin söveleri de geometrik bezemelidir.

Kuzeybatıda bulunan oda; kuzeyde bir ve batıda üst kısımda bulunan birer pencere ile aydınlatılmaktadır (Şekil 7). Mutlu (2022: 176), bu odanın kuzey duvarında iki pencere olabileceğini, böylece evin kuzey cephesindeki simetrisinin sağlanacağını düşünmektedir. Fakat bu durum ev sahiplerine sorulduğunda; evin bu kısmının özgün olduğu ve duvarda bir değişiklik yapılmadığı

söylenmektedir. Kuzeydoğudaki odada kuzeye ve doğuya bakan iki pencere bulunmaktadır. Bu odanın bu pencerelerinde söve yoktur. Ayrıca bu odanın güney duvarında boydan boya uzanan ahşap bir dolap bulunmaktadır. Sofanın güneydoğusundaki odanın doğu duvarında bulunan iki pencerede yine söve bulunmamaktadır. Bu odanın da kuzey duvarında boydan boya uzanan bir dolap bulunmaktadır. Güneybatı odasında ise banyo görevini gören gusülhane bulunmaktadır (Mahmut Ünsal, Kişisel Görüşme, 2023). Ayrıca bu oda güneyde iki, batıda bir ve giriş sahanlığına bakan tek penceresi bulunmaktadır. Sofanın kuzey ucunda ise taş basamaklı bir merdivenle bahçeye inilen, köşeleri söveli sade bir kapı bulunmaktadır. Bahçeye çıkış kapısının hemen üzerinde yine badem şeklinde tepe penceresi vardır.

Şekil 6. Hacı Osman Ünsal Evi'nin güney ve batı cephesi (Ata Ünsal vd., 2023: 94)

Şekil 7. Hacı Osman Ünsal Evi'nin kuzey ve doğu cephesi (Ata Ünsal, 2025; Ata Ünsal vd., 2023: 94)

Evin **birinci kat** planı, zemin kat planı ile benzerlik göstermektedir (Erdal, 2016: 86; Mahmut Ünsal, Kişisel Görüşme, 2023). Sofanın bulunduğu aksın uçlarındaki balkonlar güney ve kuzey cepheleri hareketlendirmiştir. Birinci katın manzara cephesi olan ve halen özgün halini koruyan güney cephesinde zemin kata göre daha sade bir bezeme anlayışı vardır. Bu cephenin köşe taşları ile balkonun köşelerinde biri büyük biri küçük olacak şekilde düzenlenmiş düzgün kesme taş dizisi

kullanılmıştır. Balkonun dışa taşan kısmı, basit bitkisel bezemeli altı adet taş payanda ile taşınmaktadır. Balkon bir sundurmayla örtülmüştür ve demir korkulukludur. Pencereilerin çevresi sade bir taş söve ile kaplanmıştır. Daha sade ve basit görünümlü olan kuzey cepheindeki balkon ise dört taş payanda ile taşınmaktadır. Balkonun üzeri sundurmayla örtülmüştür. Her iki balkonda da kapının üzerinde badem formunda tepe pencereleri bulunmakta ve her iki yanında sade dar birer pencereyle sofa aydınlatılmaktadır. Günümüzde kuzey cephede, balkonun altındaki payandalarla aynı yükseklikte bulunan dört taş payanda daha görülmektedir (Şekil 8). Bu nedenle, evin özgün halinde kuzey cephesindeki balkonun bu payandalar üzerinde batı köşesine kadar devam ettiği düşünülmektedir (Erdal, 2016: 87).

Odalar incelendiğinde kuzeybatı odasında halen bir ocak bulunması bu odanın da mutfak olarak kullanılmış olabileceğini düşündürmektedir. Bu odanın kuzey duvarında iki pencere ve batı duvarının üst seviyesinde sade bir pencere bulunmaktadır. Kuzey duvarda bulunan pencereler evin kuzey cephesinde bulunan diğer pencerelere göre daha küçüktür. Ev sahipleri, bu pencerelerinde bir değişiklik geçirmeyerek özgün halini koruduğunu söylemektedir. Kuzeydoğu köşesindeki odayı kuzey ve doğu cephelerindeki duvarlarda ikişerden dört pencere aydınlatmaktadır. Kuzey cephesinde bulunan pencerelerin sövesi yokken doğudaki pencereler dıştan sade bir söve ile çevrelenmiştir. Güneydoğu köşede bulunan odayı, güney ve doğu duvarında bulunan ikişer adet ve bir adet de balkona bakan olmak üzere toplam beş adet pencere aydınlatmaktadır. Bu odanın da doğu cephesindeki odaların penceresi sade bir söve ile çevrilidir. Güneybatıdaki odada banyo görevini gören gusülhane vardır (Mahmut Ünsal, Kişisel Görüşme, 2023). Bu odanın güney duvarında iki, balkona bakan bir ve batı duvarında da duvarın üst kısmında bulunan toplam dört penceresi vardır. Batı cephesi, diğer cephelere göre daha sade ve hareketsiz bir düzende inşa edilmiştir. Ev sahiplerinden alınan bilgiye göre evin ilk yapıldığı yıllarda bu cephenin baktığı yönde ahır bulunmaktadır. Bu nedenle bu cephenin özgün halini koruduğu düşünülebilir. Tüm cephelerde birinci katlar alt ve üst seviyeden silmelerle çerçeve içine alınmıştır.

Şekil 8. Hacı Osman Ünsal Evi'nin güney ve batı cephesi payandaları (Ata Ünsal, 2025)

3.2. Hacı Osman Ünsal Evi'nin Geçirdiği Değişim ve Dönüşümler (1960-2025)

Hacı Osman Ünsal Evi'nin geçirdiği değişim ve dönüşümler üç döneme ayrılabilir. **I. Dönem;** evin üç ailenin kullanımına uygun olacak şekilde düzenlendiği yıllardır. Günümüz ev sahiplerinin verdiği bilgiye göre bu değişim 1960'lı yıllardan önce yapılmıştır. Fakat değişikliğin net bir tarihi yoktur. Evin mekân kurgusunda yaşanan bir sonraki değişikliğin de yılı tam olarak bilinemediği ve yaklaşık bir tarih verildiği için bu dönem kabaca 1960-1980 yılları arasına tarihlenebilir. Evin bu dönemine

dair bilgiler kaynaklarda da kısıtlı olduğu için evin mekân kurgusunda meydana gelen değişiklikler, ev sahiplerinden edinilen bilgilere göre tanımlanmaya çalışılmıştır.

I. Dönem (1960-1980) olarak ele aldığımız bu evrede, evin zemin katı ile birinci katı birbirinden ayrılmıştır. Bu nedenle **zemin kat planında**, katları birbirine bağlayan ve içinde merdivenin bulunduğu eyvan, katların ayrı kullanımına bağlı olarak kapatılmıştır (Şekil 9). Zemin katta bulunan diğer odalar özgün işlevleriyle kullanılmaya devam etmektedir. Katlar arası bağlantının koparılmasıyla ayrılan **birinci kat planı** ise kendi içinde tekrar ikiye bölünerek ve yapılan eklemeler, boşaltma ve kapatma işlemleriyle iki farklı ailenin kullanımına uygun hale getirilmiştir. Bu nedenle özgün halinde bulunan ve her iki kat boyunca yükselen eyvan bu katta da kapatılmıştır. Birinci kata çıkış, doğu cephesine sonradan eklenen altta taş üstte ahşap basamaklı iki kollu muhdes bir merdivenle sağlanmıştır (Şekil 10). Bu düzenlemeler yapılırken iki farklı kullanıcı için iki ayrı giriş düşünülmüş, doğu duvarına iki farklı kapı açılmıştır. Girişler aynı ahşap merdivenin sahanlığına bağlanmıştır. Merdiven ve sahanlığın üstü tek eğimli ve kiremit kaplı bir sundurmayla örtülmüştür. İç mekânda da sofa taş bir duvarla ikiye bölünmüş ve sofanın doğu tarafındaki iki büyük oda da biri büyük diğeri küçük olmak üzere ikiye bölünmüş toplamda dört bölüme ayrılmıştır. Buradaki küçük bölmeler, giriş hollerini oluşturarak iki farklı haneye geçişi sağlamıştır.

Birinci hane evin kuzey tarafındadır. Kuzey yöndeki hanenin sofasının yine kuzey kısmı ahşap duvarla bölünerek odaya dönüştürülmüş ve odadan balkona geçiş sağlanmıştır. Kuzeybatıdaki oda, mutfak olarak kullanılmıştır. Muhtemelen banyo ve tuvalet olarak da yeniden düzenlenmiştir. İkinci hane ise evin güney tarafındadır. Kapatılan eyvan bu dönemde bu hanenin mutfakı olarak kullanılmaktadır. Bu evin gusülhanesi güneybatıdaki odadayken, tuvaleti hala dışardadır.

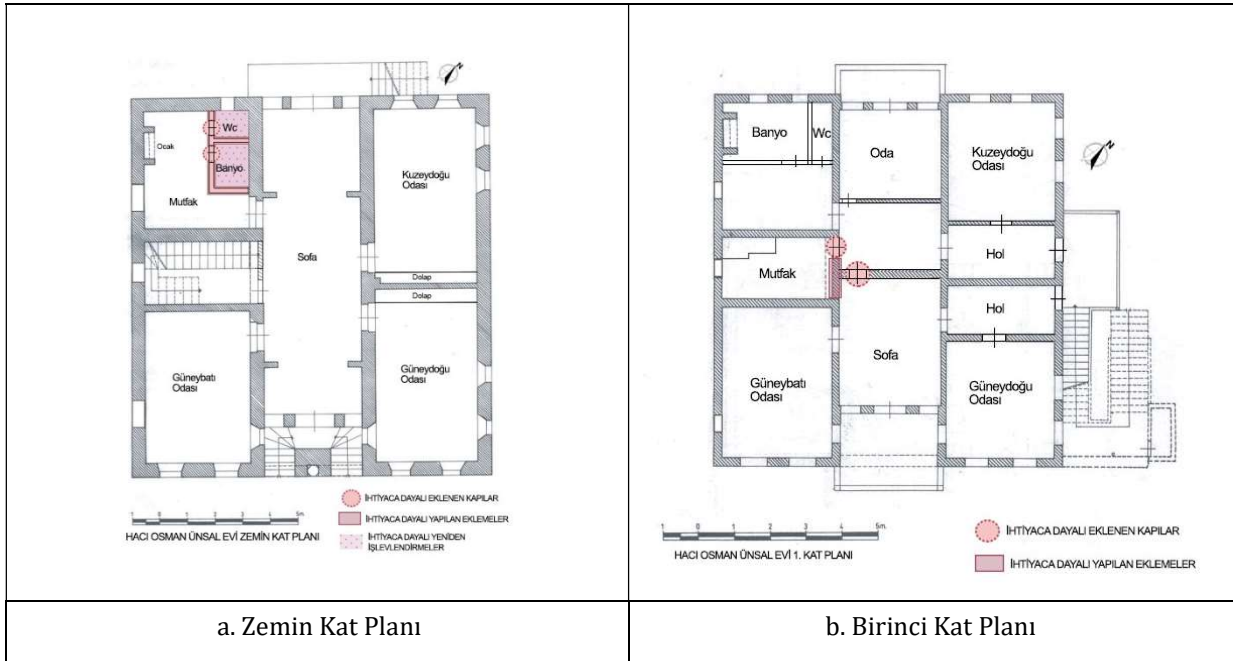
Şekil 9. Hacı Osman Ünsal Evi'nin I. Dönem kat planları ve yapılan değişikliklerin gösterimi (1960-1980) (Ata Ünsal, 2025: Erdal'ın 2000 yılına ait kat planlarından düzenlenmiştir.)

II. Dönem (1980-2015); Hacı Osman Ünsal Evi'nin iki ailenin kullanıcı ihtiyaçlarına göre düzenlendiği dönem olarak ele alınabilir. Ev sahipleriyle yapılan görüşmelerde bu değişikliğin 1980'li yıllarda yapıldığı söylenmektedir. Bu dönemde zemin katı bir aile, birinci katı farklı bir aile kullanmaktadır. Bu dönemde yapılan değişiklikten sonra evin hane sayısında bir değişiklik olmamıştır. Bu dönemde zemin kat ve birinci kat planı Erdal'ın 2000 yılında çizdiği kat planlarındaki

gibi düzenlenmiştir (Şekil 11). Bu dönemde **zemin kat** kullanımında büyük bir değişiklik olmamıştır. Yalnızca güneybatı odasındaki gusülhane kaldırılmış, dışarda olan tuvalet de banyo ile birlikte kuzeybatı odasına alınmıştır. Eyvan yine kapalıdır. Evin, **birinci katında** ise kuzey haneye girişi sağlayan ana giriş kapısı artık kullanılmamaktadır. Ayrıca katı ortadan ikiye bölen taş duvardan bir kapı açılarak iki hane birleştirilmiştir. Kapatılan eyvan, mutfak olarak kullanılmaktadır. Kuzeybatı odası tuvalet ve banyo olarak kullanılmaktadır (Erdal, 2016: 85-87).

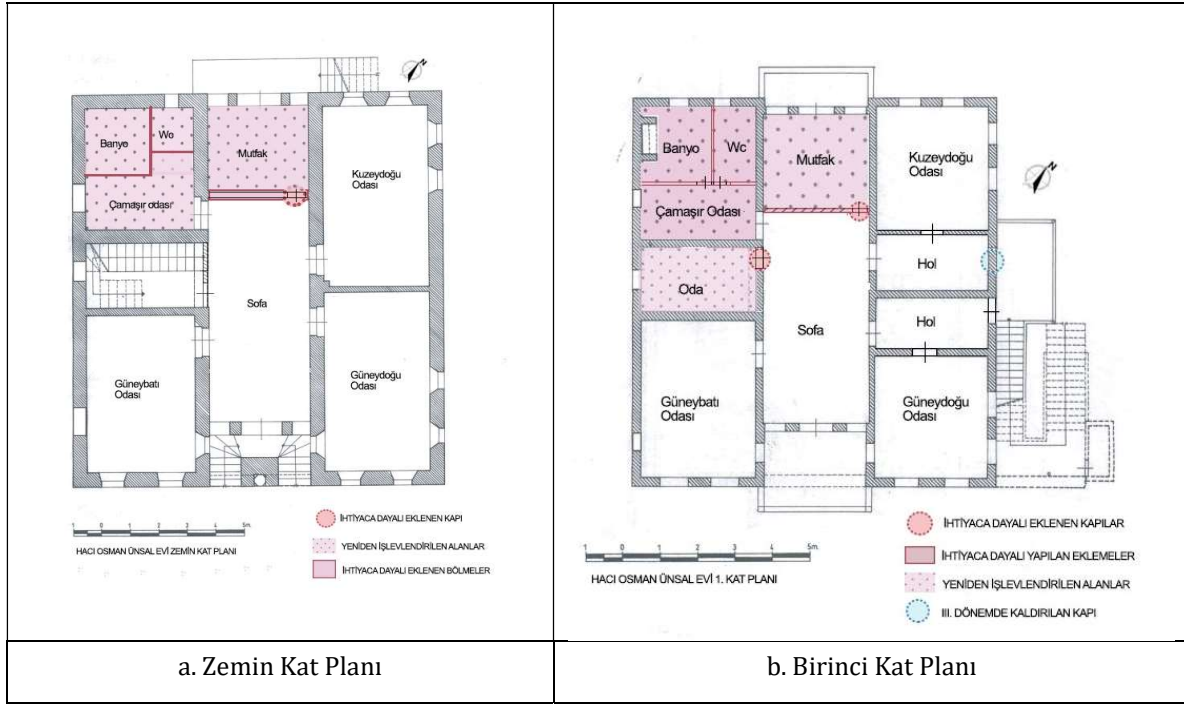
Şekil 10. Hacı Osman Ünsal Evi'nin doğu cephesine yapılan muhdes merdiven ve III. Dönemde doldurulan kapı (Ata Ünsal, 2025; Ata Ünsal vd., 2023: 94)

Şekil 11. Hacı Osman Ünsal Evi'nin II. Dönemdeki kat planları (1980-2015) (Ata Ünsal, 2025: Erdal'ın 2000 yılına ait kat planlarından düzenlenmiştir.)

III. Dönem (2015-2025); Hacı Ünsal Evi'nin mekân kurgusunda tekrar değişikliklerin yapıldığı ve günümüze kadar geçen süreç olarak ele alınabilir. Hacı Osman Ünsal'ın torunları tarafından kullanılan evin her katında ayrı bir aile oturmaktadır. 2015 yılından sonra hane içi mekân kullanımlarında yeniden değişiklikler yapıldığı ev sahiplerinden öğrenilmiştir.

Bu dönemde yapılan değişiklikler ele alındığında; **zemin kat** kuzeybatı odasının yeniden düzenlendiği görülmektedir (Şekil 12). Odanın yeni işlevi tuvalet-banyo ve çamaşır odası olarak belirlenmiştir. Bu nedenle, odanın içerisine bölücü duvarlar eklenmiştir. Birinci kata çıkış merdiveninin bulunduğu eyvan ise depolama alanı olarak kullanılmaktadır. Sofanın kuzey kısmı da bölücü bir duvarla sınırlandırılarak mutfak olarak kullanılmaya başlanmıştır. Ayrıca zemin kat tavanı, alçıpan ile kapatılarak yüksekliği düşürülmüştür. Oda duvarları sıvanarak, plastik duvar boyası ile boyanmıştır. Evin zemin kat mekânlarının kullanımı ve biçimlenişine dair fikir veren fotoğraflar EK-3'te verilmiştir. Ayrıca zemin katta kuzeydoğu ve güneydoğu odasında bulunan dolaplarda bu dönemde sökülmüş olmalıdır.

Şekil 12. Hacı Osman Ünsal Evi'nin III. Dönemdeki kat planları (2015-2025) (Ata Ünsal, 2025: Erdal'ın 2000 yılına ait kat planlarından düzenlenmiştir.)

Birinci katta ise sofayı ikiye bölen taş duvar tamamen yıkılmış ve tekrar üst katta tek bir sofa elde edilmiştir. Evin kuzeybatısında kalan oda, bölücü duvarlar ile yeniden düzenlenerek yeni işlevi tuvalet-banyo ve çamaşır odası olarak belirlenmiştir. Birinci kata çıkış sağlayan ve sonradan kapatılan merdiven eyvanı, oda olarak kullanılmaktadır. Sofanın kuzey kısmı da bölücü bir duvarla sınırlandırılıp mutfak olarak işlevlendirilmiştir. Doğu duvarında bulunan ve daha önce kuzey hanesine girişi sağlamak için açılan ana giriş kapısı bu dönemde duvar örülerek kapatılmıştır. Birinci kat tavanı da alçıpan ile kapatılmış, kuzeydoğu odası dışında diğer oda duvarları sıvanarak plastik duvar boyası ile boyanmıştır. Evin birinci kat mekânlarını gösteren ve mekânların kullanımı ve biçimlerine dair fikir veren fotoğraflar EK-4'te verilmiştir.

Ayrıca evin giriş cephesindeki yol kotunun yükselmesi, su basmanın altında bulunan ve ana giriş cephesindeki bodrum kata erişimi sağlayan demir kapının görünürlüğünü azaltmıştır. Evin giriş kapısı özgün kalamamış, çelik kapıyla değiştirilmiştir. Evin özgün pencereleri de korunamayarak, PVC malzemeli pencereler ile değiştirilmiştir (Şekil 13).¹¹

¹¹ Evin geçirdiği bu değişimler doldurma, boşaltma veya kapatma kapsamında olmadığı için sonuç tablosunda gösterilmemiştir.

Şekil 13. Hacı Osman Ünsal Evi'nin PVC malzeme ile değiştirilen pencereleri ve giriş kotu altında kalan bodrum kat giriş kapısı (Ata Ünsal vd., 2023: 94)

4. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Geleneksel Anadolu evleri; topoğrafya, iklim, yapım tekniği, malzeme gibi tüm ölçülebilen somut faktörlerin yanında örf, adet, yaşama biçimi, inanç gibi ölçülemeyen somut olmayan değerlerin birleşmesinden oluşan bir varlıklar bütünüdür. Aynı zamanda bütün bu değerler, evin iç mekân tasarımından cephe düzenine ve hatta çevresine kadar yansıyan bir görüntü sunar. Değişen yaşam tarzları, geçmiş dönemlerin ihtiyaç ve beklentilerine göre inşa edilmiş mekânların işlevsellik, boyut, kapasite ve donanım açısından yetersiz ve kullanışsız hale gelmesine neden olmaktadır. Geleneksel evlerin değişim ve dönüşümü esnasında restore edilerek özgün işlevini koruması veya yeniden işlevlendirilmesi gibi koruma uygulamalarının yanı sıra kullanıcıların mekânları restore etmeden kendi imkânlarıyla güne uyarlama çabaları da sıkça görülen düzenlemelerden biridir. Bu bağlamda farklı tekniklerle koruma altına alınan evlerden, restore edilmeden çağdaş donatılarla güne uyarlanan evler; genellikle kullanıcıların mekânları kendi ihtiyaçlarına uygun hale getirme çabaları şeklinde ortaya çıkmaktadır. Geleneksel evlerde, bu müdahaleler bir yandan evlerin bazı miras değerlerine zarar verebilme riski taşıırken, diğer yandan evin terk edilmediğini, hala kullanıldığını ve dolayısıyla 'yaşayan' bir mekân olduğunu göstermesi açısından farklı bir anlam ve değer taşır (Yürük, 2023: 1). Aynı zamanda tüm bu "koruma uygulamaları" sayesinde geleneksel evlerin kullanım sürekliliği sağlanmış olur.

Bu çalışmada öncelikle Aksaray'daki 39 adet tescilli Geleneksel Aksaray Evleri'nden 20 adeti ele alınarak geçirdiği değişim ve dönüşümler üzerinde durulmuştur. Bu evlerin 10 adeti özgün işlevini koruyarak günümüze ulaşmışken diğer 10 adeti de yeniden işlevlendirilmiştir. Özgün işlevini koruyan evlerden 7 adeti ev sahiplerinin kendi imkânları doğrultusunda restore edilmeden güne uyarlanmış evlerdir. Kalan 3 adeti ise restore edilerek özgün işlevini korumaya devam etmektedir. Bu 20 evin 9 adetinde katlar birbirinden ayrılmıştır ve her kat farklı bir kullanıcının kullanımına uyacak şekilde düzenlenmiştir (Tablo 1). Bu evlerin dışında kalan tescilli 19 ev ise genellikle metruk veya yıkılmış haldedir. İncelediğimiz 20 adet Geleneksel Aksaray Evi'nin her birinin hikâyesi farklı olduğu için geçirdikleri değişim ve dönüşümlerin zaman aralığı tam olarak ortaya konamamıştır. Fakat 1940'lı yıllarda Aksaray kent merkezinde uygulanmaya başlanan imar planları ile 1970'li yıllarda başlayan hızlı ve bilinçsiz kentleşmenin izlerinin de tarihi kent dokusunda değişimler yaşanmasına neden olduğu unutulmamalıdır. Bu anlamda kentte yaşanan tüm değişim ve dönüşümlerle birlikte sosyolojik açıdan yaşanan gelişmelerin de Geleneksel Aksaray Evleri'nde değişim ve dönüşümlere sebep olduğu kabul edilebilir.

Tablo 1. Geleneksel Aksaray Evleri'nin geçirdiği değişim ve dönüşümler

ÖZGÜN İŞLEVİNİ KORUYARAK GÜNÜMÜZE GELEN GELENEKSEL AKSARAY EVLERİ				
Sıra	Evler/Konaklar	Restore Edilmeden Güne Uyarlanmış Evler	Restore Edilmiş Evler	Katların Birbirinden Ayrıldığı Evler
1	Ekecik Konağı (Rıza Efendi Evi)	X		X
2	İleriler Konağı (Ahmet İleri Evi)	X		X
3	Özotlar Konağı		X	
4	Çorakçılar Konağı (Vehbi Çorakçı Evi)	X		X
5	Hacı Osman Ünsal Evi (Ünsallar Konağı)	X		X
6	Uslar Konağı (Cemallettin Us Evi)	X		X
7	Akata Konağı (Tapucu Neşet Evi)	X		X
8	Erenler Konağı	X		X
9	İsaoğulları Evi-1 (Konak 7.2)		X	
10	İsaoğulları Evi-2 (Konak 7.3)		X	X
YENİDEN İŞLEVLENDİRİLEN GELENEKSEL AKSARAY EVLERİ				
Sıra	Evler/Konaklar	Restore Edilmeden Yeniden İşlevlendirilmiş Evler	Restore Edilmiş Evler	Katların Birbirinden Ayrıldığı Evler
1	Perekler Konağı		X	
2	Aksaray Mimarlar Odası Binası (İbrahim Kaya Konağı)		X	
3	Emin Bilgiç Evi (Konak 3.2)		X	
4	Demir Tüzün Evi (Konak 7.4)		X	
5	Mehmet Aktaş Evi (Konak 7.5)		X	
6	Konak 7.6 (Azmi Milli Yanı)		X	
7	Mehmet Turgut Konağı (Hacı Mehmet Turgut Evi)		X	
8	Eski Vali Konağı (Aksaray Kültür Evi)		X	
9	Yollar İdaresi Binası (Aksaray İl Kültür Turizm Müdürlüğü)		X	X
10	Şammas Gökçeer Evi (Konak 3.16)		X	

Restore edilmeden güne uyarlanan evlerden biri olan Hacı Osman Ünsal Evi (Ünsallar Konağı) bu evlerin içerisinde örnek olarak seçilmiştir. Hacı Osman Ünsal Evi, Geleneksel Aksaray Evleri içerisinde konumu ve özenli giriş cephesiyle araştırmalara konu olmuş önemli bir sivil mimarlık yapısıdır. Evin mimarı belli değildir ve yapım yılı hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Fakat ev, özgün işlevini ve cephe özelliklerinin büyük bir kısmını koruyarak sağlam bir şekilde günümüze kadar gelebilmiştir. Bunun için yapıya gerekli olan pek çok tadilat ve onarım yapılmıştır. Bunun yanı sıra evin kültürel ve yaşamsal değişimlere bağlı olarak güncel yaşantıya ve ihtiyaçlara cevap verebilmesi için mekân kurgusunda geri dönüştürülebilir değişikliklere gidilmiş ve bu düzenlemeler

cephe düzenine yansımıştır. Ayrıca evin bir dönem üç farklı ailenin kullanımına uygun olacak şekilde düzenlenmiş olması da yapıyı diğer örneklerden ayırmaktadır.

Bir tespit çalışması olan bu araştırmada, evin geçirdiği değişim ve dönüşümlerin karşılaştırmalı olarak incelenebilmesi için Hacı Osman Ünsal Evi ile ilgili önceden yapılmış çalışmalara ve ev sahipleriyle yapılan görüşmelere başvurulmuştur. Elde edilen bilgiler doğrultusunda evin özgün durumuna ilişkin fikirler paylaşıldıktan sonra mekân kurgusunda geçirdiği değişimler üç döneme ayrılarak incelenmiştir. Bu dönemlere bağlı olarak, evin cephe düzeninde meydana gelen değişimlere de değinilmiştir. Evin özgün kullanımından sonra meydana gelen değişiklikler; I. Dönemde (1960-1980), evin zemin katının ve birinci katının birbirinden ayrılmasıyla başlamıştır. Evin zemin katı bir aileye, birinci katı ise iki aileye yaşam alanı sunacak şekilde düzenlenmiştir. Evin mekân kurgusundaki değişikliklerin büyük kısmı bu dönemde yapılmıştır. II. Dönemde (1980-2015), tekrar evin hane sayısını değiştiren yeni bir düzenlemeye gidilmiştir. Bu dönemde birinci kat, bir ailenin kullanımına uygun olacak şekilde yeniden düzenlenmiştir. Zemin katta yine bir aile oturmaktadır. III. Dönemde (2015-2025) ise 2015 yılından sonra yapılan mekân kullanımındaki düzenlemelerle ev günümüzdeki halini almıştır.

Kısaca bu üç dönem ele alındığında; yıllar içerisinde evi kullanan ailelerin sayısında farklılıklar olması evin hane sayısını değiştirmiştir. Evin mekân kurgusunu etkileyen bu durum, özellikle evin iç sirkülasyonunu sağlayan merdiven eyvanının kapatılmasıyla sağlanmıştır. Böylece ev, zemin kat ve birinci kat olarak ikiye ayrılmıştır. Evin birinci katına dıştan ulaşımı sağlayabilmek için yapıya doğu cephesinden muhdes bir merdiven eklenmiştir. İçerideki merdiven eyvanı katlarda depo, mutfak ve oda gibi yeni işlevlerle kullanılmaya devam etmiştir. Bu düzenlemelerle birlikte kullanıcıların ihtiyaçlarına göre diğer oda kullanımlarında değişikliklere gidilmiş, banyo, tuvalet ve mutfak gibi yeni ihtiyaçlara cevap verecek mekânların ev içinde tekrar kurgulanması gerekmiştir. Dönemin ihtiyacına göre yapılan değişikliklerde güncel yapı malzemesi kullanılmıştır. Bütün bu değişimlere bağlı olarak zaman içerisinde cephe düzeninde doldurma, boşaltma ve hane içinde kapama işlemleri yapılmıştır (Tablo 2). Hacı Osman Ünsal Evi örneği üzerinden yapılan incelemeler sonucunda Aksaray'daki geleneksel evler restore edilmeden güne uyarlanırken; büyük aile yaşantısından çekirdek aileye geçiş, evin modern donatılarla güncellenmesi gerekliliği, evdeki mekânların güncel ihtiyaçlara cevap verememesi, ev sahiplerinin geleneklere olan bağlılığı veya ekonomik nedenlerden dolayı evde yaşamaya devam etmek istemesi ve ev üzerindeki mülkiyet hakları gibi nedenlerin evlerdeki değişim ve dönüşümlerin sebepleri olarak gösterilebileceği anlaşılmaktadır. Buradan hareketle Geleneksel Aksaray Evleri'ndeki değişim ve dönüşümler hakkında genel bir kanı oluşturulabilir.

Bu çalışmada, özgün işlevini koruyarak günümüze gelen Geleneksel Aksaray Evleri'nin mekân kurgusunda meydana gelen değişim ve dönüşümleri ve bunun cephe düzenine yansımaları, Hacı Osman Ünsal Evi örneği üzerinden iyi-kötü nitelemesine gidilmeden incelenmiştir. Burada önemli olan bir diğer nokta ise kullanıcıların zaman içerisindeki ihtiyaçlarının yıllar içerisinde değişmeye devam ettiği ve bunun mekâna yansımalarının kaçınılmaz olduğudur. Geleneksel evlerdeki kullanım sürekliliğinin sağlanabilmesi için değişimin gerekliliği göz ardı edilemez. Bu bağlamda, bir tarihi yapının güncel restorasyon anlayışına uygun olarak planlı çalışmalarla ayakta kalmasının sağlanması kuşkusuz çok önemli ve gereklidir. Tarihi yapı sahipleri proje desteği ve finansal olanaklar açısından yalnız bırakıldıklarında geçici çözümler üretmek durumunda kalmaktadırlar. Bu çalışmada Hacı Osman Ünsal Evi örneğinden yola çıkarak tarihi bir evde yaşamın devam edebilmesi için zorunlu ihtiyaçlar doğrultusunda kullanıcılar tarafından yapılan geri dönüştürülebilir değişiklikler ve geçici çözümler bir "tespit" olarak ortaya konmuştur. Sonuç olarak Hacı Osman Ünsal Evi'nde kullanıcılar yapıyı terk etmeyerek yapının ayakta kalmasını sağlamışlardır.

Tablo 2. Hacı Osman Ünsal Evi'nin zaman içerisinde geçirdiği değişim ve dönüşümler

	ÖZGÜN DURUMU		DEĞİŞİM ve DÖNÜŞÜM					
	(?) -1960		I. DÖNEM 1960-1980		II. DÖNEM 1980-2015		III. DÖNEM 2015-2025	
	Zemin kat	1. Kat	Zemin kat	1. Kat	Zemin kat	1. Kat	Zemin kat	1. Kat
Kullanıcı Sayısı	1	☒	1	2	1	1	1	1
Sofa Sayısı	1	1	1	2	1	1	1	1
Oda Sayıları	4	4	4	6	4	6	5	6
Islak Hacimde Değişim	☒	☒	☒	☑	☑	☒	☒	☒
Cephede Değişim	☒	☑	☒	☑	☒	☒	☒	☑

EXTENDED ABSTRACT

Research Problem & Purpose

Numerous studies have emphasized that traditional houses cannot respond to the current needs and desires that arise due to cultural and vital changes. They also highlight that the preservation and continuation of these houses are not feasible without adapting them to modern life. The solutions to this problem can be generally considered as either adapting traditional houses to the present day with contemporary equipment without restoring them or giving them new functions or revamping them by restoration. Thus, traditional houses can be preserved while ensuring their continued use. In this context, the Traditional Aksaray Houses, located in the city center of Aksaray and built between the late 19th century and the first half of the 20th century, present a unique architectural character in terms of spatial organization, façade design, construction techniques, and materials. Many of these houses have successfully survived to the present day and are under conservation. This study aims to examine the reasons behind the spatial adaptations of Traditional Aksaray Houses that have maintained their original function up to the present in response to user needs. Additionally, it seeks to analyze the changes and transformations in spatial organization in houses adapted to contemporary life with modern amenities without undergoing restoration. These aspects will be comparatively explored through the case study of Hacı Osman Ünsal House (Ünsallar Mansion) to understand how these transformations have evolved over time.

Methodology

This study focuses on the change and transformation of 20 traditional houses in Aksaray. Then Hacı Osman Ünsal House located in Taşpazar Neighborhood Urban Conservation Area was examined. This house, which has been the subject of various research with its location and elaborate entrance facade among the traditional Aksaray Houses, is an important civil architecture structure. The fact that Hacı Osman Ünsal House is in a documentable condition today, along with the ability to trace the changes and transformations it has undergone through its plan and facade arrangement, are among the key factors in its selection for this study. In line with all these data, the changes and transformations that Hacı Osman Ünsal House has undergone are discussed according to the information obtained from written sources and the information received from the users. Accordingly, the changes in the spatial organization of the house were processed on the floor plans obtained and the changes in the facade layout were tried to be revealed with photographs. Thus, through the example of Hacı Osman Ünsal House, the reasons for change and transformation of Traditional Aksaray Houses and their continuity of use are discussed.

Findings

The architect of Hacı Osman Ünsal House (Ünsallar Mansion) is unknown and there are different opinions about the year of construction. However, the house has survived to the present day intact, preserving its original function and most of its facade features. For this, the building has undergone many necessary renovations and repairs. In addition, in order for the house to respond to current life and needs depending on cultural and vital changes, changes were made in the spatial organization, and these arrangements were reflected in the facade layout. Furthermore, the fact that the house was organized in a way to be suitable for the use of three different families in a period distinguishes the building from other examples. In line with the information obtained; after sharing

ideas about the original condition of the house, the changes it has undergone in the spatial organization have been analyzed by dividing it into three periods. Depending on these periods, the changes in the facade layout of the house were mentioned. The changes that occurred after the original use of the house (?-1960) can be listed as follows: In the first period (1960-1980), the ground floor and the first floor of the house were separated from each other. The ground floor of the house was organized to provide living space for one family and the first floor for two families. Most of the changes in the spatial organization of the house were made in this period. In the second period (1980-2015), a new arrangement was made that changed the number of households. In this period, the first floor was reorganized to be suitable for the use of one family. The ground floor is again occupied by one family. In the third period (2015-2025), the house took its current form with the arrangements in the use of space made after 2015. Differences in the number of families using the house over the years have changed the number of households. Current building materials were used in the changes made according to the needs of the period. Depending on all these changes, filling, emptying and closing operations were carried out in the facade layout over time.

Conclusions and Recommendation

As a result, the reasons for the changes and transformations of Hacı Osman Ünsal House, which is one of the houses adapted to contemporary life without being restored, can be listed as the transition from extended family life to nuclear family, the need to update the house with modern equipment, the inability of the spaces in the house to meet current needs, the owners' commitment to traditions or the desire to continue living in the house for economic reasons and their legal rights on the house. Another important point here is that the needs of users over time continue to change over the years, and it is inevitable that this is reflected in the space. The necessity of change cannot be ignored in order to ensure continuity of use in traditional houses. In addition, the fact that the experiences obtained from the change and transformation in these houses offer solution suggestions developed from a lived experience is also an important element in terms of conservation.

Yazar Katkı Beyanı

A. Fikir ve Kurgu B. Literatür İncelemesi C. Yazım
D. Veri Toplama E. Analiz F. Eleştirel İnceleme

Rana ATA ÜNSAL: A /B /C /D /E /F

TEŞEKKÜR VE KATKI BEYANI

Bu makale, İstanbul Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Mimarlık Ana Bilim Dalı, Mimarlık Tarihi Doktora Programı'nda Prof. Dr. Aygül Ağır danışmanlığında yürütülen, "Aksaray Kent Katmanlarında Mimari Verilerin Sürekliliği" başlıklı doktora tezi kapsamında hazırlanmıştır. Ayrıca bu çalışma, VIII. Uluslararası Aksaray Sempozyumu'nda (23-24 Ekim 2023, Aksaray) Kader Zor ve Esra Çelik ile birlikte sunulan 'Geleneksel Konut Yapılarındaki Mekân Kurgusu Değişimine Bir Örnek: Aksaray Hacı Osman Ünsal Evi' başlıklı tam metin bildirinin yeni bilgiler ve çalışmalar ışığında genişletilmiş halidir. (E-posta: rata@itu.edu.tr)

Bu makale hazırlanırken; haritanın oluşturulmasında ve çizimlerin düzenlenmesinde yardımcı olan Mimar Naciye Tekeli'ye çok teşekkür ederim.

KAYNAKLAR

- Aksaray Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, (2010). *Aksaray Kültür Envanteri*, 2, Kayıhan Ajans.
- Aksaray Belediyesi, (2013). Aksaray (Merkez) İlave, *Revizyon İmar Planı Araştırma Raporu*, 1, Aksaray.
- Ata Ünsal, R., Zor, K., & Çelik, E. (2023, 23-24 Ekim). Geleneksel konut yapılarındaki mekân kurgusu değişimine bir örnek: Hacı Osman Ünsal Evi. *VIII. Uluslararası Aksaray Sempozyumu*, Aksaray, Türkiye, 83-100.
- Ata Ünsal, R. (2017, 26-28 Ekim). Aksaray Mimarlar Odası Binası ve yeniden işlevlendirme süreci. *II. Uluslararası Aksaray Sempozyumu*, Aksaray, Türkiye, 576-598.
- Büyükmihçi, G. (2000). Anadolu'da konut: Aksaray Evleri, *Arkitekt*, (480), 56 – 69.
- Demirbağ, U. (2021). *İç Anadolu Bölgesi geleneksel konutları arasında Çankırı geleneksel konutlarının yeri*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi.

- Duran S., & Tazefidan C. (2017, 26-28 Ekim). Tarihi Aksaray Evlerinin mimari özelliklerinin irdelenmesi. *II. Uluslararası Aksaray Sempozyumu*, Aksaray, Türkiye, 648-659.
- Erdal, Z. (2016). *Aksaray Evleri*. Ankara: Aksaray Belediyesi Kültür Yayınları No:7, I. bs.
- Erdal, Z. (2003). *Aksaray ve ilçelerindeki evler*. [Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi]. Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- Karadayı Yenice, T. (2017). *Tarihi Aksaray Evleri*. İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Karadayı Yenice, T. (2012). *Geleneksel Aksaray evlerinin korunmasına ilişkin bir yöntem araştırması*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- Kuban, D. (2015). 'Türk evi' âşık olunacak bir gelenektir, doğan kuban ile şehirlerimizin dünü, bugünü ve yarını üzerine, (Söyleşi: Muazzez Tümay) *Sabah Ülkesi, Kültür-Sanat ve Felsefe Dergisi*, (43), 42-47.
- Mutlu, Ş. (2022). *Cephe düzeni ve süslemeleriyle geleneksel Aksaray Evleri*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Konya Teknik Üniversitesi.
- Onat, E. S. (1990). *Türk Evinin çağdaş yaşama uyarlanması*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Perek, F. Z. (1998). *Büyük Devrim Çağında Aksaray 1910-1930*, Merkez Matbaacılık.
- Perker, Z. S. (2010). *Geleneksel Anadolu konutunun güne uyarlanmasında yapısal bir model*, [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Uludağ Üniversitesi.
- Sezgin, H. (2006). Yöresel konut mimarisi ve Türkiye'deki örnekleri hakkında. *Tasarım+Kuram*, 3(4), 1-20.
- Rapoport, A. (1969). *House Form and Culture*. London: Prentice-Hall, Inc.
- Uğur, B. (2013). *Tarihsel süreç içerisinde Aksaray*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Yakın Doğu Üniversitesi.
- Yıldırım, N. (2018). *Tarihsel süreç içerisinde apartman yapılarının plan şeması üzerinden incelenmesi: Aksaray örneği*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- Yüksel, U. (1979). *Aksaray 1. Ulusal Mimari Örneklerinden İdari ve Kültürel Yapılar*. Yeterlik Çalışması, Konya Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi, Konya.
- Yürük, T. (2023). *Learning from change: Adapting traditional houses through user interventions, case study: Antakya, Hatay*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ortadoğu Teknik Üniversitesi.
- Kişisel Görüşme:** Mahmut Azmi Ünsal, 2017; Mahmut Ünsal-Güven Ünsal, 2023-2025; Turgut Us, Mart 2025; Uğur Özot, Mart 2025; Şammas Sezer, Mart 2025.
- Arşiv:** 2024 tarihli Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü'nden alınan tescilli yapılar listesi, Konya.

EK-1: Geleneksel Aksaray Evleri (Ata Ünsal, 2025)

ÖZGÜN İŞLEVİNİ KORUYARAK GÜNÜMÜZE GELEN GELENEKSEL AKSARAY EVLERİ

**1. Ekecik Konağı
(Rıza Efendi Evi)**

**2. İleriler Konağı
(Ahmet İleri Evi)**

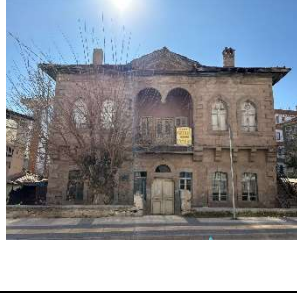
3. Özetler Konağı

**4. Çorakçılar Konağı
(Vehbi Çorakçı Evi)**

**5. Hacı Osman Ünsal
Evi (Ünsallar Konağı)**

**6. Uslar Konağı
(Cemallettin Us Evi)**

**7. Akata Konağı
(Tapucu Neşet Evi)**

8. Erenler Konağı

**9. İsaogulları Evi-1
(Konak 7.2)**

**10. İsaogulları Evi-2
(Konak 7.3)**

YENİDEN İŞLEVLENDİRİLEN GELENEKSEL AKSARAY EVLERİ

1. Perekler Konağı

**2. Aksaray Mimarlar
Odası Binası
(İbrahim Kaya
Konağı)**

**3. Emin Bilgiç Evi
(Konak 3.2)**

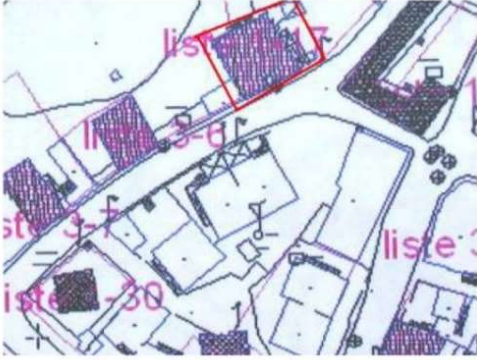

**4. Demir Tüzün Evi
(Konak 7.4)**

			
5. Mehmet Aktaş Evi (Konak 7.5)	6. Konak 7.6 (Azmi Milli Yanı)	7. Mehmet Turgut Konağı (Hacı Mehmet Turgut Evi)	8. Eski Vali Konağı (Aksaray Kültür Evi)
			
9. Yollar İdaresi Binası (Aksaray İl Kültür Turizm Müdürlüğü)	10. Şammas Gökçeer Evi (Konak 3.16)		

EK-2: Hacı Osman Ünsal Evi (Ünsallar Konağı) Tescil Fişi (Aksaray Kültür Envanteri, 2010: 138)

ÜNSALLAR KONAĞI

AVRUPA KONSEYİ	DOĞAL VE KÜLTÜREL VARLIKLARI KORUMA ENVANTERİ D.K.V.K.E.		ENVANTER NO: 68.00.(1.17)							
TÜRKİYE	KÜLTÜR VARLIKLARI MUZELER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ		ANIT	HARİTA NO: L32-a-11-d-2-b						
İLİ: AKSARAY	İLÇESİ: MERKEZ	MAH. KÖY-VE MEVKİL: Taşpazar Mah.	KORUMA	ANITSAL 1 2 3						
ADRES: Çorakçı Sok. No.10	KADASTRO	PAFTA: 102 ADA: 350 PARSEL: 11	DERECESİ: AYKIRI	1 x 3						
ÜNSALLAR KONAĞI	YAPTIRAN:	YAPAN:	MİMARİ ÇAĞI: Osmanlı							
	YAPIM TARİHİ: 19.yy.	KİTABE:	VAKFIYE:							
GENEL TANIM: Kesme taştan yapılmıştır. Dikdörtgen planlıdır. Bodrum dâhil üç katlıdır.										
KORUMA DURUMU	X TAŞIYICI YAPI	X DIŞ YAPI	X ÜSTYAPI	A SÜSLEME ELEMANLARI						
	B	B	B	X						
	C	C	C	C						
				A RUTUBET						
				X						
				C						
				A YOK						
				X İZİ VAR						
				C ÖNEMLİ						
 										
BUGÜNKÜ SAHİBİ: Mehmet Avni ÜNSAL		BAKIMINDAN SORUMLU OLMASI GEREKEN KURULUŞ:								
YAPILAN ONARIMLAR: İç yapıda ve çatıda belirlenemeyen zamanlarda onarım ve değişiklikler yapılmıştır.										
AYRINTILI TANIM:		TEKNİK BİLGİLER								
Güney cephede yer alan giriş iki kemerli ve tek sütunludur. Giriş kapısına iki sıra merdivenle çıkılmaktadır. Kapı kemerli olup üzerinde yarım daire aydınlatma penceresi mevcuttur. Pencere dikdörtgen şeklindedir. Kenarları kabartma olarak belirtilmiştir. Ön cephede köşeler giriş bölümünün kenarları ve pencere çerçeveleri geometrik motifli kabartma taş süslemelidir. Üst kat kabartma kuşakla alt kattan ayrılmaktadır. Giriş üzerinde eli boğründelerle taşınan çıkma balkon yer almaktadır. Balkon üstündeki saçak iki ağaç direk taşınmaktadır. Binanın batı cephesinde alt katta pencere yoktur. Üst katta tavana yakın küçük aydınlatma pencereleri yer almaktadır. Diğer cephelerdeki pencereler dikdörtgen şeklindedir. Kenarları kabartma olarak belirtilmiştir. Çatı ahşap olup üzeri kiremit örtülmüştür.		<table border="1"> <tr> <td>SU</td> <td>ELEKTR</td> <td>ISITMA</td> </tr> <tr> <td>x</td> <td>x</td> <td>x</td> </tr> </table>			SU	ELEKTR	ISITMA	x	x	x
SU	ELEKTR	ISITMA								
x	x	x								
		ORJİNAL KULLANIMI: Konak								
		BUGÜNKÜ KULLANIMI: Konak								
		ÖNERİLEN KULLANIMI: Konak								
		HAZILAYANLAR S. Atukeren R. Çanakçı E. Çapraz								
		TESCİL KARARI G. E.E.A.Y.K 8.6.1979-A/1692								
YAYIN DİZİNİ: - Konya.K.T.V.K.K., Eski Eser Fişi		EKLER:								
		REVİZYON: K.K.T.V.K.K 13.8.1992-1404								

EK-3: Konağın III. Dönem Zemin Kat İç Mekân Fotoğrafları (Ata Ünsal vd., 2023: 99)

		
a. Sofa	b. Sofa	c. Sofa ve Kapatılan Merdiven Eyvanı (Depo Kullanımı)
		
d. Kuzeybatı Odası (WC-Banyo-Çamaşır Odası Kullanımı)	e. Mutfak	f. Kuzeydoğu Odası
		
g. Güneybatı Odası	h. Güneydoğu Odası	ı. Badem Pencere-İçten ve Dıştan Görünüşü

EK-4: Konağın III. Dönem Birinci Kat İç Mekân Fotoğrafları (Ata Ünsal vd., 2023: 100)

		
a. Giriş Holü	b. Sofa-Balkona Bakış	c. Kat Balkonu
		
d. Mutfak	e. Sofa-Mutfağa Bakış	f. Güneydoğu Odası
		
g. Kuzeydoğu Odası (Yenilenmemiş)	h. Kuzeybatı Odası (WC-Banyo-Çamaşır Odası Kullanımı)	i. Güneybatı Odası